

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Edukologijos (specializacija – vaiko teisių apsaugos vadyba)
magistrantūros studijų programa

Violeta Pervazienė

**VAIKŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO YPATUMAI
GLOBOS NAMUOSE**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Daiva Malinauskienė

Šiauliai, 2014

Darbas originalus.....Violeta Pervazienė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS.....	5
SAVOKŲ ŽODINĖLIS.....	6
1. VAIKŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO YPATUMŲ GLOBOS NAMUOSE TEORINIAI ASPEKTAI.....	13
1.1. Globos kaip socioedukacinio reiškinio samprata ir apibrėžtys	14
1.2. Vaiko globos (rūpybos), ruošimo savarankiškam gyvenimui teisinis reglamentavimas	18
1.3. Vaikų, gyvenančių globos namuose, savarankiškumo ugdymas.....	23
1.4. Globos institucijų socialinių darbuotojų pareigos, vaidmuo, rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui.....	30
2. GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ RAIDOS YPATUMAI.....	36
2.2. Tėvų globos netekusio vaiko raida.....	36
2.3. Globojamų (rūpinamų) vaikų socializacija.....	39
3. VAIKŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO YPATUMŲ GLOBOS NAMUOSE EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI.....	43
3.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristika.....	44
3.2. Globos namų vaikų anketinės apklausos rezultatai ir jų analizė.....	46
3.3. Socialinių darbuotojų anketinės apklausos rezultatai ir jų analizė.....	69
3.4. Globos namų vaikų ir socialinių darbuotojų nuomonių į pasiruošimą savarankiškam gyvenimui apklausos rezultatų analizė.....	92
IŠVADOS.....	96
REKOMENDACIJOS.....	99
LITERATŪRA.....	100
PRIEDAI.....	108

SANTRAUKA

Pervazienė V. „VAIKŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO YPATUMAI GLOBOS NAMUOSE“. Vaiko teisių apsaugos vadybos studijų programos magistro baigiamasis darbas. Mokslinė vadovė prof. dr. D. Malinauskienė. Šiaulių universitetas, Edukologijos katedra. Šiauliai, 2014.

Tyrimo problema ir aktualumas. Vaiko globa, socializacija, ugdymas, ruošimas savarankiškam gyvenimui patiria kaitą, priklausomai nuo vidinių (fizinė, emocinė aplinka, šeimyniška atmosfera, tarpusavio santykiai, kt.) ir išorinių įstaigos (įstatyminės bazės, pavaldumo, finansavimo, tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir kt.) ir (ar) asmens savybių sąlygotų veiksmų. Tyrimo problema konkretizuojama klausimais: kaip keičiasi globos namuose vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo turinys; ar užtikrinamas ugdomosios veiklos tobulinimas, socioedukacinės pagalbos bei tinkamų globos namuose sąlygų sudarymas.

Darbo aktualumas. Rengimas savarankiškam gyvenimui tampa sudėtinė vaikų socialinės globos paslaugų dalimi: padedant įgyti reikalingų žinių ir įgūdžių, ugdant psichikos atsparumą, suteikiant emocinį palaikymą, ugdymą siejant su realiu gyvenimu, orientuojantis į tolesnę ugdytinių perspektyvą gyventi savarankiškai. Vaiko rengimo savarankiškam gyvenimui tobulinimas išlieka aktuali ir svarbi visuomenės problema.

Tyrimo objektas. Vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumai globos namuose.

Hipotezė. Tikėtina, kad vaikų globos namų kaip socialinės įstaigos paskirtis kinta; plečiasi ugdomųjų veiklų mastas, įvairovė, plėtojamos edukacinio, praktinio potencialo panaudojimo galimybės, tačiau atskiros tiriamųjų grupės nevienodai vertina savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo reikšmingumą, ruošiantis savarankiškam gyvenimui.

Tyrimo tikslas. Teoriškai ir empiriškai ištirti vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumus globos namuose, rengiant ugdytinį savarankiškam gyvenimui.

Tyrimo uždaviniai: atlikti globos namų ugdytinių ir socialinių darbuotojų nuomonių apie savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą, analizę; apibendrinti teorinio ir empirinio tyrimo rezultatus, suformuluoti išvadas bei pateikti rekomendacijas.

Tyrimo tikslui pasiekti naudoti teoriniai, empiriniai ir statistiniai metodai. Tyrimo imtis 93 ugdytiniai ir 64 globos namų darbuotojai iš skirtingų Lietuvos rajonų vaikų globos namų.

Tyrimu nustatyta: vaikų savarankiškumas ugdomas bendradarbiaujant su vaiku, jo šeima, sudarant vaiko individualius socialinės globos planus, skiriami kišenpinigiai, sudaromos sąlygos darbinei, praktinei, ugdomajai veiklai, užimtumui, kuriama saugi, aiškiai struktūruota aplinka, pozityvus požiūris bendravime. Pasitvirtino darbo pradžioje iškelta hipotezė.

SUMMARY

Pervaziene V. „PECULIARITIES OF DEVELOPMENT INDEPENDENT LIFE SKILLS AT CHILDREN'S FOSTER HOME“. Children rights protection management study programme master degree final work. Scientific tutor Ph. D. Malinauskiene. Siauliai University, Department of Educology. Siauliai, 2014.

Research problem and relevance. Child care, socialization, education, preparation for autonomous life undergoes changes depending on internal (physical emotional environment, family atmosphere, interpersonal relations, etc.) and external institutional (legislation, subordination, financing, inter-institutional cooperation, etc.) and /or personal featured factors. Research problem is specified by questions: how children autonomous life educational content changes in foster homes; are educational activity development and socioeducational help and proper conditions assured in foster homes.

Relevance of the work. Preparation for autonomous life becomes an integrated part of children social care services by helping acquire needed knowledge and skills, developing mental strength, providing emotional support, relating education to real life, orienting to future learners perspective for autonomous life. Development of children preparation for autonomous life remains a relevant and important problem of the society.

Research object. Features of children autonomous life skills in foster homes.

Hypothesis. It is plausible that children foster homes as a social institution mission changes: scope and variety of educational activities expand, developed educational, practical potential usage possibilities, but different target groups evaluate autonomous life skills education importance differently.

Goal of the research. Theoretically and empirically research foster homes learners autonomous life skills education features preparing learner for autonomous life.

Tasks of the research. Perform foster home learners and social workers attitudes about autonomous life skills education analysis; summarize results of the theoretical and empirical research, formulate conclusions and present recommendations.

For the research goal achievement used theoretical, empirical and statistical methods. Sample of the research -93 learners and 64 foster home employees from different Lithuanian regions and children foster homes.

Research revealed: children autonomy is educated communicating with child, his family, preparing individual social care plans, giving pocket money, assuring conditions for work, educational activities, employment safe, clearly structured environment created and positive attitude to communication. Hypothesis was confirmed.

SAVOKŲ ŽODINĖLIS

Artima šeimai aplinka – aplinka, kurioje vaikas yra aprūpintas, jaučiasi saugus, laimingas, mylimas (Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas, 2007).

Globos (rūpybos) nustatymas reiškia vaiko priežiūros patikėjimą kitam asmeniui, paimant vaiką iš jo šeimos ir perkeltiant gyventi pas globėją (rūpintoją). Globos (rūpybos) nustatymas nekelia klausimo „kas geresnis?“ (tėvai ar globėjai). Globos nustatymas siejamas su vaiku vystytis ir augti palankių sąlygų kūrimu. Globos nustatymą vaikas dažnai supranta kaip savo šeimos netektį, todėl tai jam nėra pozityvus reiškinys. (Vaikas, gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir tėviams, 2013).

Gyvenimo įgūdžiai – tai gebėjimai prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, individų gebėjimas veiksmingai susidoroti su kasdieninio gyvenimo poreikiais ir problemomis; tai tokie gebėjimai, kurie jauniems žmonėms padeda išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai jie susiduria su gyvenimo realijomis (Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2004).

Resocializacija – prisitaikymo gyventi pagal visuomenėje priimtas normas atstatymas; keitimosi procesas elgesio, pasaulėžiūros, vertybių, dorovinių nuostatų lygmenyje (Žalimienė, 2007).

Savarankiškumas – esminė asmenybės savybė, įgalinanti protingai pasirinkti veiklos ir bendravimo tikslus, priemones ir būdus, aktyviai bei produktyviai veikti. Tai - vienas savaveiksmiškumo bruožų, rodančių asmenybės nepriklausomumą, autonomiją (Jovaiša, 1993).

Savarankiško gyvenimo įgūdžiai - savitvarkos, namų ruošos, informacijos - komunikacijos įgūdžiai, teisė patiems tvarkytis (Astapovičienė, Liaudanskienė, Vilūnienė, 2003).

Savarankiškas gyvenimas – savarankiškas savo būsto, maisto, profesinio ir darbinio užimtumo bei kitų svarbių poreikių tenkinimas. Praktinę reikšmę turi asmenims, kurie sulaukia pilnametystės, palieka globos instituciją ar globėjų šeimą, siekdami savarankiškai įsitvirtinti visuomenėje (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007, p. 9).

Vaikas – vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. (JTO Vaiko Teisių konvencija, 1989)

Vaikų globos namai – apskrities viršininko ar savivaldybės įsteigta stacionari socialinių paslaugų įstaiga, finansuojama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto, teikianti globos (rūpybos), ugdymo ir socialines paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams, kuriems nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba) arba laikinai globos namuose apgyvendintiems vaikams tol, kol bus išspręstas jų grąžinimo tėvams arba globos (rūpybos) nustatymo klausimas. (Bendrieji valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatai, 2005).

IVADAS

Temos aktualumas. Dėmesys vaikams augantiems globos įstaigose nemažėja, kaip ir nemažėja vaikų augančių globos namuose. Vaikai – natūralūs gyvenimo barometrai. Jie atspindi mūsų šeimą, visuomenę ir valstybės padėtį. Vaiko kaip teisių subjekto statusą tinkamai atspindi du Konvencijos principai: būtina didžiausią dėmesį skirti geriausių vaiko interesų užtikrinimui (VTK, 3str.) – pagal šį principą vaikas tampa jį/ją paveikiančių sprendimų centru; bei garantuoti vaiko teisę į jo/jos pažiūrų gerbimą (VTK, 12str.) – pagal šį principą vaikas yra laikomas pilnateisiu įtakoti priimamus sprendimus (Valdymas, atitinkantis vaiko poreikius, 2011).

Naujos socialinės problemos sparčiai plinta, daug socialiai pažeidžiamų, įvairių materialinių ir psichologinių problemų turinčių šeimų nesugeba prisitaikyti prie kintančių gyvenimo sąlygų. Į šiuos pokyčius nesugeba laiku ir adekvačiai reaguoti ir valstybės paslaugų sistema. Nepasitikėjimas savimi ir menka motyvacija lemia alkoholizmą, narkomaniją, vadinamąjį kultūrinį, santykių skurdą, konfliktus tarp sutuoktinių, plačiai paplitusią vaikų nepriežiūrą, apleistumą ir smurtą prieš vaikus. Dėl to šių šeimų vaikai dažnai patenka į vaikų globos namus. Statistikos departamento duomenimis, į vaikų globos įstaigas kasmet patalpinama tūkstančiu vaikų daugiau, negu iš jų išeina. Per du metus nustatytos globos atvejų skaičius sumažėjo tik 0,26 proc. Didžiausią dalį globojamų vaikų sudaro 10–14 m. amžiaus grupė – 1532 vaikai, o mažiausia yra 4–6 m., 15–17 m. – 1107 vaikai (Vaiko gerovės 2013-2018 metų programa). Taip vaikų globos institucijų ugdytiniais tampa jau psichologiškai susiformavę vaikai, turintys negatyvių nuostatų, kurias neutralizuoti faktiškai labai sunku.

2012 m. Lietuvoje 98 vaikų globos įstaigose gyveno 4050 vaikai. 606 vaikams nustatytas vidutinis ar sunkus neįgalumo lygis, specialieji poreikiai nustatyti 1875 vaikams, psichikos ligos nustatytos 318 vaikų, o emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimai nustatyti 899 vaikams. 148 vaikams buvo taikyta minimali priežiūra, 278 vaikai padarė teisės pažeidimus ar nusikaltimus (Vaiko gerovės 2013-2018 metų programa).

Vaiko globa patiria kaitą. Kinta globos namų ugdymo turinys: visa veikla orientuota į bendruomenės, šeimyniškos atmosferos ir santykių kūrimą, siekiant įgalinti vaiką, padėti įgyti socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių integruojantis į aktyvų ir prasmingą visuomenės gyvenimą. Pabrėžiama socialinių ir asmeninių kompetencijų ugdymo svarba, akcentuojami praktinio pobūdžio gebėjimai. Pasak M.Barkauskaitės (1998), tikrieji globos namai – tai maža šeima. Kurioje svarbu, skatinti vaikus planuoti savo ateitį, mokyti juos užsibrėžti tikslus ir jų siekti, numatyti galimas sprendimų pasekmes ir sunkumus, iš anksto ruošti savarankiškam gyvenimui, motyvuoti tapti pilnaverčia ir brandžia asmenybe. „O brandi asmenybė sugeba būti atsakinga už savo veiksmus“ (Miškinis, 2003).

Mokslininkų nuomone, globos namuose menkai diegiami savarankiškumo įgūdžiai, dažnai globotiniai auga „sterilioje aplinkoje“, jiems nesudaroma galimybių pažinti tikrąjį gyvenimą, savarankiškai spręsti problemas (Snieškienė, Bumbliauskaitė, 2005). Moksliniai tyrimai rodo, kad daugelis vaikų, gyvenančių globos namuose, visiškai nežino, kas yra buitines darbai, o tai trukdo pasirengti „šeimininko“ vaidmeniui, lemia nesugebėjimą būti savarankiškam planuojant savo veiklą, įveikiant sunkumus (Goodman, 1990, cit. pgl. Juodaitytė, 2002).

Siekiant užtikrinti geresnes gyvenimo, ruošimo savarankiškam gyvenimui sąlygas, planinis valstybės globos namų vietų skaičius po truputį mažinamas. Dalis vaikų globos namų atnaujina savo infrastruktūrą, pasinaudodami tarptautine parama. Lėšos skiriamos, siekiant atnaujinti globos namų pastatus, naujai įrengti gyvenamuosius ir poilsio kambarius, koridorius, laiptines, prausykla, skalbykla. Įsigyti įrangą, naujus baldus, televizorius, kompiuterinę ir buitinę techniką. Prie gyvenamųjų kambarių įrengti mini virtuvėles, kuriose vaikai galėtų patys gaminti.

Vaikų globos namai – tai vientisa sistema, kurioje pagalbos vaikui sėkmė priklauso tiek nuo efektyvių paslaugų pačiam vaikui, tiek nuo globos namų darbuotojų profesinių žinių, turimų kompetencijų, požiūrio į likimo nuskriaustus vaikus ir jų ugdymą. Rengimas savarankiškam gyvenimui tampa sudėtine vaikų socialinės globos paslaugų dalimi, laipsniškai rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui: padedant įgyti reikalingų žinių ir įgūdžių, ugdant psichikos atsparumą, suteikiant emocinį palaikymą, ugdymą siejant su realiu gyvenimu, orientuojantis į tolesnę ugdytinių perspektyvą gyventi savarankiškai. Savarankiškumas reikalingas asmeniui, siekiančiam prasmingo, kūrybingo ir socialiai kryptingo dalyvavimo bendruomenės gyvenime, asmeninių tikslų ir teisės pačiam tvarkytis.

Stebima vaiko globos sistemos koncepsijos kaita teigiama linkme. Iki 2004 m. vaikai savarankiškam gyvenimui buvo rengiami pačių globos institucijų iniciatyva. Vykdam LR Vyriausybės 2004 m. spalio 13 d. nutarimu Nr. 1279 patvirtinto Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005–2008 m. programos įgyvendinimo priemonių plano 2.2 priemonę, 2006 m. buvo parengta Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių programa, kurios pagrindu parengtos rekomendacijos globos namams (Žin., 2004, Nr. 152-5546). Siekiant priartinti globos įstaigų veiklą prie šeimos aplinkos ir užtikrinti globojamo vaiko interesus bei individualius poreikius, socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymu buvo patvirtintas Socialinės globos normų aprašas, kuriame apibrėžti minimalūs vaikui teikiamų socialinių paslaugų kokybės reikalavimai. 2012 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. A1-566 ši norma redaguota. Akcentuojama globos namų atsakomybė už vaiko tinkamą pasirengimą savarankiškam gyvenimui ir planuojamas vaiko palydėjimo į savarankišką gyvenimą priemonės (Žin., 2012, Nr.: 148-7602). Įgyvendindamos LR socialinių

paslaugų įstatymą, visos globos įstaigos savo veikloje taiko minėtąsias normas, o nuo 2015 m. sausio 1 d. visos socialines paslaugas teikiančios įstaigos privalės turėti veiklos licencijas.

Vyksta daug esminių pokyčių ugdytinių socialinės integracijos ir ugdymo srityse. Taikomos įvairios kompleksinės priemonės sprendžiant egzistuojančias problemas, vis dažniau vykdomi projektai: Alytuje, Jonavoje, Marijampolėje, Utenoje bei Telšiuose „Vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinės ir profesinės integracijos po institucinės globos paslaugų sistemos sukūrimas ir diegimas Lietuvoje“. Kaune jaunimo savarankiškumo ugdymo centras „Kitaip“, siekia kompensuoti tai, ko jie negavo globos namuose - nuo maisto gaminimo, buities darbų iki profesijos pasirinkimo, dirbant pameistriui, ar savęs atradimo pasineriant į savanorišką veiklą. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM socialinė iniciatyva „Įmonių dienos vaikams ir su vaikais“. Vaikai supažindinami su suaugusiųjų darbų kasdienybę, bendrauja su įvairių profesijų atstovais. Socialinės akcijos „Skaitymas balsu Lietuvos vaikų globos namuose“ tikslas – suteikti daugiau informacijos visuomenei apie vaiko globą, džiaugsmą dalytis ir keisti vaikų globos namuose augančio vaiko paveikslą. „Daily Card“ kartu su VO „Gelbėkit vaikus“ nuo 2010 m. vykdo projektą „Imi šypsena – duodi šypsena“, kad būtų išpildytos vaikų, gyvenančių globos namuose svajonės, mažinama socialinė atskirtis.

Skiriamas didesnis dėmesys prevenciniam bei šviečiamajam darbui, rengiamos konferencijos bei seminarai globos namų vaikams įvairiomis temomis: mokslinė-praktinė konferencija „Vaiko dalyvavimas priimant sprendimus“ (2007) - sudarant vaikui galimybę išsakyti savo nuomonę, skatinamas jo kompetencijų vystymasis. „Saugi vaikystė globaliame pasaulyje“ (2011). „Vaiko teisės ir poreikiai: iššūkiai mokyklai, šeimai ir visuomenei“ (2013). Vaikams teikiama pagalba įvairiomis formomis (grupių organizavimas, laisvalaikio organizavimas, specialistų pagalba) siekiant didinti vaikų ir paauglių socialinę-psichologinę kompetenciją tam tikrose srityse (bendraujant, priimant sprendimus, sprendžiant konfliktines situacijas, gebant atsispirti neigiamai bendraamžių ir socialinės aplinkos įtakai, valdant savo emocijas ir jausmus bei gebant juos tinkamai išreikšti).

Skatinamas darbuotojų kvalifikacijos kėlimas, skiriama vis daugiau lėšų darbo kokybei gerinti. SADM ministro įsakymu „Lietuvos vaikų globos tinklo optimizavimo planas“ (Žin., 2007, Nr. 107-4385), auklėtojų pareigybė pakeista į socialinio darbuotojo arba socialinio pedagogo, tai galima priskirti prie prielaidų, skatinančių vaikų globos įstaigų paslaugų kaitą, kreipiant didesnę dėmesį į vaikų tinkamą ugdymo ir užimtumo kokybę. Ieškoma būdų kaip efektyviai organizuoti ugdymo procesą ir sukurti tinkamą edukacinę ir psichosocialinę aplinką. Ji būtina formuojant socialinius įgūdžius, rengiant globotinius savarankiškam gyvenimui bei užtikrinant jų sėkmingą adaptaciją. Daugiau dėmesio skiriama globos namų vaikų

savarankiškumo ugdymo problematikai. Aktualizuojamas ugdymo programų veiksmingumas siekiant globos namų vaikų sėkmingos adaptacijos, rengiant juos savarankiškam gyvenimui (Samašonok, 2009, Samašonok, Gudonis, Juodraitis, 2010), bei savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymui (Samašonok, 2013). Mokslininkai akcentuoja, kad globos namų paskirtis – ne tik tenkinti ugdytinių bazinius poreikius, užtikrinti jų asmens saugumą bei tinkamas psichosocialines raidos sąlygas, garantuoti jų ugdymą ir sveikatos priežiūrą, bet ir ugdyti savarankiškas, gebančias sėkmingiau prisitaikyti besikeičiančioje aplinkoje bei atitinkamai veikti aplinką ir keisti ją, mokančias įveikti kylančius sunkumus asmenybes.

Vaikų globos namuose ugdomas vaikas susiduria su nemenku iššūkiu – pasirengti savarankiškam gyvenimui dinamiškoje visuomenėje. Kuo visuomenėje didesnė įvairovė ir technologijų sklaida, tuo daugiau vaikas turi išmokti, kad galėtų sėkmingai prisitaikyti: tuo daugiau socializacijos ir tuo daugiau patirties reikia šiam procesui; tuo jis ilgesnis. Visuomenei kintant, socializacijos dalyviams iškyla vis sudėtingesni uždaviniai, nes jiems tenka vis daugiau rinktis. Vaiko rengimo savarankiškam gyvenimui tobulinimas išlieka aktuali ir svarbi visuomenės problema.

Šio darbo mokslinė **problema** – vaiko globa, socializacija, ugdymas, ruošimas savarankiškam gyvenimui patiria kaita. Jis kinta priklausomai nuo vidinių (fizinė, emocinė aplinka, šeimyniška atmosfera, tarpusavio santykiai, kt.) ir išorinių įstaigos (įstatyminės bazės, pavaldumo, finansavimo, tarpinstitucinio bendradarbiavimo) ir (ar) asmens savybių sąlygotų veiksnių. Tyrimo problema konkretizuojama klausimais: kaip keičiasi globos namuose vaikų ugdymo turinys, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybės; ar užtikrinamas ugdomosios veiklos tobulinimas, socioedukacinės pagalbos bei tinkamų globos namuose sąlygų sudarymas.

Tyrimo objektas – vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumai globos namuose.

Tikslas – teoriškai ir empiriškai ištirti vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumus globos namuose, rengiant ugdytinį savarankiškam gyvenimui.

Hipotezė – tikėtina, kad vaikų globos namų kaip socialinės įstaigos paskirtis kinta; plečiasi ugdomųjų veiklų mastas, įvairovė, plėtojamos edukacinio, praktinio potencialo panaudojimo galimybės, tačiau atskiros tiriamųjų grupės nevienodai vertina savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo reikšmingumą, ruošiantis savarankiškam gyvenimui.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą, teisinius dokumentus nagrinėjama tema.
2. Atskleisti vaiko globos, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo teorinius aspektus.

3. Apibūdinti socialinio darbuotojo dirbančio globos namuose pareigas, veiklą ruošiant vaikus savarankiškam gyvenimui;
4. Atlikti globos namų ugdytinių ir socialinių darbuotojų nuomonių apie savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą, analizę.
5. Apibendrinti teorinio ir empirinio tyrimo rezultatus, suformuluoti išvadas bei pateikti rekomendacijas, globos įstaigoms.

Tyrimo metodologija. Šio darbo metodologinės nuostatos:

Į vaika orientuoto (laisvojo) ugdymo paradigma. Siejama su vaiko prigimtimi: siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas ugdytinio vidinių galių plėtotei ir saviraiškai, keliant tikslą ugdyti laisvą, kūrybingą asmenybę. A. Neill: Vaiko ir pedagogo bendradarbiavimas kuria ugdymo planus, skatinančius vaiko aktyvumą, bet tuo pačiu ugdančius atsakomybės prisiėmimą už individualios veiklos rezultatus. J. Dewey (1961) pagrindė: vaiko vartojamų ir jam suvokiamų sąvokų formavimasis įmanomas tik per vaiko asmeninę patirtį, kurią jis įgyja sąveikaudamas su aplinka. Globos namai yra tos aplinkos organizatorė ir išgyvenimų reguliuotoja (Žvirdauskas).

Konstruktivizmo teorija, orientuojanti į realaus pasaulio pažinimą, neatsiejama nuo konstruktyvaus mąstymo, padedančio ne tik pažinti ugdymo tikrovę, bet ir ją taisyti, pertvarkyti. Konstruktyvizmo metodai – siekimas giliai suprasti nagrinėjamą medžiagą eksperimentuojant, aktyviai dalyvaujant bendruose projektuose, siejant naują patirtį su jau įgyta, suteikia galimybę plėtoti savo intelekto galias (Gudžinskienė, 2011). Konstruktyvizmas remiasi kognityvine teorija, L.Vygotskis pabrėžė, kad pažinimą turėtų skatinti vaikų bendra veikla, bendradarbiavimas su suaugusiaisiais ir kitais vaikais, taip pat pabrėžia mąstymo ryšio su emocijomis, patirtimi ir realia aplinka, svarbą ugdant ir kartu nurodo šio ryšio priklausomumą nuo ugdytojo ir ugdytinio sąveikos.

Socialinių įgūdžių reikšmingumo suvokimą pabrėžia *socialinio išmokimo teorijos kontekstas* (Bandura, 1977), kurios pagrindinis teiginys – *individas socialinio elgesio išmoksta stebėdamas*. Asmenybė, socialinio elgesio išmoksta iš tiesioginės savo patirties t.y. bendraudami su kitais žmonėmis (tėvais, vyresniais broliais, draugais, mokytojais, klasės lyderiais ir pan.) ar paprasčiausiai stebėdami jų elgesį ir elgesio pasekmes. „Kadangi stebėjimas keičia mūsų elgesį, mes išmokstame stebėdami“ (Gage, Berlainer, 1994). Išmokimo tikimybė didesnė tada, kai stebimas elgesys yra paskatinamas, o ne baudžiamas (cit. pgl. Rotteris, 1999). Norint pakeisti elgesį, būtina išanalizuoti artimiausią žmogaus socialinį tinklą, nes elgesį dažnai lemia ne viena aplinkybė ar atskiras elgesio modelis, o jų visų tarpusavio sąveika.

Fenomenologinės filosofijos paradigma. Tai idėjos apie reiškiniuose glūdinčias esmes, skirtingus jų lygmenis ir tarpusavio ryšius, apie įvairius reiškinių pažinimo būdus, apie žmogų ir

jo gyvenimą, neatsiejama nuo auklėjimo. Gyvenimo prasmė negali būti pateikta rašytine forma kaip tekstas. Ji gali būti pasiekta tik gyvenant unikalų ir nepakartojamą gyvenimą (Dainys, 2010).

Humanistinis ugdymas. kuris pabrėžia žmogaus vientisumo, visybiškumo ir nuolatinio tapimo idėjas, iškelia integralaus ugdymo būtinumą ir pabrėžia prasmingos saviraiškos svarbą, šiame procese. Pedagoginės sąveikos tikslas turi būti ne vien teikti žinias (be abejo, neneigiant jų vertės), bet ugdyti sugebantį pažinti žmogų. Žmogų asmenybe pirmiausia daro ne žinios, o jo santykis su kitais žmonėmis, aplinka.

Egzistencinės ugdymo filosofijos atstovų (Haidegeris M, Jaspersas K., Kierkegaardas K.) požiūris į pedagoginę atmosferą, sureikšminantis saugumo, tikėjimo bei pasitikėjimo jausmų įtvirtinimą, tarpasmeninę ugdytinio bei ugdytojo sąveiką pabrėžiant kiekvieno ugdytinio individualumą. Akcentuojamas santykių svarbumas su kitais. Santykiai su tėvais, priklausomybė nuo kitų. Svarbu kaip žmogus priima kitus į savo pasaulį – ar priima ir susitaiko, ar bando keisti (Dapkus, 2001).

Tyrimo metodai:

Teoriniai. Mokslinės literatūros šaltinių, teisinių dokumentų pasirinktos temos klausimais analizė, vertinimas ir apibendrinimas. Šis metodas padėjo išsiaiškinti globos kaip socioedukacinio reiškinių sampratą ir apibrėžtis, vaiko globos kaitos tendencijas, vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumus globos namuose.

Empiriniai. Globos namų vaikų ir socialinių darbuotojų apklausos raštu metodas (anketavimas), globos namų ugdytinių ir socialinių darbuotojų nuomonių apie savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą, analizė.

Statistiniai. Skaičiuoti kiekvienos gradacijos absoliutieji ir santykiniai dažniai. Aprašomoji statistika taikyta anketinės apklausos metu gautos informacijos statistiniam apdorojimui bei gautų rezultatų procentiniams dažniams pagrįsti. Naudotas statistinis socialinių mokslų paketas „SPSS/PC 17.0 for Windows“ (Statistical Package For Social Sciences). Skirtumo tarp dviejų grupių statistiniam reikšmingumui įvertinti buvo taikomas Mann-Whitney U neparametrinis testas (žr. 5 priedą).

Tyrimo imtis ir organizavimas. Naudota tikslinė atranka - parinkti vaikų globos namai, įsikūrę įvairiuose Lietuvos rajonuose. Atrinktuose vaikų globos namuose tirti visi tinkamo amžiaus vaikai ir visi dirbantys socialiniai darbuotojai bei jų padėjėjai. Tarp apklaustų globos namų ugdytinių – 43 berniukai ir 50 mergaičių, kurių amžius svyruoja nuo 14 iki 19 metų. Pasiruošimo savarankiškam gyvenimui vertintojai, atsakė į 32 anketos klausimus ir pateikė savo nuomonę apie savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą. Socialiniai darbuotojai bei jų padėjėjai

(58 moterys ir 6 vyrai) atsakė į 26 anketos klausimus, išdėstė savo požiūrį, pastebėjimus, vertinimus apie vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumus globos namuose.

Tyrimo etapai

1. Suformuluota tyrimo tema, apsibrėžta problema, objektas, suformuluotas tyrimo tikslas ir uždaviniai (2013.09 -10 mėn.), numatytos tyrimo metodologinės priemonės ir tiriamųjų grupės.

2. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė (2013.09 – 12 mėn.).

3. Tyrimo instrumento kūrimas. Parengti du tyrimo instrumentai atskiroms tiriamųjų grupėms – globos namų vaikams bei socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams (2013. 10 mėn.).

4. Tyrimo organizavimas, anketinės apklausos vykdymas (2013. 11 mėn.).

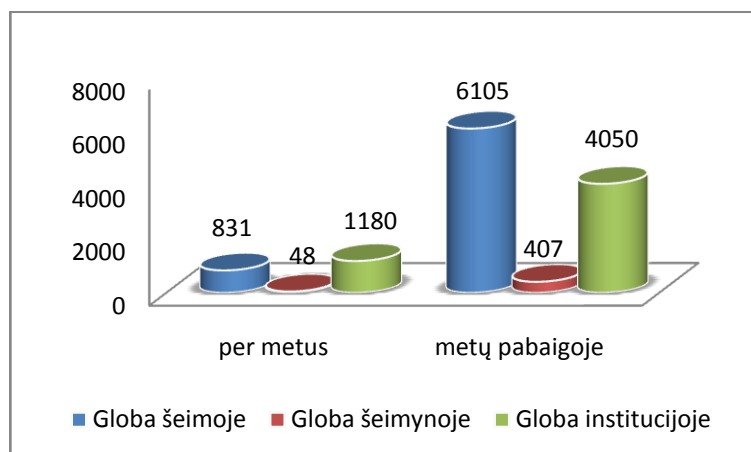
5. Gautų tyrimo duomenų statistinė analizė ir interpretacija, išvadų bei rekomendacijų formulavimas (2013.12 – 2014.01).

Darbo naujumas /reikšmingumas Parengti vaikus savarankiškam gyvenimui, įsilieti į sparčiai besikeičiančią visuomenę – nuolatinis iššūkis. Keičiasi aplinkybės, todėl ugdytojams tenka nuolat apibrėžti, ko mokyti jaunąją kartą, kad ji tinkamai pasirengtų ateičiai, todėl ugdymas linksta į mokymą prisitaikyti, įgalinti. Ką tai reiškia? Ar pagrindinių gebėjimų formavimą, ar mokymą spręsti problemas? Visuomenės poreikiu – Lietuvos visuomenė, vaiko teisių apsaugos tarnyba aktualizuoja šią problemą, tai skatina išsamiau ją nagrinėti. Temos šiuolaikiškumu – ši problema neprarado aktualumo ir ateityje, kadangi nuolat kinta gyvenimo sąlygos, vyksta efektyvesnių ugdymo metodų bei socialinių (savarankiško gyvenimo) įgūdžių ugdymo programų paieška, kuri įgalintų tobulinti globotinių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programų veiklą, skatintų globotinių aktyvų veikimą įvairiuose socialiniuose kontekstuose.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: santrauka, įvadas, 3 skyriai, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 43 paveikslai, 10 lentelių. Darbo apimtis 108 lapai (be priedų).

1. VAIKŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO YPATUMŲ GLOBOS NAMUOSE TEORINIAI ASPEKTAI

Lietuva priklauso Centrinės ir Rytų Europos regionui, pasižyminčiam dideliu institucijose globojamų vaikų skaičiumi. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2012 m. pradžioje Lietuvoje augo 560,4 tūkst. vaikų. Apie du procentus jų yra likę be tėvų globos. Nežiūrint stiprėjančio darbo su socialinės rizikos šeimomis ir teikiama pagalba šiose šeimose augantiems vaikams, vis dar ne mažai vaikų kasmet atskiriami nuo tėvų. Per 2012 metus globa buvo nustatyta 2055 vaikams, t. y. 250 vaikų mažiau nei 2011 metais. Lietuvoje yra įtvirtinta 3 formų globa: šeimoje, šeimynoje ir institucijoje. Valstybės tikslas – kuo mažiau vaikų, netekusių tėvų globos, apgyvendinti vaikų globos institucijose. Nors daugiau nei pusė globojamų vaikų auga globėjų šeimose, tačiau vis dar didesnė dalis vaikų, netekusių tėvų globos, apgyvendinti vaikų globos institucijose (1 pav.). 2012 metais vaikų globos namuose augo 4050 vaikų (Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2012 metų veiklos ataskaita).



1 pav. Vaiko globos formų pasiskirstymas per 2012 metus

Vaiko, gyvenančio šeimoje, rengimas suaugusiųjų savarankiškam gyvenimui labai skiriasi nuo to, kaip rengiamas vaikas, gyvenantis globos institucijoje. Paprastai šeimoje šis procesas nevyksta pagal iš anksto nustatytas, formalias struktūras, o derinamas prie vaiko emocinio, psichikos ir fizinio vystymosi. Tokie praktiniai įgūdžiai, kaip antai tvarkymasis arba biudžeto planavimas, nėra lavinami pagal tam tikrą schemą, o įgyjami organiškai, priklausomai nuo to, kaip vaikas vystosi. Tėvai padeda ir pataria savo vaikams dėl aukštesnio išsilavinimo, profesijos įgijimo; jų parama nenutrūksta, kai vaikui sukanka 18 metų.

Deja, Lietuvoje nėra išvystytų paslaugų jaunuoliams po 18 metų, kurie palieka globos instituciją ir pradeda savarankišką gyvenimą. Pripažįstama nuostata, jog globos nutraukimas ir savarankiško gyvenimo pradžia – tai procesas, kuris neturi turėti aiškios pradžios ir pabaigos.

Todėl tėvų globos netekusių vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui tampa sudėtine vaikų socialinės globos paslaugų dalimi (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007).

1.1. Globos kaip socioedukacinio reiškinių samprata ir apibrėžtys

Globa yra pripažinimas, kad didžiausia meilė, kurią gali duoti kitam žmogui, yra ugdymas, perdavimas jam savo gyvenimo prasmės (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba).

Tėvų globos netekusiam vaikui apibūdinti vartojamos įvairios sąvokos: beglobis, bešeimis (Braslauskienė, 2002), našlaitis, „socialinis našlaitis“ (Vaikai ir moterys Lietuvoje, 2003), rastinukas, pamestinukas ir kt. Visas išvardintas sąvokas galima apibūdinti keliais žodžiais – tai likęs be tėvų globos vaikas.

Pasak R.Pabedinskienės (2004), kiekvienoje bendruomenėje likusių be tėvų globos vaikų globa organizuojama atsižvelgiant į šalies tradicijas, papročius, religiją, esamą politinę sistemą, kultūrą bei ekonomines galimybes. Tai istorinis – socialinis reiškinys. Vaiko globa – tai žmonių kūrybos produktas, kurį istorijos eigoje kiekviena žmonių bendruomenė formavo individualiai, kūrė įvairias vaikų globos sistemas, būdingas tik jai.

Globos ir labdaros pradžia sutampa su civilizacijos pradžia (Barkauskaitė, 1998, p. 5). Globą galima apibūdinti ir kaip teisinį reiškinį. Pasak M.Barkauskaitės (1998) globa kaip reiškinys natūraliai atsirado skilus visuomenei į socialinius sluoksnius. Kol žmonės gyveno uždaromis, glaudžiai susijusiomis grupėmis, tol nebuvo poreikio išskirtinei globai ir labdarai. Su krikščionyste įsigalioja naujas požiūris, kad vaikai, kaip ir suaugę, turi nemirtingą sielą, todėl negali būti apleisti. Atsiranda poreikis kurti pagalbos sistemą silpniausiems visuomenės nariams ir ją įteisinti. Žmonių globa iš šeimos, giminės funkcijos deleguojama tautai, valstybei. Istoriniame kontekste globa iš „savaime suprantamos veiklos“ modernioje visuomenėje tapo kaip „duotybė“, kurią reglamentuoja šalies įstatymai, apibrėžiantis vaiko globą, jos tikslus ir uždavinius, rūšis ir formas, vaiko globos nustatymo ir pasibaigimo pagrindus, globėjo skyrimo tvarką bei globos organizavimo mechanizmą.

Globos reiškinį apsprendžia ir ekonominiai veiksniai. Dėl skurdo, bedarbystės, ekonominių krizių šeimos nebeįstengia arba nebenori rūpintis savo vaikais ar senais žmonėmis, ir juos palieka visuomenės globai. Ekonominis globos aspektas, kaip teigia I.Leliūgienė (2003), sukuria materialinio išlaikymo prielaidas, reikalingas vaiko poreikiams patenkinti. Šiam tikslui įgyvendinti lėšos yra skiriamos skirtingai pagal vaiko globėjo statusą t.y. globos organizavimo modelį.

Tačiau svarbiausias globos aspektas – pedagoginis. R.Pabedinskienė (2004) teigia, „vaiko globos procese vyksta nuolatinis pedagoginis procesas, kurį nuolat reguliuoja ir sąlygoja objektyvios kultūros vertybės, ekonominės sąlygos, ugdytojų ir ugdytinių psichologija, etika, tarpusavio santykiai, kolektyvas ar grupės ir jų nuostatos bei pedagogo, kaip vaiko globėjo, gebėjimai organizuoti, valdyti situacijas ir įvykius, daryti ugdomąjį poveikį. Vaiko globa - pedagoginis procesas, kuris visada yra konkretus, gyvas, kūrybiškas procesas tarp ugdymo veikėjų“.

Vaiko globa plačiąja prasme yra vaiko išlaikymas, auginimas, jo sveikatos apsauga, auklėjimas, apsauga nuo išnaudojimo bei sunkaus darbo, jo turto interesų apsauga ir kitų jam tinkamai fiziškai ir dvasiškai bręsti sąlygų sudarymas bei palaikymas.

D.Snieškienė (2001) vaiko globą apibrėžia kaip saugios aplinkos vaiko sveikatai ir ugdymui sukūrimą, tam tikroje gyvenamojoje aplinkoje: biologinėje šeimoje, globėjų šeimoje, įsivaikinusioje (psichologinėje) šeimoje ar visuomenės globos institucijoje. Nors vaiko globa yra viena iš pagrindinių šeimos funkcijų, ją šeimos kartais dalinasi su kitomis visuomenės institucijomis, kurios teikia joms paslaugas. Vaiko globa tampa viena iš socialinės gerovės šeimoms ir vaikams sistemos programų, nes tikrai kokybiška ir visavertė žmogaus globa gali būti įgyvendinama tik visoms institucijoms bendradarbiaujant.

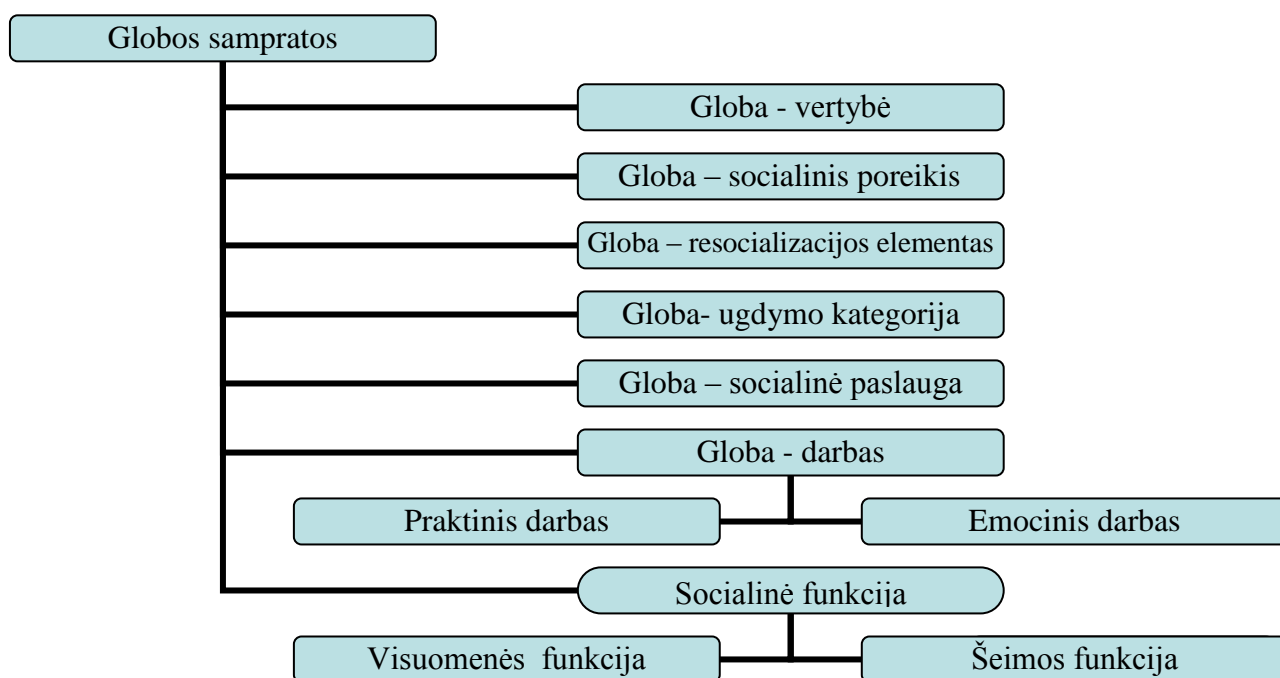
Vaikų globa apima daugelį socioedukacinės veiklos funkcijų, tokių kaip: apsaugą, priežiūrą, sveikatos priežiūrą, ugdymą, fizinę ir emocinę paramą. Kaip teigia D.Snieškienė (2001), požiūris į vaiko globą atspindi visuomenės supratimą, kuomet teisinis vaiko globos aspektas akcentuojamas kaip privalomas, o ne žmogiškais, kilniais jausmais grįsta veikla.

I.Leliūgienės nuomone, socioedukacinis darbas apima ne tik socialinės pagalbos teikimo principų, būdų, ir metodų visumą, bet ir praktinių gebėjimų išmanymą. Daromas poveikis turi įtakos darbo efektyvumui ir asmens tobulėjimui. Siekiant vaiko gerovės, įvertinami visi žmogiškieji asmenybės komponentai, atskleidžiamos galimybės, kuriamos vertybės (Vosilienė, 2009 p.7).

„Nuo globos koncepsijos priklauso santykis tarp globos ir ugdymo. Terminas „globa“ dažniausia vartojamas kalbant apie socialines problemas ar apie socialinės rūpybos sritį, tačiau šis reiškinys yra neatskiriamas ir nuo ugdymo, nes globa socialinio gyvenimo plotmėje atlieka edukacinę funkciją. Anot Jovaišos (2001), „globojimas“ yra viena iš kategorinių sąvokų, apibūdinančių pedagoginę tikrovę. Jis globojimą suvokia, kaip materialinę ir dvasinę pagalbą individo saviraiškai. Ugdymo sąvokų sistemoje globa yra auklėjimo komponentas ir siejasi su rūpyba bei asmenybės formavimu, t.y. su lavinimu, mokymu ir prusinimu (Jovaiša, 1993). Todėl asmuo, globojantis vaiką, atlieka socialinio edukatoriaus vaidmenį.“ (Cit. Staskevičienė, p.13).

Kaip socialinis reiškinys globa gali būti traktuojama skirtingai (2 pav.). Globą galima apibūdinti kaip socialinę vertybę, kuri turi galias šaknis ir tradicijas. Žvelgiant į šį reiškinį asmenybės psichologijos aspektu, globa – tai vienas iš žmogaus esminių poreikių. O socio-kultūrinio aspektu globa yra daugialypis reiškinys: tai viena iš ugdymo kategorijų, resocializacijos elementas bei socialinė paslauga.

Globa – tai vertybė, įsitikinimas, kad „konkretus elgesys ar egzistavimo būdas yra asmeniškai arba socialiai priimtinesnis už priešingo pobūdžio elgesį ir egzistavimo būdą“ (Dubauskas, 2006).



2 pav. **Globos kaip socialinio – edukacinio reiškinio sampratos**

(Paimta iš Staskevičienė, 2007, p. 14)

Globa – socialinis poreikis. S.Montvilaitė (2005), diskutuodama apie vaiko socialinius poreikius ir jų raidą, globojimą /globos siekimą, afiliaciją /poreikis turėti draugų, rūpintis kitais, mylėti ir būti mylimu/ apibūdina kaip vieną iš pagrindinių vaikų socialinių poreikių.

Globa – resocializacijos elementas. 2004 – 2008 metų nepilnamečių justicijos programoje resocializacija apibūdinama, kai asmens socialinio statuso ir vertybinių orientacijų grąžinimas kryptingomis socialinėmis, pedagoginėmis, psichologinėmis, ugdymo ar kitomis priemonėmis siekiant integruoti asmenį į visuomenę.

Globa – ugdymas. „Kaip teigia A.Jakobi (2005), globa apibrėžiama kaip veiksmai, nukreipti į kitą asmenį, t.y. į vaiko poreikių tenkinimą, siekiant, kad jis būtų saugus ir tobulėtų. Svarbiausia globos dalis – bendravimas, todėl šiame kontekste ugdymas reiškia, kad ugdytojas

„kalba vaikui/ su vaiku, o globa reiškia, kad suaugęs padeda vaikui kalbėti/pasakyti.“ (ibidem). Anot autoriaus, šiame kontekste pradėtas vartoti naujas terminas „educare“ (angl. „education“-ugdymas ir „care“-globa)“. (cit. Staskevičienė, Bankauskaitė 2012, p. 15).

Globa gali būti ir kaip socialinė paslauga, suprantama, kaip nemateriali veikla arba funkcija, kuri padeda patenkinti žmogaus poreikius. Paslauga pasižymi dvipusiškumu, nes ji tuo pačiu metu yra teikiama ir vartojama (Žalimienė, 2007). Globos kaip socialinės paslaugos tikslas – patenkinti asmens gyvybinius poreikius, sudaryti jo vystymuisi tinkamas sąlygas, grąžinti gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę (Socialinių paslaugų katalogas, 2000 I dalis, 2 punktas).

Globa taip pat yra praktinis ir emocinis darbas. Kaip praktinė veikla globa apima daugybę veiksmų, kuriuos turi atlikti asmuo globotinio atžvilgiu, pvz., vaiko globėjas rūpinasi vaiko maitinimu, sveikata, priežiūra ir pan. Globa yra ne tik praktinė veikla, bet ir emocinis darbas – rūpinimasis globotinio vidine gerove, emociniais poreikiais (Maslauskaitė, 2004).

Globa – šeimos ir bendruomenės socialinė funkcija (Snieškienė, 2001), nes šeima ir visuomenė prisiima atsakomybę už vaiko gerovės kūrimą.

1 lentelė. **Globos samprata angliškai kalbančiose šalyse**

Globos traktuotė	Traktuotės apibūdinimas
Darbas, veikla	<ul style="list-style-type: none"> • Priežiūra (medicininė arba techninė) (wordnet.princeton.edu); • Specialios užduotys ar rutininiai veiksmai, kuriuos atlieka vienas asmuo, besirūpinantis kitu (www.mcv.edu)
Emocinė būseną	<ul style="list-style-type: none"> • Rūpestis, susirūpinimas (concern), nerimas, nerimastavimas (worry); • Meilė kitiems (lovingness, a loving feeling) (wordnet.princeton.edu), • Empatija (www.wcpt.org)
Paslauga	<ul style="list-style-type: none"> • Veiksmai, atliekami rūpinantis kitu arba dėl kito gerovės (pvz., sveikatos priežiūros paslaugos) (web.uccs.edu)
Atsakomybė, pareiga	<ul style="list-style-type: none"> • Atsakomybė už kažką, rūpinimasis kito gerove, saugumu ir pan. (wordnet.princeton.edu)
Apsauga	<ul style="list-style-type: none"> • Rūpinimasis kieno nors saugumu (wordnet.princeton.edu)
Parama	<ul style="list-style-type: none"> • Fizinė, emocinė, dvasinė parama, suteikiama kitam asmeniui; • Pasidalinimas informacija, pvz., patarimas (www.carelibrary.com)

(Paimta iš V.Staskevičienė ir N.Bankauskienė, 2012, p. 17)

Globa yra daugiareikšmė sąvoka. Globa - tai rūpinimasis kitu, išgyvenimas dėl jo gerbūvio tiek fizine – materialine, tiek dvasine – etine prasme. Šios sąvokos semantiniame lauke galima išskirti karitatyvinę prasmę. Taigi globa yra vieno žmogaus aktas kitam. A.Bakk ir K.Grunewald (1997) teigia, kad ugdytojo – globotojo tikslas- ugdyti globotinio gebėjimus, galias gyventi pilnavertį gyvenimą (Staskevičienė, Bumbliauskaitė, 2005, p.16).

Apibendrinus matyti, kad globa yra plati šeimos, asmens ir visuomenės funkcija, apimanti globotinio fizinių, materialinių ir dvasinių poreikių tenkinimą, pagalbą, paramą, patarimą, užtarimą. Globojamam asmeniui taip pat reikalinga priežiūra bei rūpestis. Tad globėjui (globos namų darbuotojams), ugdant tėvų globos netekusius vaikus, tenka atlikti įvairius socioedukacinius vaidmenis: užtarėjas, patarėjas, stebėtojas, padėjėjas, kontrolierius, rūpintojas, apsaugotojas, gynėjas, prižiūrėtojas, geradarys, globotojas, rėmėjas, slaugytojas, aprūpintojas. Kurio užduotis yra nešti viltį, kuri remtųsi tikrumu, jog tikrovė, kad ir kokia ji būtų sudėtinga ir negatyvi, nėra kliūtis pasikeitimui ir naujai savarankiškai pradžia.

1.2. Vaiko globos (rūpybos), ruošimo savarankiškam gyvenimui teisinis reglamentavimas

Teisiniuose dokumentuose sąvoka „globa“ įgyja naujus aspektus – ji siejama su tam tikra netektimi, aplinkos pasikeitimu, visuomenės institucijų ir valstybinių struktūrų kišimusi į natūralų vaiko gyvenimo savo tėvų aplinkoje procesą (Ambrasė, 2012, p.24).

Vaiko globa teisiniu aspektu yra civilinės teisės objektas, apibrėžiantis vaiko globą, jos tikslus ir uždavinius, rūšis ir formas, vaiko globos nustatymo ir pasibaigimo pagrindus, globėjo skyrimo tvarką bei globos organizavimo mechanizmą.

Norminiai ir sisteminiai vaiko globos pagrindai buvo suformuluoti kuriant Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymą 1998 metais (Žin., 1998, Nr.:35 -933 negalioja). Tuo metu pirmą kartą buvo apibrėžta vaiko globos sąvoka, tikslai ir uždaviniai, globos steigimo principai, globos rūšys ir formas, globos nustatymo ir pasibaigimo pagrindai. Įsigaliojus naujam LR Civiliniam kodeksui (LR CK, 2000), šalia globos sąvokos atsirado rūpybos sąvoka. Globos ar rūpybos steigimą lemia nepilnamečio amžius: vaikams iki keturiolikos metų steigiama globa, o nuo keturiolikos – rūpyba. Vaiko globos tikslas –užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų augti, vystytis ir tobulėti (LR CK, 2000). Vaiko globa ir rūpyba, skiriamos vaikui, siekiant vaiko gerovės, o gerovė – tai organizuota socialinių paslaugų ir institucijų sistema sukurta padėti individams ir grupėms pasiekti patenkinamus gyvenimo, sveikatos ir asmeninių bei socialinių ryšių standartus, kurie leistų jiems išplėtoti visus sugebėjimus ir pagerintų jų gyvenimo kokybę harmoningai su jų šeimų ir bendruomenės poreikiais (Vaiko gerovės 2013-2018 metų programa, p. 7).

Vaiko globos uždaviniai suformuluoti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse detaliau pagrindžia vaiko globos tikslą. Vaiko globos uždaviniai yra šie:

1. paskirti vaikui globėją, kuris rūpintųsi, auklėtų, atstovautų vaikui ir gintų jo teises bei teisėtus interesus;

2. sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios atitiktų jo amžių, sveikatą ir išsivystymą;

3. rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje (*LR CK, 2000*).

G.Sagatys (2006) teigia: “Vaiko teisių įgyvendinimas ir jo interesų apsauga pirmiausia priklauso nuo asmenų, morališkai ir teisiškai įpareigotų užtikrinti jų realizavimą: tėvų, globėjų (rūpintojų), kitų šeimos narių. Priešingu atveju galėtų susidaryti situacija, kurią dar XVIII a. vaizdžiai apibūdino Malonet: „kam pernešti žmones į kalno viršūnę ir rodyti jiems iš ten visą jų teisių sritį, kai tuo tarpu mes turėsime tučtuojau po to priversti juos nusileisti nuo viršūnės, nurodyti jų teisių ribas ir vėl mesti juos į realybės pasaulį, kur jie kiekvename žingsnyje susidurus su ribų akmenimis?“.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 20 straipsnyje pabrėžiama, jog vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos, arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo. *Žin.*, 1995, Nr. 60-1501). Viena iš pagalbos vaikui formų yra vaiko globa, kuri padeda vaiko asmenybei vystytis, užtikrina saugią aplinką, realizuoja ugdymo funkcijas.

Rūpindamasis geresniu vaiko teisių apsaugos politikos koordinavimu, Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. rugsėjo 24 d. priėmė Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 59, 61 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą (*Žin.*, 2002, Nr. 95-4090), kuriame nustatyta, kad pagal kompetenciją Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, ministerijos, prokuratūra, kitos valstybės institucijos rengia ir įgyvendina priemones vaiko teisių apsaugos ir gynimo srityje. Minėtame įstatyme taip pat nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė priskiria vienos ministerijos kompetencijai vaiko teisių apsaugos valdymo sritį. Vadovaujantis šiuo įstatymu, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarimu Nr. 194 „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“ (*Žin.*, 2003, Nr. 15-611) vaiko teisių apsaugos valdymo sritis priskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, nustatyta kitų ministerijų kompetencija. Švietimo ir mokslo ministerijai, Vidaus reikalų ministerijai, Teisingumo ministerijai ir Sveikatos apsaugos ministerijai nustatytos papildomos šios srities funkcijos, susijusios su vaiko teisių apsaugos įgyvendinimu. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje nuo 2002 m. spalio 1 d. įsteigtas Šeimos, vaikų ir jaunimo departamentas, kuriame yra 2 skyriai: Paramos šeimai skyrius bei Vaikų ir jaunimo skyrius. Pastarajam pavesta koordinuoti vaikų ir jaunimo teisių apsaugos politikos įgyvendinimą.

Siekiant atskirti vaiko teisių apsaugos politikos formavimą nuo šios politikos priemonių įgyvendinimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114 „Dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 126-4501) nustatytos naujos Įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos funkcijos, pakeistas šios įstaigos pavadinimas į „Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos“. Ši tarnyba atsakinga ne tik už įvaikinimo Lietuvos Respublikoje organizavimą, bet ir už vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimo užtikrinimą, atstovavimo vaiko teisėms ir teisėtiems interesams teismuose sistemos diegimo, savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų kvalifikacijos tobulinimo ir globėjų (rūpintojų) bei tėvių rengimo organizavimą.

Globos namai yra globojamo (rūpinamo) vaiko atstovas pagal įstatymą, turintis įstatymų nustatyta tvarka užtikrinti be tėvų globos likusiam vaikui globą (rūpybą), ginti jo teises bei teisėtus interesus ir atstovauti jam (Žin., 2005, Nr. 33-1079).

Vaiko globėjas atlikdamas savo pareigas privalo:

- 1) užtikrinti vaiko fizinį ir psichinį saugumą;
- 2) rūpintis vaiko sveikata ir mokymusi;
- 3) auklėti vaiką;
- 4) spręsdamas klausimus, susijusius su vaiko interesais, bendradarbiauti su suinteresuotomis valstybės ir vietos savivaldos institucijomis;
- 5) netrukdyti vaikui bendrauti su tėvais, jei tai nekenkia vaiko interesams;
- 6) palaikyti ryšius su vaiko tėvais, informuoti vaiko tėvus ar artimuosius giminaičius, jeigu jie to pageidauja, apie vaiko vystymąsi, sveikatą, kokymąsi ir kitais svarbiais klausimais;
- 7) rūpintis vaiko laisvalaikiu, atsižvelgdamas į jo amžių, sveikatą, išsivystymą bei polinkius;
- 8) rengti vaiką savarankiškam gyvenimui ir darbui šeimoje ir visuomenėje (LR CK, 2000).

LR CK įtvirtintoms normoms įgyvendinti praktikoje buvo priimti atitinkami įstatymo lydimieji teisės aktai: Vaiko globos (rūpybos) organizavimo nuostatai (Žin., 2002, Nr. 35-1275), Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai, (Žin., 2007, Nr. 61-2360), Valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų patvirtinimo (Žin., 2005, Nr. 33-1079), kurie reglamentuoja valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų tikslus bei uždavinius, šių globos namų teises, darbo organizavimą, darbuotojų priėmimą ir atleidimą, darbo apmokėjimo tvarką,

finansavimą, vaiko apgyvendinimą, laikiną išleidimą ir išvykimą bei globos namų likvidavimą, reorganizavimą ir pertvarkymą ir kiti LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymai.

Įgyvendinant Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus vaiko teisių užtikrinimo srityje, 2003 m. patvirtinta Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, kurioje valstybė įsipareigojo siekti visapusiškos vaiko apsaugos ir jo gerovės (Žin., 2003, Nr. 52-2316). Vadovaujantis Koncepcijos nuostatomis, 2007 m. patvirtintas Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų planas (Žin., 2007, Nr. 118-4817). Šios strategijos tikslas – atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti prielaidas vaikui augti biologinėje šeimoje, o netekusiam tėvų globos vaikui – tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų vaiko interesus bei poreikį augti šeimos aplinkoje ir tinkamai pasirengti savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje (Vitkauskas, 2010).

2004 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimu Nr. 1279 (Žin., 2007, Nr. 107-4385) patvirtinta Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005-2008 metų programą, kuri skirta tėvų globos netekusiems asmenims remti ir rengti savarankiškai gyventi visuomenėje. Programos tikslas – sudaryti tinkamas tėvų globos netekusio asmens socialinio integravimosi į visuomenę sąlygas, ugdyti asmeniui savarankiško gyvenimo įgūdžius (prioritetas – vaikų globos namuose gyvenantiems ir užaugusiems tėvų globos netekusiems asmenims).

2006 m. balandžio 5 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-93 „Dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. Nr. 43-1570; 2008, Nr. 2-72) patvirtino Socialinių paslaugų katalogą, kuriame apibrėžtos socialinės paslaugos, jų turinys pagal atskiras socialinių paslaugų rūšis bei socialinių paslaugų įstaigų tipus. Be tėvų globos likusiems vaikams, kuriems nustatyta laikinoji ir nuolatinė globa, gali būti teikiama trumpalaikė socialinė globa (vaikams, laikinai likusiems be tėvų globos, iki 12 mėnesių ir socialinės rizikos vaikams iki vaikas bus grąžintas į šeimą, bet ne ilgiau nei 6 mėn.) arba ilgalaikė socialinė globa (iki vaikui pasibaigs nuolatinė globa). Šios paslaugos teikiamos vaikų socialinės globos namuose, šeimynose, grupiniuose gyvenimo namuose, vaikus globojančiose šeimose.

2006 m. birželio 27 d. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-179 „Dėl Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 73-2795) yra patvirtinta Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodika. 2007 m. vasario 20 d. įsakymu Nr. A1-46 „Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 24-931) patvirtintas Socialinės globos normų aprašas, reglamentuojantis socialinės globos teikimo

likusiems be tėvų globos vaikams, principus ir charakteristikas bei nustato privalomus socialinės globos įstaigų teikiamos ilgalaikės, trumpalaikės, dienos socialinės globos kokybės reikalavimus.

Bendrieji valstybės ir savivaldybių vaikų globos nuostatai numato, kad vienas iš vaikų globos namų uždavinių yra rengti globojamą vaiką savarankiškam gyvenimui ir integracijai visuomenėje ir kaip vieną iš priemonių nurodo, kad „globos namai turi teisę kiekvieną mėnesį nepilnamečiui nuo 14 iki 18 metų papildomai skirti 0,4 MGL smulkioms išlaidoms ir teikti kitą finansinę bei materialinę paramą“ (LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. kovo 3 d. įsakymo Nr. A1-68, 3 punktas).

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2007 m. spalio 11 d. įsakymu Nr. A1-282 patvirtino Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planą (Žin., 2007, Nr. 107-4385), numatyta, kad nuo 2010 m. vaikų globos įstaigos veikla organizuojama šeimai artimos aplinkos modelio – šeimynų principu (iki 12 vaikų šeimynoje, gyvena broliai ir seserys). Šeimynos formuojamos įvertinant kiekvieno vaiko interesus ir jo individualius poreikius, giminystės ryšius ir amžių. Šeimynose turi dirbti 3-4 socialiniai pedagogai arba socialiniai darbuotojai, padėjėjai. Numatyti du vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo etapai. Pirmojo metu (2008–2010m.) – valstybinių vaikų globos įstaigų steigėjo funkcijos bus perduotos savivaldybėms, antrojo etapo metu (2011–2015m.) bus mažinamas vaikų globos įstaigų vietų skaičius (iki 60) ir optimizuojamas vaikų globos įstaigų veiklos organizavimas.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. A1-559 patvirtinta institucijoje globojamo (rūpinamo) vaiko išleidimo laikinai svečiuotis tvarkos aprašas. Kuris nustato socialinės globos įstaigos globojamo (rūpinamo) vaiko išleidimo laikinai svečiuotis pas nuolat Lietuvos Respublikoje ar užsienio valstybėje gyvenantį fizinį asmenį principus, sąlygas ir tvarką (Žin., 2012, Nr.: 1 -17).

Lietuvos Respublikos vyriausybės 2012 m. gegužės 16 d. Nr. 528 nutarimas „Dėl socialinės globos įstaigų licencijavimo taisyklių patvirtinimo“, 2013 m. pakeitimas (Žin., 2012, Nr.:57-2864; 2013, Nr. 117-5871). Nuo 2015 m. sausio 1 d. visos socialines paslaugas teikiančios įstaigos privalės turėti veiklos licencijas.

Lietuvos higienos norma HN 124:2009 „Vaikų globos įstaigos. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ (Žin., 2009, Nr.107-4494) nustato vaikų socialinės globos įstaigų ir jose vykdomo vaikų socialinės globos ir ugdymo proceso organizavimo pagrindinius sveikatos saugos reikalavimus. Nuo 2012 m. liepos 1 d. įsigaliojo LR sveikatos apsaugos ministro 2011 m. lapkričio 11 d. patvirtintas įsakymas Nr. V-964 „Dėl maitinimo organizavimo ikimokyklinio ugdymo, bendrojo ugdymo mokyklose ir vaikų socialinės globos įstaigose tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr.140-6573). Naujos tvarkos tikslas – sudaryti sąlygas sveikatai

palankiai vaikų mitybai, užtikrinti geriausią maisto saugą ir kokybę, patenkinti fiziologinius vaikų maisto medžiagų poreikius, ugdyti sveikos mitybos įgūdžius.

2012 m. gruodžio 11 dienos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-566 patvirtintas 2007 m. vasario 20 d. įsakymo Nr. A-46 „Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ pakeitimas (Žin., 2012, Nr.: 148 -7602). Naujoje redakcijoje ypatingas dėmesys skiriamas tinkamam vaiko pasirengimui savarankiškam gyvenimui ar gyvenimui bendruomenėje. Socialinės globos normų aprašas reglamentuoja socialinės globos teikimo principus ir charakteristikas. Atsiranda nauja sritis - Vaiko palydėjimas į savarankišką gyvenimą. Akcentuojama, kad socialinės globos namai yra atsakingi už tai, kad vaikas būtų tinkamai pasirengęs savarankiškam gyvenimui ar gyvenimui bendruomenėje ir planuoja vaiko palydėjimo į savarankišką gyvenimą ar gyvenimo bendruomenėje priemones.

Globos namai gali turėti lemiamą vaidmenį ir poveikį vaikų patyrimui ir pasirengimui, suteikdami tinkamą paramą ir rengdami juos savarankiškam gyvenimui.

Apibendrinant vaiko globos, ruošimo savarankiškam gyvenimui teisinius pagrindus galima pažymėti, kad priimta eilė teisės aktų, reglamentuojančių vaiko globą, jos tikslus ir uždavinius, rūšis ir formas, vaiko globos nustatymo ir pasibaigimo pagrindus, globėjo skyrimo tvarką, globos organizavimo mechanizmą, globos namų nuostatus, apibrėžtos socialinės paslaugos, jų turinys, socialinių paslaugų skyrimas, socialinės globos normos, rėmimo ir integravimo į visuomenę procesai, valstybės teikiama parama, sveikatos saugos reikalavimai, kvalifikaciniai reikalavimai specialistams, Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijas ir jos įgyvendinimo priemones. Jų įgyvendinimas iš esmės priklauso nuo valstybės ekonominio išsivystymo, socialinės politikos vaiko gerovės klausimais, specialistų kvalifikacijos, vaiko globos sistemos reorganizavimo mechanizmo, kuris pastaraisiais metais yra nuolat kintantis ir tobulinamas.

1.3. Vaikų, gyvenančių globos namuose, savarankiškumo ugdymas

Šeima kuriasi meilės pagrindais. Ją saisto intymiausi dvasios ir kūno bei kraujo ryšiai. Šeima iškelia žmogų į aukštesnę gyvenimo plotmę. Vaiko kelias į gyvenimą prasideda tėvų namuose (Miškinis, 2003). Šeimoje turi atlikti ne vieno žmogaus, bet vyro ar žmonos, tėvo ar motinos, sūnaus ar duktės, brolio ar sesers vaidmenis ir pareigas. Jokia kita bendruomenė negali atlikti šių funkcijų, ypač šeimos dvasios, šeimyniškų santykių. Teigiama, kad atimti iš žmogaus šeimos gyvenimą reiškia atimti didžiąsias žmogiškąsias vertybes, tėvų meilę vienas kitam, meilę

vaikams, vaikų meilę tėvams, intymiausią žmogaus ryšį su žmogumi, didžiausią žmogiškąjį artumą, tikėjimą, rūpestį vienas kitu, individualių poreikių patenkinimą (Barkauskaitė, 1999).

Globojamo vaiko auklėjimas, ruošimas savarankiškam gyvenimui yra vienas sudėtingiausių vaiko globos procesų, kuriame teorinės žinios ir žmoniškoji intuicija sudaro bendrą kompleksą, kurio rezultate asmenybė priima arba nepriima visuotinai funkcionuojančių vertybių. Mokslininkų nuolat pabrėžiama, kad globos namų auklėtiniai – tai specifinė vaikų grupė, dažnai reikalaujanti kryptingos ir nuoseklios pagalbos, siekiant padėti jiems prisitaikyti visuomenėje ir parengti joje gyventi (Samašonok, Žukauskienė, 2004).

Savarankišku ir suaugusiuoju netampama staiga, per vieną naktį. Kai kuriems vaikams tai gali būti sąlyginai lengvas ir greitas perėjimas į suaugusiųjų pasaulį. Kitiems šis etapas yra sunkus ir pareikalauja daug jėgų bei užtrunka ne vienerius metus. Tėvų globos netekusiems vaikams, daugelį metų gyvenusiems globos namuose, šis procesas yra ypatingai sunkus, todėl perėjimas į savarankišką gyvenimą neturėtų būti staigus ir netikėtas. Pasirengimas savarankiškam gyvenimui turėtų prasidėti nuo pat vaiko atvykimo į globos instituciją, atitikti jo poreikius bei išsivystymo lygį. Net ir pradėjusiems gyventi savarankiškai, jaunuoliams reikalinga parama ir palaikymas (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, p. 9).

Asmens savarankiškumas - tai autonomija, nepriklausomybė nuo išorinės įtakos. Tuomet pasireiškia tokios asmens savybės, kaip savipagalba, saviparama, savarankiškas apsisprendimas. Akcentuojami, tokie svarbūs asmenybės gebėjimai, kaip racionalumas, gebėjimas kontroliuoti savo gyvenimą, sudaryti planus, užsibrėžti gyvenimo tikslus, juos realizuoti.

Vaiko, gyvenančio šeimoje, rengimas suaugusiųjų savarankiškam gyvenimui labai skiriasi nuo to, kaip rengiamas vaikas, gyvenantis globos institucijoje. Paprastai šeimoje šis procesas nevyksta pagal iš anksto nustatytas, formalias struktūras, o derinamas prie vaiko emocinio, psichikos ir fizinio vystymosi. Tėvai visą laiką padeda ir emociškai palaiko vaiką. Tokie praktiniai įgūdžiai, kaip antai tvarkymasis arba biudžeto planavimas, nėra lavinami pagal tam tikrą schemą, o įgyjami organiškai, priklausomai nuo vaiko vystymosi. Tėvai padeda ir pataria savo vaikams dėl aukštesnio išsilavinimo, profesijos įsigijimo; jų parama nenutrūksta, kai vaikui sukanka 18 metų. Tuo tarpu vaikai, kurie po ilgalaikės institucinės globos pradeda gyventi savarankiškai, ne tik dažnai yra emociškai nepasirengę, neturi praktinių įgūdžių, bet ir stokoja paramos ir palaikymo. Globos nutraukimas ir savarankiško gyvenimo pradžia - tai procesas, kuris neturi turėti aiškios pradžios ir pabaigos. Labai svarbu, kad ir po globos jaunas žmogus gautų paramą ir pagalbą (Programa, p.9).

2 lentelė. **Vaikų ruošimo savarankiškam gyvenimui šeimoje ir vaikų globos įstaigoje**

Ugdymo pilnavertėje šeimoje ypatumai	Ugdymo vaikų globos įstaigoje ypatumai
<i>Bendravimo patirtis</i>	
Šeima garantuoja šiltus emocinius ryšius, saugumo jausmą, pagarbų požiūrį į kitus žmones.	Pedagogų ir auklėtinių santykiai paviršutiniški.
Šeimos narius sieja glaudus socialinis, emocinis ryšys	Socialinis ir emocinis ryšys nepilnavertis
Tarpusavio pagalba ir supratimas. Paprastai vieno šeimos nario problema yra visų šeimos narių rūpestis.	Pedagogai, stokodami žinių, dažnai nesuvokia vaiko vidinio pasaulio, todėl bendravimą lydi neigiamos emocijos, lemiančios tarpusavio nepasitikėjimą.
Bendravimas natūralus, kryptingas, siekiant perduoti socialinę patirtį ir dorovines nuostatas, pilnaverčių tarpusavio santykių modelį.	Nepakankamai (su)formuojami bendravimo, pilnaverčių ryšių su kitais žmonėmis įgūdžiai
<i>Socialiniai santykiai (ryšiai)</i>	
Patenkiamas poreikis priklausyti tam tikrai grupei — šeimai, kurios narius sieja natūralūs socialiniai santykiai.	Auklėtiniai ir auklėtojai nesusiję socialiniais ryšiais.
<i>Prieraišumo poreikio tenkinimas, saugumo jausmas</i>	
Motinos buvimas šalia vaiko.	Motinos auklėjimo pakeitimas institucine įstaiga - pagrindinė globotinių socialinio nebrandumo priežastis
Tėvų rūpestis, meilė suteikia vaikui saugumo jausmą	Įstaigoje vaikas neturi žmogaus, prie kurio galėtų prisirišti, todėl prarandamas saugumo jausmas, pasitikėjimas savimi, aplinka, suaugusiaisiais.
Vaikas tėvams yra artimiausias asmuo, nuo pat gimimo jų prižiūrimas ir visapusiškai harmoningai ugdomas.	Globos įstaigoje nėra konkretaus asmens, atsakingo už konkretaus vaiko globą, galinčio įsigilinti į jo problemas, būseną.
<i>Asmeninė erdvė</i>	
Daugiau privatumo, asmeniškumo	Trūksta asmeninės erdvės, kiekvieno vaiko autonomiškumo.
Vaikas turi savo (tėvų) namus, savo daiktus, savo kambarį, savo žaislus ir pan.	Vaikai gyvena giminystės ryšiais nesiejamų žmonių kolektyve, kur viskas yra bendra: patalpos, žaislai, įvairūs daiktai ir kt.
<i>Asmenybės vertingumo, individualumo pripažinimas</i>	
Pilnavertėje šeimoje vaikas priimamas toks, koks jis yra.	Nepripažįstamas vaiko vertingumas lemia vaiko nepasitikėjimą savimi ir kitais
Vaiko materialinių ir dvasinių poreikių tenkinimas šeimoje labiau individualizuotas.	Pedagogai nepakankamai atsižvelgia į kiekvieno auklėtinio asmenybės ypatumus, fiziologinius ir psichinius poreikius, jų tenkinimo svarbą.
Daugiau laisvės vaiko savarankiškumui, didesnis dėmesys kūrybiškumui ir raiškai, skatinama iniciatyva.	Dažnai slopinama vaikų iniciatyva, kūrybiškumas, ribojamas savarankiškumas, laisvi apsisprendimai.
<i>Izoliacija</i>	
Susiklostę vaiko ir tėvų santykiai — pagrindas tolimesnei santykių su aplinka plėtotei, pasirengimui gyventi atviroje visuomenėje	Vaikai auga uždaroje erdvėje, todėl neturi galimybių suvokti tikro - atviro gyvenimo vaizdo
<i>Rengimas šeimai</i>	
Vaikai, perimdami vyresniųjų gyvenimo ir auklėjimo patyrimą, formuojasi kaip būsimieji tėvai, ruošiami gyvenimui savo šeimoje	Informacijos apie šeimos funkcijas, vyro ir žmonos vaidmenis trūkumas.
Vaikai turi galimybę natūraliai stebėti ir mokytis motinos ir tėvo vaidmenų, perimti geriausius moters ir vyro bruožus.	Didžioji dalis auklėtojų — moterys, todėl tiek berniukų, tiek mergaičių vaizduotėje susiformuoja iškreiptas vyro paveikslas. Berniukai, neturi galimybės perimti „vyriškų“ bruožų, nemato sektino pavyzdžio.
<i>Ūkinis-ekonominis aspektas</i>	
Šeimos nariai yra pasiskirstę tam tikromis pareigomis. Vaikai kartu su tėvais dirba namų ūkio darbus, lankosi parduotuvėse, turi galimybę stebėti, kaip planuojamas, skirstomas šeimos biudžetas	Globosįstaigų auklėtiniai nepakankamai įtraukti į ūkinę veiklą: maisto pirkimą ir gaminimą, patalpų remontą, rūbų, avalynės priežiūrą; nemokomi tikslingai paskirstyti biudžeto.
Reali buitis.	Sudarytos šiltnamio sąlygos: valstybė juos aprūpina maistu, rūbais, gyvenamuoju plotu
<i>Profesinės karjeros perspektyvos</i>	
Vaikai dažniau tikisi gerai arba labai gerai išlaikyti egzaminus ir įstoti į aukštąją mokyklą.	Globos įstaigų auklėtiniai dažniausiai mąsto apie profesinę mokyklą, kurią baigę greičiau įgytų profesiją ir pradėtų savarankišką gyvenimą.

Pastaba. Lentelė parengta pagal Leliūgienė, 1997, 2002; Kukauskas, 1998; Barkauskaitė, 1999; Skališius, 1999; Braslauskienė, 2000, 2001; Kviešienė, 2000; Rugevičius ir kt., 2002; Wigger, 2003; Franz, 2004. Paimta iš Kovalenkovienė, Leliūgienė, 2005).

Savarankiškumo samprata apima įvairų turinį: ją galima nagrinėti ir tarpdisciplininiu, ir psichologiniu, ir socialiniu edukaciniu požiūriais (Vaičekauskaitė, 2006).

Vartojant žodį savarankiškumas jis dažnai sutapatinamas su tarptautiniu žodžiu autonomija. Juos jungia tokie žodžiai kaip nepriklausomybė ir laisvė. R.Vaičekauskaitė (2003) pabrėžia, kad nepriklausomybė nėra pakankama sąlyga, kad asmuo būtų savarankiškas. Jo savarankiškumas priklauso nuo žmogaus gebėjimų. Bet jei asmuo priklauso nuo kito, nebūtinai praranda nepriklausomybę, o jis gali tapti savarankiškesnis, jei jam padeda kiti įgyvendinti asmeninius tikslus ir interesus. Nepriklausomybė - tai siekis tapti savarankiškam, pačiam planuoti ir veikti nepriklausomai nuo tėvų ir suaugusiųjų.

A.Juodaitytė (2003) įrodė, kad vyrauja tam tikros nuostatos: vaikai nėra asmenys, nes jie neatitinka pagrindinių žmogaus asmenybei būdingų požymių - jie nėra savarankiški žmonės. Vaikai dažnai atlieka tik suaugusiųjų jiems patikėtas funkcijas, kurios būna manipuliacinio pobūdžio. Vaiko interesų nepaisoma, dominuoja suaugusiųjų siekiai įtvirtinti savo privilegijas vaikų atžvilgiu (kontrolieriaus ir prižiūrėtojo). Dažnai netinkamai suprantamos ir vaiko pareigos visuomenėje bei šeimoje (jis yra tik šeimos, visuomenės dalis), todėl ignoruojamas vaiko savarankiškumas ir nuolat ribojama jo autonomija, siekiama paklusnumo - tokiu būdu vaikas nuasmeninamas. Vaikui dažnai tenka „nusižeminusio“ ir „paklusniojo“ vaidmuo.

Vaikystėje išgyventi traumuojantys įvykiai, neigiama ankstyva patirtis, nepalankios augimo sąlygos apriboja galimybę išmokti elgtis socialiai priimtinais būdais, nulemia nesėkmes mokykloje ir netinkamo elgesio formavimąsi, stabdo socialinių įgūdžių vystymąsi (Samašonok, Žukauskienė, 2004), todėl globos namuose vaiko gyvenimas turėtų būti tvarkomas taip, kad padėtų įveikti jo problemas, rengti jį savarankiškam gyvenimui (Giedraitienė – Lileikienė, 2002).

Globos namų tikslas – užtikrinti globojamam (rūpinamam) ir laikinai globos namuose apgyvendinamam vaikui globos (rūpybos), ugdymo (mokymo, lavinimo ir auklėjimo), socialines paslaugas, sudaryti kitas jam tinkamas sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasiruoštų savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Pagrindinis ugdymo tikslas – sudaryti sąlygas įgyti patirties ir išminties, leidžiančios ugdytiniui deramai pasiruošti sparčiai kintančioms gyvenimo sąlygoms, brandinti supratimą, kad jis geba savarankiškai kurti savo gyvenimą, skatinti ieškoti būdų problemoms spręsti (Lietuvos bendrojo lavinimo bendrosios programos, 1997).

Ugdymas turi laiduoti kuo visapusiškesnę ugdytinio prigimtinių galių plėtotę, sudaryti sąlygas atsiskleisti jo individualybei, skatinti tapti aktyviu visuomenės nariu, pasirengusiu savarankiškam gyvenimui. Pasak J. Vaitkevičiaus (1995), ugdymo procese kryptingai lavinamos vidinės vaiko galios, įvaldoma tam tikra intelektualinių ir praktinių mokėjimų sistema, formuojami įgūdžiai, taip pat stiprėja sąveika su kitų žmonių patirtimi, aktualinamas pasirengimas savarankiškam gyvenimui (cit. Samašonok, 2013).

Savarankiškas gyvenimas – savarankiškas savo būsto, maisto, profesinio, darbinio užimtumo bei kitų svarbių poreikių tenkinimas. Paprastai praktinę reikšmę turi asmenims, kurie sulaukia pilnametystės, palieka globos namus ar globėjų šeimą, siekdami savarankiškai įsitvirtinti visuomenėje (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2007, 9 p.).

K. Samašonok, V. Gudonis (2007) tyrimais patvirtina tam tikrų gyvenimo globos namuose ypatumų (globėjų nebuvimo, saugumo globos namuose neužtikrinimo ir kt.) sąsajas su auklėtinių psichologinio-socialinio funkcionavimo sunkumais. G. Merkio ir bendraautorių (2002) bei D. Snieškienės ir K. Bumblauskaitės (2005) teigimu, globos namuose vis dar menkos sąlygos vaikams įgyti ne tik socialinių, bet ir buitinių įgūdžių. Mokslininkai atkreipia dėmesį į tai, kad šiose institucijose pasigendama efektyvios ugdymo sistemos bei tinkamos edukacinės ir psichosocialinės aplinkos kūrimo, kuri būtina rengiant globotinius savarankiškam gyvenimui.

Tik 2004 metais Lietuvoje buvo patvirtinta nacionalinė Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005-2008 metais, programa, kurios tikslas – „sudaryti tinkamas tėvų globos netekusio asmens socialinio integravimosi į visuomenę sąlygas, ugdyti asmeniui savarankiško gyvenimo įgūdžius“. Iki tol vaikai savarankiškam gyvenimui buvo rengiami pačių globos institucijų iniciatyva. Vykdam šią programą, 2006 m. buvo parengta *Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių programa*, kurios pagrindu parengtos įgyvendinimo rekomendacijos dėl konkrečių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo, pateikiami įvairūs praktiniai ugdymo metodai, užduotys ir technikos.

Pagrindinis Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos tikslas yra vaiko, netekusio tėvų globos, savarankiško gyvenimo įgūdžių formavimas ir ugdymas nuo vaiko atvykimo į globos instituciją, įtraukiant kuo daugiau asmenų iš vaikui artimos aplinkos – vaiko biologinę šeimą, mokytojus, sveikatos priežiūros specialistus, socialinius darbuotojus, ūkio darbuotojus ir kt.

Programos uždaviniai:

- Formuoti savarankiško gyvenimo įgūdžius skirtinguose vaiko vystymosi tarpsniuose.

- Ugdyti asmenybę, galinčią savarankiškai prisitaikyti prie kintančių visuomenės sąlygų ir sugebančią pasirinkti veiklos tikslus, realiai projektuoti savo ateitį.
- Ugdyti vaikų gyvenimo ir darbinius įgūdžius.
- Stiprinti psichinį atsparumą, ugdyti problemų sprendimo ir kognityvinius (pažintinius) gebėjimus.
- Formuoti sveikos gyvensenos įgūdžius.
- Skatinti mokymosi motyvaciją ir padėti įgyti pagrindinį išsilavinimą, kuris reikalingas tęsti studijoms aukštojoje ar profesinėje mokykloje, bei tinkamai pasiruošti darbinei veiklai. Skatinti profesinę motyvaciją.
- Suteikti pagrindinių teisinių žinių, supažindinti su teikiamomis socialinėmis garantijomis ir lengvatomis.

Numatomos programos poveikio sritys: savimonė, fizinė ir psichinė sveikata, lytiškumas ir lytinis gyvenimas, buitis, mokymasis ir profesinis pasirengimas, bendravimas ir bendradarbiavimas, laisvalaikis, interesai, pasirengimas šeimai.

Kadangi globos institucija turi rengti vaiką savarankiškam gyvenimui ir darbui šeimoje, pilietinėje visuomenėje ir valstybėje, vykdydama rengimo savarankiškam gyvenimui programą svarbu, kad ugdymas būtų siejamas su realiu gyvenimu, orientuojantis į tolesnę ugdytinių perspektyvą gyventi savarankiškai. D. Diujo (1997) teigimu, individas tobulėja tik sprenddamas realias problemas, todėl ypač svarbu skatinti ugdytinius pažinti dabartines sąlygas, ieškoti naujų idėjų, atskleisti naujus, dar nežinomus reiškinius, mokyti spręsti socialines situacijas, kaupiant gyvenimo problemų sprendimo patirtį sąveikoje su aplinka ir taip siekiant maksimalios ugdytinių gerovės. Ugdymo turinį ir veiklą privalu organizuoti taip, kad atitiktų dabartį, perteikti tokias žinias ir formuoti tokius įgūdžius, kurie būtų ugdytiniams reikalingi visuomeniname gyvenime. Ugdymo struktūroje svarbus vaidmuo tenka ugdytinių gebėjimams puoselėti ir taikyti visuomeninę patirtį asmeniškai reikšmingoms problemoms spręsti tuo pat metu skatinant ugdytinius ieškoti optimalių elgsenos formų. Tuo tikslu pratinti juos ne pasyviai prisitaikyti prie susiklosčiusių aplinkybių, bet ryžtingai sutikti ir kūrybiškai spręsti gyvenimo iššūkius, priimti sprendimus, atrasti atsakymus į gyvenimiškus klausimus, aktyviai ir drąsiai ieškoti gyvenimo situacijose komponentų, kuriuos galima būtų efektyviai panaudoti asmeninei gerovei, taip pat aplinkybėms pertvarkyti bei situacijoms modeliuoti norima linkme. Siekiant pažadinti ugdytinių pažintinį aktyvumą, ypač svarbu susieti žinias su asmenine ugdytinių patirtimi, gyvenimu bei praktika, ugdymo turinį orientuoti į problemų sritis, artimas realiam gyvenimui, kai ugdytiniai, remdamiesi įgytomis žiniomis ir gebėjimais, būtų skatinami spręsti gyvenimiškas problemas (Jakavičius, 1998; Jovaiša, 2002).(cit. pgl. Samašonok, 2013).

Taip pat savarankiškumui svarbi saugi ir palanki aplinka (angl. autonomy-supportive environment). Pastebėta, kad tėvai mažiau skatina vaikų nepriklausomybę, o kartu ir savarankiškumą, kai šeima gyvena nesaugioje aplinkoje (gyvenamoje vietoje yra daug nusikaltimų, gyvena daug priklausomybės problemų nuo alkoholio ir narkotikų turinčių asmenų, veikia antisocialaus elgesio grupuotė ir pan.) (Corsaro, 2004) (cit. Vaičekauskaitė, 2008, p. 24).

Vaiko savarankiškumo plėtra gali pasireikšti ir per socialinius vaidmenis. “Vaidmuo apibrėžia motyvaciją, elgesio stereotipus, priklausomybės, pavaldumo santykius<...>. Kalbant apie ugdymą ir jo socialinį procesą, vaidmuo yra labai svarbus veiksnys“ (Juodaitytė, 2003, p.104-105). Daroma prielaida, jog žmogaus elgesį iš anksto nulemia tie vaidmenys, kuriuos jis atlieka gyvenime. Visi žmonės priklauso grupėms ir socialiniame tinkle užima tam tikrą vietą, atlieka tam tikrą vaidmenį.

Pasirinkimas – vienas svarbiausių savarankiškumo struktūros elementų, daug kuo nulemtas vidinės asmens motyvacijos. Vaiko elgesys gali būti nulemtas išorinės arba vidinės motyvacijos. Tai reiškia, kad pasirinkdamas veiksmą vaikas vadovaujasi arba vidiniais motyvais (atsakomybė, iššūkis, galimybė išmokti, nauja patirtis), arba išoriniais motyvais (lengvumas, prisitaikymas, saugumas, praktiškumas) (Switzky, 1999, p.73). Savarankiškumo plėtrai svarbu, kad vaikas vadovautųsi vidine motyvacija. W.S.Grolnick, C.O.Kurowski (1999) pažymi, jog svarbu, kad vaikas ne tik vadovautųsi vidiniais motyvais, bet ir gebėtų kontroliuoti išorinių motyvų nulemtą veiklą. Vidinės motyvacijos nulemtas veiksmas formuoja vaiko savireguliaciją (angl. self-regulation), kuri yra savarankiškumo plėtros prielaida (Grolnick, Kurowski, 1999). Savireguliacija aiškinama kaip vaiko gebėjimas kontroliuoti ir veikti aplinką. Išorinių motyvų (paliepimas, nurodymas, grasinimas, apdovanojimai) nulemtas veiksmas pasižymi prisitaikymo, saugumo, praktiškumo bruožais. Vaikai, kurių veiklą lemia išoriniai motyvai, yra ne tokie savarankiški (Grolnick, Kurowski, 1999). Savarankiškumo plėtrai labai svarbu, kad tėvai leistų vaikams vadovautis vidiniais motyvais. Tai reiškia, jog vaikui turi būti leidžiama tyrinėti aplinką, pažinti savo veiklos galimybes (Vaičekauskaitė, 2008, p.33).

B.Bitinas (2004) pažymi, kad pedagogas praktikas turi gerai suvokti, jog ideali ugdytinio asmenybė yra ta tolimos žvaigždės šviesa, kuri įprasmina pedagoginę veiklą, suteikia jai kilnumo, nors konkretus ugdytinis visada bus atitolęs nuo šio idealo, tačiau tai neturi trikdyti pedagogo.

Vaikų psichiatras M. Bujanovas pastebi, kad vaiko ugdymas – tai ypač aktyvus procesas, ir jeigu ugdytojas nebandys sąmoningai ir ryžtingai formuoti ugdytinio charakterio savybių, reikalingų adekvačiai socialinei adaptacijai, tai tapęs suaugusiu toks jis bus pasmerktas vienatvei, nesupratimui ir nelaimingam gyvenimui (Буянов, 1988, с. 46).

Nepilnametis turi būti priimamas toks, koks jis yra. Jam reikia surasti veiklą, teigiamą atmosferą, nes institucijoje toks vaikas nesijaučia vertinamas, nepasitiki savimi ir kitais, nesugeba džiaugtis gyvenimu, jo santykiams su žmonėmis trūksta nuoširdumo, tikėjimo, pasitikėjimo. Savarankiškumas, pasitikėjimas savimi, drąsa, gebėjimas atsitraukti – tai asmenybės vystymosi kelias, nes „augant vaiko savarankiškumui mes gerai matome, kaip už išskirtinio elgesio slepiasi baikštumas, kylantis dėl pasitikėjimo savimi, savo asmenybės galia stygiaus“ (Utz, 2001, p.53) (Cit. Pabedinskienė, Černiauskas, 2007).

1.4. Globos institucijų socialinių darbuotojų pareigos, vaidmuo, rengiant vaikus savarankiškam gyvenimui.

Pasak R. Brown (2000), suartėdamas su jaunu žmogumi esi galimybėje tapti jam modeliu – idealu, nes šiais laikais trūksta pozityvių pavyzdžių. Jie savaime ima sekti tuo, kas kažką gyvenime jau pasiekė. Tai atsakinga veikla, galinti įtakoti jaunų žmonių gyvenimą (Projektas „Vaikų globos namų auklėtinių integracija į darbo rinką, sudarant sąlygas aktyviai dalyvauti pozityvioje veikloje“, 2009).

Žinant, kad socialinio darbuotojo veiklos tikslas – padėti žmogui spręsti socialines problemas, įgalinant jį patį keistis, kad stiprėtų jo galios savarankiškai įveikti gyvenime sutinkamus sunkumus, taip pat pasinaudoti visuomenės teikiama pagalba, akivaizdu, kad socialinis darbas – ypač specifinė specialybė, kuri reikalauja ne tik profesionalumo, psichologinių žinių, bendravimo įgūdžių, bet ir sugebėjimo atjausti žmogų, suprasti jo problemas ir, svarbiausia, padėti visuomenei susivokti, kad socialinės gerovės pagrindas nėra vien materialinės vertybės. Socialiniame darbe labai svarbu vertybinės nuostatos, žmogiškumas ir nuoširdumas. Socialinis darbuotojas turi pasižymėti tolerancija, geranoriškumu, atsakingumu, kūrybiškumu bei iniciatyvumu (Socialinis pranešimas 2011-12, p.84).

Pastebėtina, kad socialinio darbo specifiškumas išryškintas ne tik tyrėjų darbuose, bet ir teisės aktuose (Žin., 1996, Nr.104-2367; Žin., 2003, Nr.112-5050; Žin., 2006, Nr. 43-1569). Kaip teigiama Profesijos vadove (2005), socialinis darbuotojas negali būti šaltas, siekiantis objektyvumo, turintis žinių, bet neišgyvenantis dėl kitų, kuris nori tik kontroliuoti, nuraminti savo sąžinę, jaustis aukštesnis, nori, kad jį mėgtų. Supratimas grindžiamas žiniomis ir patirtimi. Tačiau R. Tidikio (2002) nuomone, ypač svarbūs ir doroviniai principai: žmoniškumas, meilė ir atjauta, altruizmas, lygiateisiškumas, tolerancija, pagarba.

Kaip nurodoma metodiniuose socialinio darbo vadovėliuose (Ханжин, 2001), inteligentiškumas, taktiškumas, sugebėjimas klausytis ir nukreipti kliento minčių tėkmę reikiama

vaga – šie ir kiti bruožai visada turi vyrauti socialinio darbuotojo darbe. Dažnai socialinis darbuotojas visai teisėtai vadinamas „sielos gydytoju“ ir psichologu. Nė viena profesija neturi tiek daug sąlyčio taškų su žmogaus likimu, kaip socialinis darbas (cit. Prakapas, 2007, p. 63-64).

G. Kvieskienė, aprašydama vaiko globos tendencijas Lietuvoje, akcentuoja šių institucijų laipsnišką persiorientavimą bei persiorganizavimą į globos namus, kuriuose vaikams sudaromos sąlygos artimesnės šeimai. Taip siekiama pagrindinio vaiko globos tikslo užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų augti, vystytis ir tobulėti. Tai, be abejonės, lemia ir auklėtojų – socialinių darbuotojų funkcijų kitimą.

Iki 2006 m. valstybinėse vaikų globos institucijose tiesiogiai su vaikais dirbančio personalo struktūroje dominavo pedagogai (70 proc.), medicininis personalas sudarė 14 proc., socialinio darbo specialistai 6 proc., kiti tiesiogiai su vaikais dirbantys specialistai (medikai, psichologai ir pan.) 11 proc. (Programa, 2007, p.17).

Norint, kad globos įstaigose socialinės paslaugos būtų atliktos kokybiškai, juose turi dirbti kvalifikuoti, kūrybingi, darbštūs darbuotojai. Personalas yra vienas iš pagrindinių socialinių paslaugų teikimo elementų, nuo kurių priklauso vaiko poreikių patenkinimas, problemų sprendimas ir paslaugų kokybė.

Vadovaujantis Vaikų globos tinklo optimizavimo planu, patvirtintu 2007 m. spalio 11d. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-282 (Žin., 2007, Nr. 107-4385), auklėtojų pareigybė iki 2010 m. sausio 1 dienos turi būti pakeista į socialinio darbuotojo, arba socialinio pedagogo. Keičiant pareigybes, keičiami ir pareigybių aprašymai, nes socialinio darbuotojo, socialinio pedagogo funkcijos nėra identiškios auklėtojų funkcijoms. Socialinių darbuotojų, socialinių pedagogų pagrindinės funkcijos turi būti orientuotos ne į švietimo paslaugų teikimą, bet į socialinę globą, priežiūrą, socialinį darbą ir vaiko socialinį ugdymą. Statistikos departamento duomenimis, 2006–2008 m. nemaža dalis darbuotojų, dirbusių vaikų globos institucijose, persikvalifikavo į socialinius darbuotojus. Taip 31 proc. padidėjo socialinių darbuotojų skaičius. Darbuotojų perkvalifikavimas padidino jų profesinę kompetenciją, o tai leidžia užtikrinti aukštesnį vaikų priežiūros ir auklėjimo lygį. 2009 m. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atlikta socialines paslaugas teikiančių įstaigų apklausa, kuri parodė, jog šiose įstaigose dirba apytiksliai 735 socialinių darbuotojų, kurie neturi aukštojo socialinio darbo išsilavinimo, iš jų apytiksliai 510 turi aukštąjį socialinių mokslų studijų krypties išsilavinimą ir apytiksliai 225 – ne socialinių mokslų studijų krypties išsilavinimą. Nuo 2011 m. liepos 1 dienos globos įstaigose gali dirbti tik darbuotojai turintys socialinio darbo kvalifikaciją (Žin., 2007, Nr. 107-4385).

Kaip teigia D.Vitkauskaitė (2001), socialinės pagalbos objektas yra asmenybė – unikali vientisa sistema, kuri suvokiama ne kaip išankstinė susiformavusi duotybė, bet kaip nuolat kintanti atvira sistema; kiekvienas žmogus yra unikalus, todėl individualių atvejų analizė tokia pat svarbi kaip ir statistiniai apibendrinimai; žmogus kuria visuomenę ir visuomenė kuria jį, t. y. jis kartu yra ir objektas, ir subjektas, laisvas ir ribotas, priimantis visuomenės socialines normas ir aktyviai individualiai besivystantis; kiekvienas turi prigimtinių potencinių galimybių vystymuisi, savirealizacijai ateityje, kuri nedaug priklausoma nuo asmenybės praeities; žmogus yra besąlygiškai vertingas, todėl gerbtinas ir vertintinas toks, koks yra; kiekvienas asmuo turi teisę rinktis savo vertybes, tikslus, savarankiškai spręsti ir būti atsakingas už sprendimus (Cit. Prakapas, 2007)

Pasak S. Daukilo (2001), realiai nėra vienalytės, monostruktūrinės veiklos rūšies, galinčios egzistuoti be tam tikrų subordinacinių ar persikirtimo santykių su kitomis veiklos rūšimis. Todėl dabartiniam mūsų visuomenės vystymosi etapui labai svarbus yra veiklos rūšių integracinių savybių bruožas. Gyvenimo pokyčiai ypač socialinį darbuotoją verčia rinktis kelių veiklos rūšių kombinacijas ir remiantis įvairių veiklos sričių žiniomis ir gebėjimais turi daryti kažką konkrečiau ir klientui naudingo.

Organizuojant vaikų gyvenimą vaikų globos institucijoje, pedagogams privalu kuo geriau pažinti kiekvieną ugdytinį, jo šeimą, kurioje jis gyvena, ypač jo turimą socialinį-kognityvinį patyrimą ir suteikti jam maksimalią laisvę lavėti, tobulėti jo individualiems fiziniams, psichiniams, socialiniams, pažintiniams gebėjimams. Vaikui pažįstant aplinkinį pasaulį bei save jame, naują patyrimą pageidautina sieti su jau turima patirtimi (Braslauskienė, 2002).

Lietuvos pedagogikos klasiko S.Šalkauskio nuomone, ugdymas yra globojamas, lavinamas ir auklėjamas veikimas, kuriuo suaugusioji karta stengiasi su prigimtinių, kultūrinių ir religinių visuomenės vertybių pagalba paruošti jaunąją kartą gyvenimo tikslams. Tikromis ir sykiu pagrindinėmis ugdymo funkcijomis jis įvardina perteikimą, išvystymą ir įjungimą. Perteikimas - sėkmingiausiu būdu perteikimas ugdytiniui iš visuomenės lobyno prigimtinių, kultūrinių ir religinių gėrybių. Išvystymas – ugdomoji funkcija, kurią ugdytojas pažadina, išskleidžia ir veda į pilnutinį klestėjimą potencines ugdytinio pajėgas pagal vidinius jo išsivystymo dėsnius. Įjungimas – ugdymo funkcija, kuria ugdytojas įstato ugdytinį į tokį ar kitokį santykiavimą su visuomene ir įveda į jos kūrybinį darbą.

A.Vareikytės, A.Bagdono teigimu (2003), socialinio darbo, kaip profesinės veiklos, viena frazė apibrėžti neįmanoma, jį tik galima aprašyti išvardijant funkcijas, nurodant, ką turi mokėti socialinio darbo profesionalas. Socialinio darbo procesas gali būti apibūdinamas ir kaip socialinės problemos apibrėžimas, įvertinimas ir sprendimas, ir kaip socialinių paslaugų

teikimas, socialinių paslaugų organizavimas ir vadyba, socialinio darbuotojo ir kliento sąveika, reakcija į kliento poreikį (rūpestį), socioterapija, socialinių problemų prevencija, konsultavimas, tarpininkavimas, aplinkos (aplinkybių) ir kliento sąveikos keitimas, krizių intervencija, socialinių įgūdžių ugdymas, žinių (teorijos), įgūdžių (praktikos) ir vertybių (etikos) integracija ir t.t.

„Socialinis darbuotojas – profesionalas, padedantis visuomenės nariams arba jų grupėms, šeimoms, bendruomenėms tenkinti socialinius poreikius; šiam tikslui jis skatina pačių individų gebėjimą spręsti savąsias problemas, aktyvina jų sąveiką su aplinka, siekia didinti visuomenės institutų atsakomybę už žmogų, daro įtaką socialinei politikai“ (Bitinas, 1995, p.10).

Vaikų globos namuose vaiką auklėja visa bendruomenė, bet didžiausia atsakomybė tenka socialiniam pedagogui ar socialiniam darbuotojui. Jis nuolat būna šalia vaiko. Ir per socialinius, psichologinius, pedagoginius vaiko ugdymo ypatumus turėtų pažinti nepilnametį, jo vidinį pasaulį, leisti vaikui pajusti save kaip asmenybę, ugdyti jo sampratą apie ateitį, savarankiškumą, bendruomenės svarbą, nes tai greta visuomenės laikoma „svarbiausiu gyvenimo ir visuomenės veiksmu“ (Aramavičiūtė, 1998, p.81).

Socialinio darbuotojo dirbančio vaikų globos namuose pareigos ir funkcijos:

- Įvertina vaikų problemas ir poreikius.
- Dirba su vaikais individualiai ir grupėje, sprendžia problemas susijusias su įvairiais vaikams kylančiais sunkumais-pagrindinių vaiko reikmių tenkinimas, adaptacija, saugumo užtikrinimas, saviraiška ir saviaktualizacija, mokymosi motyvacija, lankomumas, užimtumas, elgesys, profesinis orientavimas ir kt.
- Dirba su vaikais prevencinį ir intervencinį darbą (kvaišalų vartojimo, nusikalstamumo, smurto, išnaudojimo ir kt.).
- Planuoja ir vykdo ugdymo procesą-socialiniai, darbiniai, higieniniai, sveikos gyvensenos, savarankiškumo įgūdžiai, dorovinės nuostatos, vertybių sistema, tautiškumas, patriotizmas ir kt., puoselėja vaikų dvasines ir fizines galias.
- Ieško ugdymo, socialinio darbo turinį atitinkančių įvairių pedagoginės veiklos/socialinio darbo formų ir metodų, atsako už jų naudojimą.
- Rengia individualų ugdymo ir socialinio darbo su vaiku planą (ISGP).
- Pildo vaikų bylas ir kitą reikalingą dokumentaciją (kišenpinigių, maistpinigių mokėjimo formas, sandėlio apskaitą, paraiškas drabužių, maisto produktų, mokymosi priemonių pirkimui, paraiškas vaikų važiavimo bilietų pirkimui ir kt.).
- Parengia reikalingą informaciją (charakteristikas, pranešimus) apie ugdytinį kitoms institucijoms.

- Lankosi mokyklų, darželių tėvų susirinkimuose, nuolat bendrauja su klasių auklėtojais, dalykų mokytojais, darželių auklėtojais.

- Organizuoja pamokų ruošą mokyklinio amžiaus ugdytiniais ir padeda jiems ruošos metu.

- Moko vaikus atlikti savitvarką, palaikyti švarą ir tvarką darbo bei poilsio kambariuose, aplinkoje.

- Perka su ugdytiniais maisto produktus ir gamina patiekalus pagal nustatytą tvarką.

- Saugo ir stiprina vaikų sveikatą, operatyviai informuoja slaugytojas, administraciją apie jų sveikatos pakitimus.

- Ikimokyklinio amžiaus vaikus rytais nuveda į darželį, vakarais parsiveda. Esant reikalui lydi į mokyklą mokyklinio amžiaus vaikus.

- Organizuoja laisvalaikį, atsižvelgiant į jų poreikius ir polinkius, užtikrina visų vaikų užimtumą, saviraiškos galimybių tenkinimą vaikų globos namuose ir už jų ribų.

- Vaikus iš vaikų globos namų išleidžia tik tiksliai žinodamas jų išėjimo tikslą, vietą, grįžimo laiką. Ugdytiniais išeiti pas laikinus globėjus leidžia tik nustatyta tvarka.

- Ieško galimybių vaikams laikinai ir nuolat gyventi šeimose.

- Kuria ir palaiko jaukią, estetišką ir saugią šeimynos aplinką.

- Atstovauja vaikų teises ir teisėtus interesus įvairiose institucijose.

- Bendradarbiauja su įstaigos specialistais, kitų sričių specialistais, mokyklomis, sveikatos priežiūros, teisėsaugos ir kt. institucijomis, ugdytinio šeima (esant galimybėms) sprendžiant jų problemas, ieškant efektyvių pagalbos būdų.

- Vertina savo veiklos, pagalbos ugdytiniais efektyvumą, siūlo ugdymo ir socialinio darbo gerinimo priemones, taiko pažangią darbo patirtį.

- Neplatina informacijos, gautos apie ugdytinį ir šeimą, laiko paslapyje.

- Supažindina ugdytinius su saugaus elgesio instrukcijomis įvairiose situacijose pagal parengtą medžiagą (Panevėžio rajono vaikų globos namų socialinio darbuotojo (dirbančio šeimynoje) pareigybių aprašas, 2010).

Kaip svarbiausias iš jų ruošiant vaikus savarankiškam gyvenimui galima išskirti:

- visapusišką vaiko poreikių vertinimą. Poreikių vertinimas yra svarbus žingsnis išsiaiškinti ir suprasti gilumines vaiko patekimo globosn priežastis, lemiančius veiksniai. Analizuojant šias priežastis išskirti tris pagrindines veiksnių grupes: t.y. veiksniai, susiję su pačiu vaiku (jo asmeninėmis savybėmis, negalia, raidos ypatumais), veiksniai, susiję su vaiko artima aplinka – šeima ir trečioji veiksnių grupė – socialinė aplinka, vaiko socialinių ryšių tinklas. Socialinis darbuotojas siekia ne tik surinkti faktus, bet ir atskleisti, pajauti vaiko jausmus, savijautą, požiūrius. Svarbu išsiaiškinti, kiek ir kokios pagalbos vaikas galėtų gauti iš savo

socialinio ryšių tinklo, koks įsikišimas reikalingas, stiprinant šį tinklą. Čia apimami tokie aspektai kaip vaiko santykiai su artimaisiais, vaidmuo šeimoje; bendravimo ypatumai; šeimos krizės; kultūra ir lūkesčiai; tradicijos ir ritualai; vaiko laisvalaikis ir kt. (Žalimienė, 2007, p. 60).

- Bendradarbiavimas, darbas komandoje. Kvalifikuotą, visapusišką poreikio vertinimą gali atlikti tik socialinių paslaugų įstaigos komanda, sudaryta iš įvairių sričių specialistų: socialinių darbuotojų, socialinių pedagogų, psichologo, specialiojo pedagogo, logopedo, VTAT specialistų. Į vaiko poreikių vertinimą būtina įtraukti ir patį vaiką bei vaiko tėvus/ šeimą, jeigu įmanoma.

- Poreikių pervertinimo, pasikeitus situacijai, užtikrinimas.

- Individualaus socialinės globos plano sudarymas. Vaikui pagal įvertintus poreikius sudaromas individualios socialinės globos planas – ISGP, kuris susieja vaiko poreikių vertinimą su paslaugų teikimo veikla, siekiant vaiko situacijos pokyčių, problemos sprendimo.

- ISGP periodišką peržiūrėjimą ir koregavimą. Turime įsivaizduoti kaip procesą, kurio metu, žingsnis po žingsnio artėjame link vaiko problemų sprendimo ar situacijos gerinimo (Žalimienė, 2007, p.74).

- Efektyviai susidoroti su kasdienio gyvenimo reikalavimais ir iššūkiais – gebėjimu palaikyti gerą emocinę sveikatą, demonstruoti adaptyvų ir pozityvų elgesį, sąveikaujant su savimi ir aplinka. Sprendimų priėmimas, problemų sprendimas, kūrybiškas mąstymas, kritinis mąstymas, tarpasmeninių santykių įgūdžiai, tinkama emocijų raiška, streso įveikimas ir kt. (Rekomendacijos, 2007, p.10).

- Praktinių gyvenimo įgūdžių ugdymo, kaip antai maisto gaminimas, drabužių priežiūra, gyvenamosios aplinkos tvarkymas, savęs priežiūra, apsipirkimas parduotuvėje ir pan.

- Padėti įsisąmoninti savo vertybes. Ilgalaikio individualaus ir grupinio darbo su juo metu skiepyti pozityviasias vertybes, keisti jo vertybinę hierarchiją.

Šios atliekamos pareigos ir funkcijos ne tik parodo socialinio darbuotojo veiklos daugialypiškumą, bet ir akcentuoja, kad, siekiant socialinio darbo tikslų ir uždavinių, veikla privalo būti kompleksinė. Profesinės veiklos turinys apima ne tik gebėjimą kokybiškai atlikti tam tikrą kiekį veiklos funkcijų, bet yra neišvengiamai susijęs ir su jų tarpusavio derinimu arba sąveika (interferencija arba persidengimu bei persipynimu) sprendžiant iškylančias problemas. Vadinasi, socialinis darbuotojas, norėdamas kokybiškai (kvalifikuotai) atlikti savo darbą, turi pasižymėti tam tikromis funkcinėmis kompetencijomis, kurios įgalintų jį sėkmingai realizuoti minėtas veiklos funkcijas. Tokių funkcinių kompetencijų visuma leidžia kalbėti apie atitinkamo laipsnio socialinio darbuotojo *profesinę kvalifikaciją* (Laužackas, Pukelis, 2000, p. 11).

Atliekant socialinį darbą šios kompetencijos atsiranda ir gali būti pagrįstos tik pritaikius žinias, vertybes ir įgūdžius. Socialinis darbuotojas savo darbe, bandydamas bendrauti ir įsipareigoti kuriam nors klientui, turinčiam konkrečią problemą, privalo remtis teorine literatūra ir tyrimais, ieškoti naujų papildomų žinių apie klientą ir apie problemą (žinios); jis turi būti nuovokus ir jautrus atsiradus etinių sunkumų (vertybė); be to turi pademonstruoti įžvalgumą ir pagrįstumą veikdamas (įgūdžiai). Tik praktinė veikla, kuri grindžiama vertybėmis, kuri tinkamai atliekama ir paremta žiniomis, kritine analize ir refleksija, yra laikoma kompetentinga (Kieran O'Hagan, 1997).

Apibendrinant socialinio darbuotojo pareigas ir veiklą, matome, kad jo veikla orientuota į vaiko poreikių vertinimą bei tinklo tų poreikių tenkinimui sukūrimą, ryšių su biologine šeima palaikymą (bendradarbiaujant su seniūnijų socialiniais darbuotojais, dirbančiais su socialinės rizikos šeimomis, vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojais, o taip pat sveikatos priežiūros, švietimo ir kitomis institucijomis bei jų darbuotojais), vaiko ruošimą savarankiškam gyvenimui (kasdienių poreikių tenkinimo įgūdžiai (buitiniai), pilietinių pareigų ir atsakomybės formavimas – kad vaikas suprastų, jog savimi turi pasirūpinti pats), profesijos pasirinkimo, saugumo, laisvalaikio, užimtumo problemų, paramos teikimo, konsultavimo, tarpininkavimo, patarimo šeimos kūrimo, bendravimo su aplinka klausimais, ryšio su vaiku palaikymą jam išėjus iš globos namų (1-2metus).

2. GLOBOS NAMŲ UGDYTINIŲ RAIDOS YPATUMAI

2.1. Tėvų globos netekusio vaiko raida

Vaiko raidai ir jo gebėjimui prisitaikyti visuomenėje įtakos turi įvairūs pokyčiai ir veiksniai. Norėdami paveikti vaiką, privalome turėti žinių apie biologinį, socialinį ir kultūrinį kontekstą, kuriame vyksta jo raida, ir suprasti nuosekliai besivystančius procesus (pvz., *suvokimo – mokymosi – elgesio*).

Vaikų globos institucijų ugdytiniai - tai daugiau ar mažiau skriaudos patyrę vaikai. Beveik visiems jiems teko patirti šeimos nedarną, nepalankias augimo sąlygas, neigiamą ankstyvą patirtį, juridinį atskyrimą nuo šeimos. Dauguma vaikų yra socialiniai našlaičiai esant gyviems tėvams. Žmogaus psichosocialinė raida ir socialinis tinklas yra neatskiriama susiję. Socializacijos teoretikai daugiau ar mažiau sutaria, jog asmenybė, jos raida faktiškai susiklosto kaip atstovaujamoji. Asmenybės struktūra pakartoja socialinę (mikro- ir makro-) struktūrą. J.Bowlby (1980) išskiria pagrindinę priežastį, sukeliančią institucijose augančių vaikų

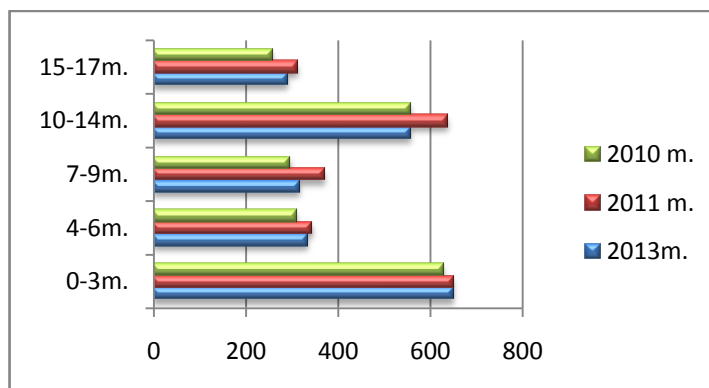
asmenybės raidos sutrikimus, yra motinos meilės netekimas. Nesvarbu, ar tėvai mirę, ar jiems atimtos tėvystės teisės, - bet kuriuo atveju vaikui tai pats didžiausias praradimas. Netekus tėvų, griūva visas vaiko pasaulis. Atskyrimas nuo tėvų provokuoja neurotinius, emocijų ir elgesio nukrypimus. Vaikas, kuris anksti patiria sunkių išgyvenimų, įvairiai reiškia protestą, jaučia paniką, jam būdingas negatyvizmas, pyktis.

Vaikai, augę nepalankiomis sąlygomis bei išgyvenę atskyrimą nuo tėvų dažniau pasižymi žemesniais kalbiniais sugebėjimais, intelektualiais sugebėjimais, menku kompetencijos lygiu, taip pat šiems vaikams dažniau būdingesnės elgesio ir emocinės problemos. Vaikams, pasižymintiems kompetencijos trūkumu, būdingesnis agresyvus, impulsyvus, konfliktiškas elgesys, nejautrumas, silpna savo veiksmų kontrolė. Vaikas, neturėjęs artimų santykių su biologiniais tėvais, pasižymi nesukalbamumu, žmonių vengimu, nepasitikėjimu aplinkiniais. R. Kaffemanas (2004) teigia, kad globos namų auklėtiniams būdingas jautrumas, nervingumas, impulsyvumas, uždarumas, agresyvumas. Vaikai nesugeba adekvačiai bendrauti su bendraamžiais, yra jų nemėgstami, linkę skriausti silpnesnius, jiems būdinga necenzūriška leksika, poelgių neigimas, kitų kaltinimas, tyčinis daiktų gadinimas.

B. Tizard (1974), M. K. Pringle (1986) pabrėžia, kad nepalankios augimo sąlygos, vaikystėje išgyventi traumuojantys įvykiai daro įtaką kompetencijos ir socialinių įgūdžių trūkumų atsiradimui. Įtakos socialiniam nebrandumui turi ir augimo sąlygos globos institucijoje, kadangi valstybinė globa yra griežtai reglamentuota, joje vyrauja pastovumas, monotoniškumas, ugdytinių veikla organizuojama pagal iš anksto parengtas programas bei taisykles, mažai individualizuota, nepakankamai skiriama dėmesio ugdymo procesui, socialinių įgūdžių formavimui (Leliūgienė, 2003). Apribojamas vaiko socialinių vaidmenų modelių ir visuomenės struktūros bei jos tarpusavio santykių pažinimas, o tai riboja pasaulio pažinimo galimybes (Samašonok, Žukauskienė, 2004).

Mokslinėje literatūroje bei straipsniuose pateikiami daugelio autorių (Hukkanen, Sourander, Bergroth, Piha, 1999, Vorria, Wolkind, Rutter, Pickles, Hobsbaum, 1998, Juodraitis, 2004, Tizard, Blatchford, Burke, Farquhar, Plewis, 1988, Žukauskienė, Leiputė, 2002, Kairienė, 2000, Mills, Rubin, 1990) tyrimų rezultatai rodo, kad vaikams ir paaugliams, gyvenantiems globos namuose, dažniau būdingas santykių su bendraamžiais vengimas, nesugebėjimas pasipriešinti aplinkos įtakai, neatsparumas stresui, žemas pažintinis aktyvumas, socialinis nebrandumas, palyginti su vaikais ir paaugliais, gyvenančiais šeimose. Viena iš skirtumo priežasčių yra ta, kad, dar prieš patenkant į globos instituciją, vaiko patirtis yra neigiama (nepalankios augimo sąlygos bei netinkamas auklėjimas, priežiūros stoka, socialinis apleistumas, asocialus tėvų elgesys, prosocialaus elgesio pavyzdžio trūkumas, prastas psichologinis

mikroklimas šeimoje, silpnas emocinis ryšys su tėvais ar jo nebuvimas, nesugebėjimas vaikui suteikti tinkamos paramos ir kt.). Taigi socialinių įgūdžių stokos ištakos gali sietis su ankstyvąja neigiama patirtimi vaikystėje. 3 paveikslas iliustruoja vaikų patenkančių į globos namus amžių.



3 pav. Vaikų, kuriems 2010–2012 metais nustatyta globa, skaičius pagal amžių

Taip vaikų globos institucijų ugdytiniais tampa jau psichologiškai susiformavę vaikai, turintys negatyvių nuostatų, kurias neutralizuoti socialiniams darbuotojams globos namuose faktiškai neįmanoma.

Šeima daro didelį poveikį vaiko asmenybės raidai, jo socialinių įgūdžių formavimuisi. Tačiau šeima kartais būna ne tas socialinis institutas, kuris suteikia vaikui visavertes sąlygas socialiai vystytis, įgyti socialinių įgūdžių; ne kiekviena šeima gali išugdyti visuomenišką, socialią asmenybę. Nedarni šeima, netinkamas tėvų elgesio modelis, bendravimo su vaiku ribotumas, nesidomėjimas vaiko poreikiais, nepastovūs santykiai su vaiku, jo atstūmimas – vieni iš veiksnių, sąlygojančių socialinių įgūdžių formavimosi ribotumą, sunkumus palaikant stabilius ryšius su aplinkiniais. Vaikas, augęs nepalankiomis sąlygomis, įgyja mažiau pranašumų, pasižymi socialiniu nebrandumu, nesugeba užmegzti artimų ryšių bei jų išlaikyti, išreikšti savo jausmų, pasižymi bendravimo epizodiškumu, linkęs prieštarauti, nepagarbiai elgtis su aplinkiniais, yra konfliktiškas bendraudamas su bendraamžiais bei suaugusiaisiais. Būtent todėl vaikų raidos tyrimai niekada nebus prasmingi „patys savaime“, jeigu juos atskirsime nuo tų gyvenimo aplinkybių, su kuriomis vaikas susiduria augdamas.

Vaiko socialinei raidai yra būtinas jo bendravimas su kitais jam svarbiais žmonėmis. Šie asmenys turi įtakos vaiko elgesiui dviem būdais: tuo ką jie daro, ir tuo, ką jie sako (Černeckienė, 2007). Be abejonės, šeima yra neatsiejama vaiko dalis. Tačiau tai nėra vienintelis institutas, veikiantis vaiko socialinių įgūdžių formavimąsi. Analizuojant, kokią įtaką vaikų raidai turi gyvenimas globos institucijoje, Hukkanen, Sourander, Bergroth, Piha (1999), Vorria, Wolkind, Rutter, Pickles, Hobsbaum (1998), Shonk, Cicchetti (2001) tyrimų rezultatai parodė, kad vaikai ir paaugliai, gyvenantys globos namuose, nėra skatinami bendrauti; pačių globotinių pastangos

bendrauti su suaugusiaisiais dažniausiai ignoruojamos, reaguojama į tas pastangas nurodymais, instrukcijų pateikimu ar suteikiant būtiniausių pagalbą.

Nepakankama laisvalaikio organizavimo ir užimtumo formų pasiūla bei įvairovė, formalus globotinių veiklos organizavimas pagal suaugusiųjų sudarytas programas apriboja galimybę vaikams ir jaunuoliams semtis patirties iš gyvenimo, stabdo jų savarankiškumą. Kaip rodo daugelio tyrimų rezultatai, valstybinė globa yra griežtai reglamentuota, vaikų veikla vyksta pagal globos namų taisykles ir programas, nepakankamai dėmesio skiriama ugdymo procesui, socialinių įgūdžių formavimui. Pasak R. Braslauskienės, jiems trūksta švenčių pramogų, išvykų ir pan. Autorės teigimu, 57,31 proc. vaikų institucijose nėra įtraukti į kokią nors įdomią veiklą, kurią organizuotų suaugusieji ar patys vaikai. Visa tai formuoja uždarumą bendraujant su aplinkiniais, socialinį nusišalinimą, santykių ribotumą ar sukelia priešiškus, agresyvius, socialiai nepriimtinius veiksmus siekiant apginti save, sąlygoja nejautrumą, konfliktiškumą.

2.2. Globojamų (rūpinamų) vaikų socializacijos ypatumai

A. Juodaitytės (2002) sentencija „Tai, kas mes esame, buvo duota, tai, kas mes būsim, priklauso nuo mūsų pačių“. Tokiu būdu autorė akcentuoja asmenybės ugdymo prasmę, socialinį asmenybės ugdymo sąlygotumą (cit. Černeckienė, 2007).

Literatūroje galima rasti daug socializacijos apibrėžimų, nes kiekvienos mokslo šakos atstovai turi savo požiūrį ir nuomonę apie šį procesą. Socializacija (lot./ socialis – visuomenė, visuomeninis) – tai nuolat kokybiškai besikeičiantis žmogus, jo tobulėjimas, sąveikaujant su aplinka ir asmens sąmonės bei elgesio individualumas (Kvieskienė, 1999, p.54).

Socializacija yra toks žmogaus brendimo procesas, kurio metu jis įgyja žinių, įgūdžių kaip elgtis ir suprasti visuomenę, kurioje gyvena, sužino įvairių elgesio taisyklių, visuomenės nuostatus ir vertybes, kurias pripažįsta visuomenė, susiformuoja charakterio bruožus, vertybių sistemą, išmoksta iš visuomenės laikytis socialinių taisyklių, kurios reikšmingos kiekvienam.

„Socializacija prasideda nuo gimimo ir tęsiasi visą gyvenimą. Tai abipusis procesas, nes kai vienas asmuo sąveikauja su kitu, atsakas į poelgį paprastai lemia tolesnę reakciją. Be to, socializacija yra dinamiškas procesas: sąveika nuolat keičiasi, kadangi asmenį ne tik formuoja gaunami atsakai, bet ir pats asmuo tampa atsako šaltiniu (Collins, Maccoby, Steinberg ir kt.2000). Šie abipusiai dinamiški procesai raidos metu tampa sudėtingesni ir gali turėti įtakos vaiko gebėjimams, sunkumų įveikos įgūdžiams ir charakterio atsparumui, kaip buferis saugo vaiką nuo pavojų (Bronfenbrenner ir Morris, 1998) (cit. Berns, 2009, p.19).

A. Juodaitytė (2003) bendriausiais bruožais socializaciją apibūdina kaip visuminę aplinkos įtaką, kuri sudaro sąlygas vaikui dalyvauti visuomenės gyvenime, suvokti jos kultūrą ir atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis. Susidomėjimo gyvenimu jausmo intensyvumas, remiantis V.N. Oslon'u ir kt. (Ослон, 2001), priklauso nuo gyvenimo pozicijos, kurią užima žmogus. Tačiau ne šeimoje augantys vaikai, dažniausiai užima pasyvią gyvenimo poziciją. Tą lemia nesaugus prisirišimas, suaugusiųjų nesugebėjimas besąlygiškai priimti vaiką, būtinybė nuolat taikytis prie savo bendraamžių, suaugusiųjų, nuolatinis bendravimas su jais. Pasyvi gyvenimo pozicija trikdo asmeninių gyvenimo vertybių, principų formavimą bei formuoja konformizmą, priklausomybę nuo kitų.

Pasak J. Černeckienės (2007), individu gimstama, asmenybe tampama individui bendraujant su žmonėmis, jam gyvenant visuomenėje. Asmenybė – visuomeninis, istorinis produktas. Asmenybės tapimas (socializacija) – ne aktas, bet procesas. Jis tęsiasi visą žmogaus gyvenimą ir pasireiškia skirtingais brandos požymiais.

Socializacijos vaikystėje turinys ir metodai priklauso nuo socialinės, kultūrinės visuomeninio gyvenimo struktūros ir žmonių gyvenimo būdo joje. Visuomeniniam gyvenimui įvairėjant, sudėtingesni tampa kultūros perdavimo procesai, kurie diferencijuojasi ir specializuojasi. Pasak sociologo I.Kono, „Vaiko perėjimas iš šeimos į ugdymo įstaigą yra jam ypač sudėtingas, nes rengimas gyvenimui atskiriamas nuo praktinio dalyvavimo jame“ (1967, p.78). Kuo visuomenėje didesnė įvairovė ir technologijų sklaida, tuo daugiau vaikas turi išmokti, kad galėtų sėkmingai prisitaikyti: tuo daugiau socializacijos ir tuo daugiau patirties reikia šiam procesui; tuo jis ilgesnis. Visuomenei kintant, socializacijos dalyviams iškyla vis sudėtingesni uždaviniai, nes jiems tenka vis daugiau rinktis (Berns, 2009, p.24).

Socializacijos tyrinėjimuose aktualizuojama tai, kad socializacija turi būti reikšminga pirmiausia pačiam vaikui kaip jo asmenybės tapimas. „Todėl sėkminga yra ta socializacijos vaikystėje kryptis, kurios pagrindą sudaro vaikų laisvės ir savarankiškumo skatinimas“ (Juodaitytė, 2003, p.29). Tačiau yra ir kita ugdymo kryptis, kai vaikui pateikiami gatavi elgesio ir veiklos formų pavyzdžiai ir siekiama, kad jie būtų išmokstami. Pirmos krypties pagrindu socializacija vyksta per vaiko saviraišką, antros – vaiko laisvė yra ribojama, saviraiška slopinama. Suaugusieji labiau pritaria antrai ugdymo kryptei, nes šiuo atveju reikšmingi tampa suaugusiojo, o ne vaiko norai ar siekiai. Kaip teigia J.Korčakas, „visas dabartinis vaikų ugdymas yra nukreiptas į tai, kad vaikas būtų patogus suaugusiems“ (1992, p. 45).

Vaiko savarankiškumo plėtros galimybės išauga socializacijos „dalyvaujant“ modelyje. L.Broom (1992) aprašo du socializacijos tipus: socializacija „slopinant“ ir socializacija „dalyvaujant“, žiūrėti 3 lentelė.

3 lentelė. Dviejų socializacijos tipų turinys, remiantis L.Broomu.

Slopinant	Dalyvaujant
<ul style="list-style-type: none"> • Bausmės už blogą elgesį • Materialiniai apdovanojimai ir bausmės • Vaiko paklusnumas • Bendravimas be žodžių • Komandinis bendravimas • Socializacija, pagrindinį vaidmenį skiriant suaugusiajam • Vaiko pastebėjimas, ko nori suaugęs žmogus 	<ul style="list-style-type: none"> • Atsidėkojimas už gerą elgesį • Simboliniai apdovanojimai ir bausmės • Vaiko savarankiškumas • Žodinis bendravimas • Bendravimas kaip sąveika • Socializacija, pagrindinį vaidmenį skiriant vaikui • Suaugusiojo pastebėjimas, ko nori vaikas

(Paimta iš Juodaitytė, 2003, p. 27)

L.Broomas aiškina ką reiškia šie du socializacijos vaikystėje tipai: „Socializacija „dalyvaujant“ atsidėkoja už gerą elgesį, socializacija „slopinant“ pabrėžia vaiko paklusnumą suaugusiojo autoritetui bei išorinei kontrolei, vaiko elgesį pagal taisykles, bendravimas be žodžių, dažnai komanduojama, todėl yra labai ribota erdvė savarankiškumui. Socializacija „dalyvaujant“ yra orientuota į vaiko savarankiškumą, nes suteikia jam laisvę išbandyti savo jėgas (protines, valios, fizinės), geriau pažinti patį save yrir ištirti jį supantį pasaulį. Suaugusiųjų priežiūra yra bendra, įvedanti į aplinką, kuri yra saugi ir stimuliuojanti, vadovaujantis vaiko poreikiais ir interesais. (Broom, 1992, p. 85). Visus prioritetus autorius suteikia antrojo pobūdžio socializacijos tipui, t.y. „dalyvaujant“, kur vaikas yra aktyvus socializacijos proceso dalyvis, jam sudaromos sąlygos savarankiškai sąveikauti su gyvenimo tikrove. Suaugęs žmogus yra vaiko sėkmės ir saugumo garantas, visokeriopai palaikantis vaiko ieškojimus ir bandymus.

Atrodo, visiems žinoma tiesa, kad siekdami žmogaus ir šeimos įgalinimo, turime pradėti nuo to, ką žmonės turi, ką jie geba, o ne nuo to, ko jie nemoka, ko jiems trūksta. Tačiau praktikoje tai nėra lengva įgyvendinti (Gvaldaitė, Atas ir kt, 2012, p.10).

Naujų elgesio motyvų įvaldymas siekiamas įtraukiant ugdytinį į aktyvią pozityvią veiklą, skatinant pirmuosius jo teigiamos veiklos žingsnius, giriant už pastangas ir nors nedidelius rezultatus. I. Leliūgienė (2002), pabrėžia, kad pagrindinio socialinio ir edukacinio darbo tikslas tiek mokyklose internatuose, tiek vaikų globos namuose, vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui, socializacijos procese išskiria tris sudėtines dalis:

- socialinę adaptaciją (prisitaikymas prie socialinės aplinkos sąlygų ir reikalavimų);
- individualizaciją (autonomizacija, savo asmenybės išsaugojimas);
- integraciją (aktyvizaciją, išsaugoto kritiškumo pagrindu teikia galimybę daryti poveikį grupės tikslams, normoms ir nuostatom, stimuliuoja saviuklą).

Roberta M. Berns (2007) teigia, jog suaugusieji perduoda vaikams savo pačių socialinės tikrovės supratimą, pagrįstą bendresne patirtimi. Pasak Juodaitytės (2003), socializacija – ne tik

ilgalaikis, bet ir daugkartinis, nuolat pasikartojantis, dinamiškas procesas. Ji padeda individui ne tik įsijungti į visuomenės gyvenimą, bet ir įgyti socialinį statusą, vaidmenis, o kartu socialiai keistis. Socializacijos pagrindu vyksta potencialių kiekvienos asmenybės galimybių ir gebėjimų realizacija. Socializacija yra vienas svarbiausių normalaus visuomenės funkcionavimo, socialinės tvarkos palaikymo bei stabilizavimo veiksnių.

R.Vasiliausko (2006) teigimu, socializacija nusako, ką vaikas turi žinoti ir išmokti, kaip išplėtoti įgimtus pradus ir santykius su žmonėmis, kad jis integruotųsi į visuomenę kurioje gyvena. Žmogaus socializaciją veikia ugdymas ir aplinka. Socializacija yra dviejų tipų: stichinė, kai vaiką veikia stichinė, t.y. gamtinė, niekieno nekontroliuojama aplinka, ir tikslinga, t.y. kontroliuojama, aplinka, kuri sutampa su ugdymu. Tėvai, mokykla, bendruomenė, kurdami palankią socialinę aplinką, padeda vaikams užaugti visaverčiais suaugusiaisiais (Comer, 2004; Epstein ir Sanders, 2002; Garbarino, 1995a). Pasak Jameso Comerio (2004), „būtent sociumas formuoja ir įtvirtina mūsų nuostatas, vertybes, gyvenimo būdą, požiūrį į darbą, šeimą, vaikų auklėjimą, asmens teises ir pareigas. Tačiau kartais ir nesuformuoja“.(cit. Berns, 2009, p.217).

Nagrinėdama vaikų, netekusių tėvų globos, socializacijos ypatumus, I. Leliūgienė (2002) pažymi, kad jų socializacijos procesas apsunkintas susidariusios joje edukacinės sistemos. „Apgyvendinimas šeimyniniuose vaikų namuose ar vaikų kaimuose nesušvelnina socialinių našlaičių rengimo savarankiškam gyvenimui problemų todėl, kad naujai suformuota šeima yra tik tikros šeimos pakaitalas". Vienos iš pagrindinių problemų, kurios iškyla ugdant vaikus globos institucijose, apibūdinamos taip:

- neigiamas visuomenės požiūris į šiuos vaikus, atsiribojimas ir nenoras bei nekompetentingumas bendradarbiaujant jų ugdyme;
- vaikų socialinė dezaptacija, negatyvumas įsivainant būtinus socialinius vaidmenis;
- vaikams skiepijamas „našlaičio" statuso" vaidmuo, kurio atveju ypatingas rūpestis jais priimamas kaip būtinas ir privalomas užsifiksavimas išlaikytinio pozicijoje.

Apibendrinant teorinius aspektus būtų galima teigti, kad vaikų globos įstaigose ugdytinių ugdymo procesas negali būti visavertis ugdant vaikų savarankiškumą ir sėkmingą integraciją, nes šioje sistemoje nėra svarbių komponentų tokiam tikslui pasiekti: vaikai globos įstaigoje negauna vaidmenų šeimoje patirties, negali užmegzti tikrų emocinių ryšių, vaikus ir darbuotojus sieja „darbiniai" santykiai. Be to, esama sistema globos įstaigoje nukreipia vaiką gyventi „vartotojo" pozicijoje, kuriam teikia paslaugas socialiniai darbuotojai. Globos įstaigose vaikai neįgauna tikrų socialinių įgūdžių, nepatiria tikrų pasekmių. Galima teigti, kad vaikai, užaugę „vartotojo" sąlygomis, sunkiau integruosis į visuomenę, netaps savarankiški, nes integracijos procesui yra būtini abipusiai ryšiai.

3. VAIKŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO YPATUMŲ GLOBOS NAMUOSE TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristika

Išanalizavus vaiko globos kaip socioedukacinio reiškinių sampratą ir apibrėžtis, ugdytinių ruošimo savarankiškam gyvenimui teisinį reglamentavimą bei vaikų, gyvenančių globos namuose, savarankiškumo ugdymo galimybes, atliktas empirinis tyrimas, pasirinktas empirinio tyrimo kiekybinis apklausos metodas – anketavimas.

Tyrimas buvo atliekamas keliais etapais: pirmiausia apibrėžta tyrimo problema, objektas, suformuluotas tyrimo tikslas ir uždaviniai, numatytos tyrimo metodologinės priemonės ir tiriamųjų grupės. Atlikus mokslinės literatūros ir teisinių dokumentų turinio analizę, parengti du tyrimo instrumentai atskiroms tiriamųjų grupėms – globos namų vaikams bei socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams. Tyrimui atlikti pasirinktas anketinės apklausos metodas. Tinkamai anketai būdingos tokios pat geros savybės, kaip ir geram įstatymui. Ji yra aiški, nedviprasmiška, patikima. Kartu ji skatina respondento norą bendradarbiauti, kuo teisingiau atsakinėti. (Kardelis, 1997). Sudarytos dvi mišraus tipo anketos globos namų ugdytiniams ir darbuotojams. Klausimynai skiriasi kintamųjų skaičiumi. Visiems respondentams skirtų anketų struktūra yra panaši. Atliktas anketos testavimas („žvalgomas“ tyrimas) apklausiant laikinųjų globos namų socialinius darbuotojus.

Naudota tikslinė atranka - parinkti vaikų globos namai, įsikūrę rajonuose, atsitiktinai laikantis teritorinio principo. Atrinktuose vaikų globos namuose tirti visi tinkamo amžiaus vaikai ir dirbantys socialiniai darbuotojai, bei jų padėjėjai.

Informacija buvo renkama iš vaikų nuo 14 iki 18 metų (N 93), kadangi manoma, kad šio amžiaus respondentai pajėgūs teikti objektyvią ir ypač svarbią informaciją apie save, savo elgesį, patiriamus sunkumus bei geba tinkamai suvokti savo santykius su kitais žmonėmis ir adekvačiai juos vertinti (Žukauskienė, Pilkauskaitė-Valickienė, Malinauskienė, Kratavičienė, 2004) (cit. Samašonok, 2010). Taikyti klausimynai padėjo išsiaiškinti vaikų nuomonę apie savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo ypatumus globos namuose.

Anketos sudarytos iš kelių informacijų blokų: įvadinė, demografinių duomenų ir pagrindinės. Įvadinėje anketos dalyje respondentai supažindinami su tyrimo tikslu, apibrėžiama respondentų kategorija, pateikiama anketos pildymo instrukcija, pabrėžtas apklausos anonimiškumas. Demografinių duomenų dalis apima informaciją apie respondentų amžių, lytį, gyvenimo globos namuose trukmę, kartu gyvenančių brolių ir/ar seserų skaičių, pasiekimus

moksle. Pagrindinė dalis atspindi su tyrimo turiniu ir tikslu susijusius duomenų klausimus. Vaikų anketą sudarė 32 uždaro, atviro, pusiau atviro tipo klausimai. Anketos klausimais buvo siekiama išsiaiškinti vaikų globos namų ugdytinių nuostatas apie gyvenimą globos namuose, atskleidžiant jų požiūrį į socialinius, buitinius, mokymosi, finansų valdymo įgūdžius, globotinių savijautą globos namuose bei jų suvokimą apie savarankišką gyvenimą, įgūdžių ugdymą, pasiruošimą savarankiškam gyvenimui.

Globos namų socialiniai darbuotojai ir jų padėjėjai, taip pat pildė anketą raštu, savarankiškai pagal nurodytas taisykles. Tokiu būdu užtikrinamas tyrimo anonimiškumas ir konfidencialumas. Respondentai, perskaitę teiginį, remdamiesi savo patirtimi galėjo pasirinkti jiems tinkamiausią atsakymo variantą. Anketoje buvo įtraukti klausimai, apimantys šias sritis: globos namuose vykstančią ugdymą, kasdienę, praktinę veiklą; sprendimų, turinčių įtakos vaiko interesams, priėmimą; vaiko savarankiškumo ugdymą, kliūtis, darbo metodus; asmeninę nuomonę apie įgūdžius, kurie būtini vaikui savarankiškam gyvenimui, bei jų ugdymą;

Prie klausimų buvo pateikta keletas charakteringiausių atsakymų. Beveik į kiekvieną klausimą tiriamieji turėjo galimybę pateikti savo atsakymą, tam specialiai paliktose vietose. Taip pat į kai kuriuos klausimus respondentai turėjo galimybę atsakyti pasirinkdami kelis, labiausiai jiems tinkančius, atsakymų variantus.

Empirinio tyrimo tikslas buvo - globos namų vaikų ir socialinių darbuotojų apklausos raštu metodu (anketavimas), siekta išsiaiškinti globos namų vaikų nuomonę apie rengimosi savarankiškam gyvenimui galimybes, bei palyginti su socialinių darbuotojų išsakyta nuomone, ieškant naujų pagalbos galimybių iškylusioms problemoms spręsti.

Tyrimo duomenų analizei naudotas aprašomosios statistikos metodas, nustatant respondentų atsakymų santykinę dažnių procentinę išraišką. Atvirų anketos klausimų gautai informacijai apibendrinti atlikta kokybinė analizė, nes turinio (kontent) analizės būdu gautų atsakymų negalima apskaičiuoti skaičiais, reikia atsakymų analizės, jos struktūrizacijos. Profesoriaus B.Bitino (2006) nuomone, turinio analizė – tekstu išreikštų duomenų statistinė analizė, apsiribojanti kokybiškų kategorijų dažnių skaičiavimu.

Surinkus duomenis bei atlikus anketinę apklausą, tyrimo statistinė analizė atlikta naudojant *Microsoft Office Excel 2007* programą, skaičiuoti požymių skirstiniai, suskaičiuoti ir išvesti procentai, nubraižytos lentelės bei diagramos. Taip pat tyrimo rezultatų analizei naudotas statistinis socialinių mokslų paketas „SPSS/PC 17.0(2) for Windows“ (Statistical Package for Social Sciences), skirtumo tarp dviejų grupių statistiniam reikšmingumui įvertinti buvo taikomas Mann –Withney U neparametrinis testas.

Imties charakteristika. Siekiant nepažeisti mokslinių tyrimų etikos, prieš atliekant vaikų ir darbuotojų anketinę apklausą buvo tariamasi su vaikų globos namų direktoriais, susitartos anketų pateikimo datos. Apklausti Panevėžio rajono Savivaldybės vaikų globos namų, Kauno rajono Savivaldybės Pagynės vaikų globos namų, Radviliškio rajono vaikų globos namų „Nykštukas“, Mažeikių rajono vaikų našlaičių ir senelių globos namų, Molėtų vaikų savarankiško gyvenimo namų ugdytiniai ir socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, bei jų padėjėjai dirbantys su vaikais. Susipažinta su globos namų aplinka, šeimynų skaičiumi, šeimynų gyvenamosiomis ir poilsio zonomis. Paliesti aktualūs klausimai, tokie kaip vaikų, turinčių elgesio ir emocijų, intelekto sutrikimų daugėjimas, taip pat delinkventinio elgesio vaikų, kuriems buvo taikytos minimalios ar vidutinės priežiūros priemonės, globos namų projektinė, prevencinė veikla, vaikų laisvalaikio užimtumas, mokymosi pasiekimai, bendradarbiavimo su mokyklomis galimybės. Anketos buvo pildomos raštu savo gyvenamojoje vietoje, jiems patogiu metu. Taikyta ir apklausa elektronine forma, siunčiant ir gaunant anketas elektroniniu paštu, nes vaikų nuomone „taip įdomiau ir mažiau rašymo“. Tiriamieji buvo supažindinti su tyrimo tikslu, akcentuojamas atsakymų anonimiškumas. Pasirinkta 165 respondentai. 100 vaikų nuo 14 iki 18 metų, nes manoma, kad nuo tokio amžiaus vaikai realiai galvoja apie savarankišką gyvenimą bei įgyvendina konkrečius veiksmus tam tikslui pasiekti.

Apklausti 93 globos namų ugdytiniai, 43 vaikinai ir 50 mergina (buvo išdalyta 100 anketų, tačiau 4 sugadintos, 2 – nebuvo grąžintos, vienas vaikas atsisakė dalyvauti apklausoje, motyvuodamas tuo, kad tai yra „vaikų žaidimas“). Tuose pačiuose globos namuose dirbantiems socialiniams darbuotojams, socialiniams pedagogams ir jų padėjėjams buvo išdalintos 65 anketos, apklausti 64 respondentai (1 nebuvo grąžinta). Kai kurie respondentai tyrime dalyvavo nenoriai, kai kurios anketos užpildytos paviršutiniškai. Peržiūrėjus, susisteminius užpildytas vaikų ir darbuotojų anketas, netinkamomis pripažintos 8 ir tolesnei analizei naudotos likusios 157 anketos. Anketiniai duomenys suvesti ir pristatyti tyrimo apraše.

3.2. Globos namų ugdytinių anketinės apklausos rezultatų analizė

Tyrime dalyvavo vaikai gyvenantys Lietuvos rajoniniuose ir mažų miestelių vaikų globos namuose. Charakterizuojant respondentus, akcentuojamas jų amžius, lytis, gyvenimo globos namuose trukmė, artimųjų ratas, t.y. kartu gyvenantys broliai ir seserys. Siekiant pagrįsto atlikto tyrimo rezultatų apibūdinimo, paminėti demografiniai bruožai aptariamai išsamiau ir pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė **Tiriamųjų vaikų charakteristikos**

Demografiniai rodikliai		Absolūtus respondentų skaičius	Respondentų skaičius (proc.)
Lytis	Mergaitės	52	55,91
	Berniukai	41	44,09
Amžius	14 m.	24	25,81
	15 m.	21	22,58
	16 m.	24	25,81
	17 m.	15	16,13
	18 m.	9	9,68
Gyvenimo vaikų globos namuose trukmė	10 ir daugiau m.	10	10,75
	Daugiau kaip 5 m.	31	33,33
	5 m. ir mažiau	34	36,56
	Keli mėnesiai – 1 metai	18	19,36
Broliai, seserys	Vienas	16	17,20
	Dviese	22	23,65
	Tryse	27	29,03
	Keturiose	18	19,35
	Penkiese	8	8,60
	Šešiese	1	1,08
	Septyniese	1	1,08

Iš gautų tyrimo rezultatų, pateiktų 4 lentelėje matyti, jog dauguma vaikų gyvena vaikų globos namuose gana ilgai: 10,75 proc. vaikų juose gyvena 10 ir daugiau m. (galima teigti užaugo), 33,33 proc. vaikų juose gyvena ilgiau kaip 5 metus, 36,56 proc. 5 metus ar mažiau, iki 1 metų 19,36 proc. Dauguma pateko būdami 12 – 15 metų. Tyrimas atskleidžia įdomų faktą, kad dauguma respondentų yra vaikai iš daugiavaikių šeimų – 59,14 proc. vaikų turi nuo dviejų iki šešių brolių ir seserų gyvenančių tuose pačiuose vaikų globos namuose. Tik 17,20 vaikų teigė esantys vieni globos namuose.

Daugiavaikė šeima – mini sociumas, turintis vidines nuostatas: vaikas čia turi galimybę būti ir vyresniojo vaidmenyje, ir jaunesnio, jis turi užmegzti kontaktus su kiekvienu šeimos nariu, bendrauja ne tik su savo, bet ir kitos lyties vaikais, mokosi nusileisti ir apginti savo nuomonę, parodyti geraširdiškumą ir lankstumą. Atsakomybė ir savarankiškumas jiems nesvetimi, nes jie greičiau išmoksta apsitarnauti patys. Žaisdami jie daug išmoksta vieni iš kitų. Jie suvokia vyro ir moters psichologijos skirtumus, moka ieškoti kompromisų, yra atsakingesni, o vaikinai nebijo „moteriškų“ buities darbų, sugeba prižiūrėti mažylius.

Problemos šeimoje: bene sudėtingiausia – skirti pakankamai dėmesio kiekvienam vaikui asmeniškai (akis į akį). Dažnai daugiavaikės šeimos vaikai per žemai save vertina, nes žvelgia į

save kaip į didelio kolektyvo dalelę, retai kada susimąsto apie savąjį „aš“. Paauglystėje tai gali atsigręžti hiperkompensacija: jaunuolis mėgins įsitvirtinti visais įmanomais būdais, įrodinės savo unikalumą. Sunku atrasti vietelę pabūti vienuoje, tyloje ir pamąstyti. Paaugliai dėl to labai kenčia, svajoja apie savo atskirą kambarį. (Daugiavaikė šeima: stereotipai, plusai ir minusai).

Apibendrinant galima teigti, jog labai svarbus globos namų ugdytinių imties rodiklis yra faktas, kad dauguma vaikų yra iš daugiavaikių šeimų, patenka į globos namus būdami 13 – 15 metų amžiaus. Pasitvirtina Leliūgienės teiginys (2002, p.306), kad dažniausiai valstybės globoje atsiduria vaikai, sulaukę 7 metų. Tokiu būdu vaikų globos namų ugdytiniais tampa jau psichologiškai susiformavę, su savo nuostatom. <...> jaučiasi nuskriausti dėl tėvų kaltės.

Vaikų globos namai mokyklinio amžiaus vaikui pagal galimybes ir sveikatos būklę privalo sudaryti sąlygas mokytis pagal jo poreikius atitinkančias ugdymo programas bendrojo lavinimo, profesinėje, specialiojoje mokykloje ar kito tipo ugdymo įstaigoje (Socialinės globos normos, 2012). Bendradarbiaudami su mokykla globos namai įgyvendina vieną iš vaikų globos namų uždavinių: gerinti mokymosi kokybę, skatinti profesinę motyvaciją. Mokykla svarbi ir kaip vienas iš socializacijos veiksnių. Mokykla turi daug galimybių suteikti vaikams palankiausią socializacijos patirtį ir ugdyti jų atsparumą (Berns, 276 p.).

Visi tyrime dalyvavę respondentai, 100 proc. patvirtino, kad mokosi. Mokslo pasiekimus matome pavaizduotus 5 lentelėje. 62 proc. respondentų mokosi vidutiniškai ir geriau, 22 proc. patenkinamai, o tai sudaro jiems galimybes įgyti pagrindinį išsilavinimą, kuris reikalingas tęsti mokslus vidurinėje, profesinėje mokykloje ar tinkamai pasiruošti darbinei veiklai.

Galima daryti prielaidą, kad šio klausimo tyrimo rezultatų analizė gali būti netiksli. Nes pagal statistikos departamento duomenis, ir globos namų direktorių išsakytus teiginius, dauguma vaikų mokosi pagal pritaikytas bendrojo lavinimo ugdymo programas. Pritaikytos programos pagrindas supaprastinta ir palengvinta tos pačios klasės dalyko programa. Tais atvejais (pvz., esant intelekto sutrikimui) kai bendrosios programos tikslai specialiuju ugdymosi poreikiu turinčiam mokiniui tampa nepasiekiami, bendrojo lavinimo programa individualizuojama. Nesvarbu, pagal kokią programą vaikas mokosi, jis gauna atitinkamą pažymį pagal savo mokymosi galimybes ir ugdymo(-si) programą.

Apibendrinant galima teigti, jog nepriklausomai nuo to, pagal kokią programą vaikas mokosi, globos namuose mokyklinio amžiaus vaikui ugdomas supratimas apie pareigą ir būtinumą mokytis, kad mokymasis yra vertingas, jis yra motyvuojamas tai daryti ir tai daro pagal savo galimybes.

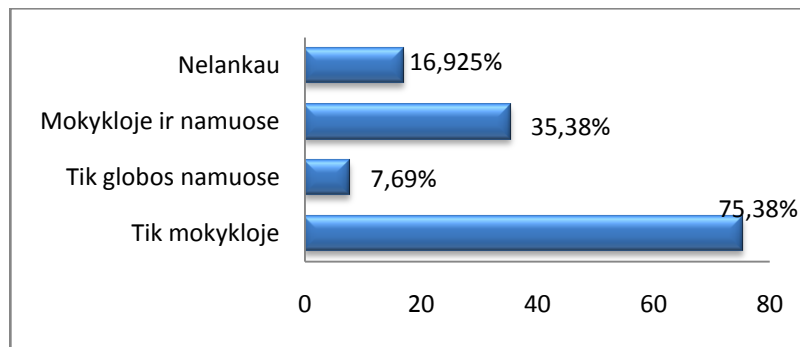
5 lentelė **Kaip sekasi mokytis mokykloje**

Pasiekimai moksle	Absoliutus respondentų skaičius (N 93)	Respondentų skaičius (proc.)
3 blogai	3	3,22
4 labai silpnai	2	3,08
5 silpnai	4	4,30
6 patenkinamai	22	23,65
7 vidutiniškai	41	44,08
8 gerai	20	21,50
9 labai gerai	1	1,53

Laisvalaikio jausmas žmogui yra įgimtas, laisvas žmogus gali apsispręsti. Būtent laisvė apsispręsti ir uždeda žmogui atsakomybę už savo mintis, elgseną, veiksmus. Vienas iš matomiausių žmogaus pasirinkimo momentų yra jo laisvalaikis. Laisvalaikis, jo praleidimas atspindi žmogaus vidinį pasaulį, jo vertybių sistemą, idealus, valią, ryžtą ir kt. Čia atsiskleidžia asmenybė: išryškėja žmogaus intelektualinės, dorovinės, dvasinės nuostatos. Laisvalaikis būtinas ne tik jėgų atstatymui, bet ir asmenybės saviraiškai (Černeckienė, 2007, p.146).

Vaikų globos namuose vaikui garantuotos sąlygos ugdytis, atsižvelgiant į jo norus, gebėjimus, poreikius, gabumus ir talentus, sudarytos galimybės žaisti, sportuoti ir bendrauti su kitais vaikais bei tenkinti kitus saviraiškos poreikius (Globos normos, 2012. 3.9.). Respondentai atviru klausimu buvo paprašyti išvardinti lankomus būrelius mokykloje, bei lankomus globos namuose. Jei nelanko jokio būrelio nurodyti nelankymo priežastis.

83,08 proc. respondentų nurodė, kad lanko įvairius būrelius mokykloje, ar globos namuose (žiūr. 4 pav.), 35,38 proc. respondentų lanko būrelius ir mokykloje, ir esančius vaikų globos namuose. Maksimaliai stengiasi save realizuoti. Dažniausiai minimi: judrieji – įvairūs sporto: krepšinio, futbolo, tinklinio būreliai, gatvės atletika, lengvoji atletika; meninio ugdymo: dailės, muzikos, dūdų, įvairių šokių, dainavimo, dramos; asmeninio tobulėjimo: tolerancijos, sakramento sutvirtinimo, užsiėmimai pas psichologą; praktinės veiklos, darbinių įgūdžių: stalių, informacinių technologijų, namų ūkio ekonomikos, jaunųjų šeiminių, rankdarbių, netgi traktorininko, daržininko. 16,92 proc. tyrime dalyvavusių vaikų teigė, kad nelanko jokių būrelių. Lankomų būrelių pasiskirstymas pateiktas 4 pav.

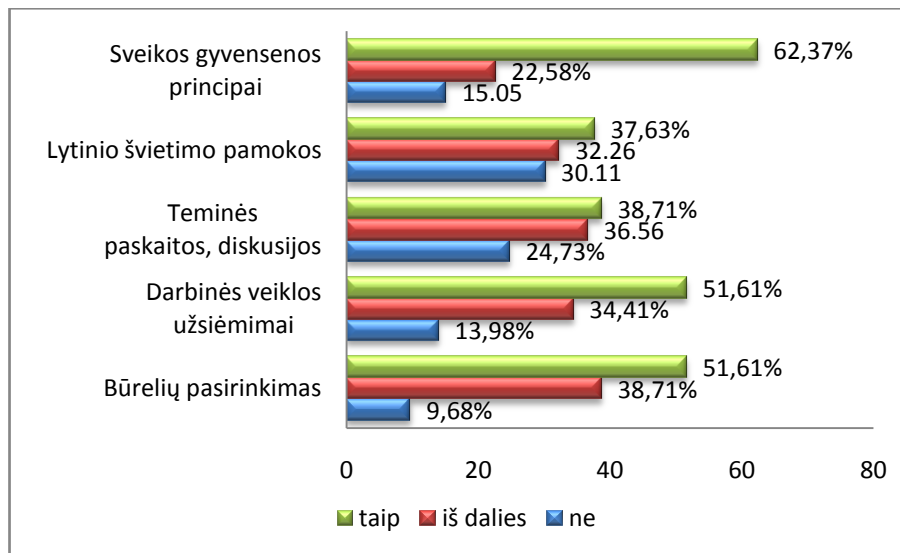


4 pav. **Vaikų lankomų būrelių išraiška (N 93)**

Respondentų (16,92 proc.) minimos būrelių nalinkimo priežastys: „nenoriu“, „nėra patinkančių“, „nėra norimo būrelio“, „tingiu“, „bijau, esu naujokė“, „ne visų atitinka laikas“, „noriu greičiau namo ir neįdomu man“. Vienas vaikas įvardijo: „kad yra ir taip kas veikti“.

Apibendrinant galima teigti, jog globos namuose augantiems vaikams asmenybės saviraiškai, fizinių, intelektualinių bei dvasinių jėgų stiprinimui, savarankiško gyvenimo rengimui, padeda lankomi įvairūs būreliai bei užsiėmimai mokykloje ir globos namuose, jiems sudaryta vadinamoji „erdvė gabumams plėtoti“, kuriuose kiekvienas pagal poreikius gali geriau save pažinti, realizuoti, turiningai ir naudingai leisti laiką, dalyvauti platesnėje pažinimo veikloje, įgyti gyvenimui reikalingų įgūdžių.

Tose pačiose sąlygose gali formuotis įvairios asmenybės savybės bei skirtingo kryptingumo elgesys. Todėl, kad visi aplinkos poveikiai praleidžiami per unikalų asmenybės vidinį „filtrą“, ir kiekviena asmenybė su pačia aplinka sukuria savitą santykių sistemą. Siekiant sužinoti kuo daugiau, giliau ir plačiau apie globos namų vaikams taikomų ugdymo (-osi), socializacijos, užimtumo, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programų, poreikio patenkinimo laipsnį respondentų nuomone, buvo pasiūlyta užpildyti 7 klausimo lentelę, kurioje tiriamieji galėjo rinktis vieną iš galimų trijų variantų: „ne“, „iš dalies“, „taip“ ir įvertinti kaip įvardyti dalykai juos tenkina.

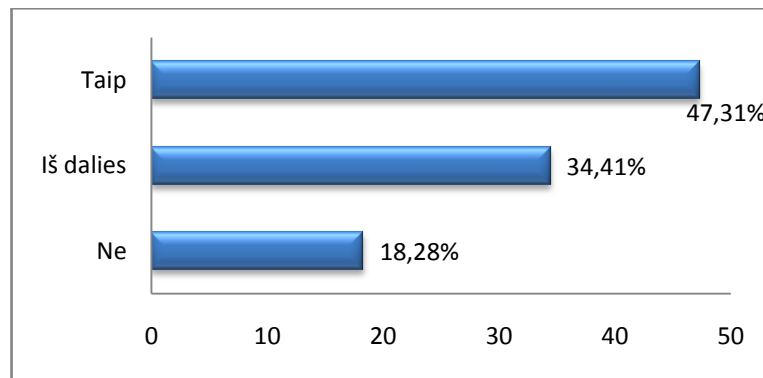


5 pav. **Vaikų ugdymo (-osi) poreikių patenkinimo vertinimas (N 93)**

Tyrimo rezultatai parodė, kad daugiau kaip pusė respondentų 62,37 proc. teigiamai vertintą ugdomus sveikos gyvensenos principus, jie yra patenkinti, kiek daugiau kaip pusė ugdytinių 51,61 proc., po lygiai, patenkinti vykdomais darbinės veiklos užsiėmimais bei būrelių pasirinkimu. Globos namų ugdytiniai pažymi jaučiamą teminių paskaitų, diskusijų stygių, 24,73 proc. respondentų tokia situacija netenkina. 30,11 proc. ugdytinių poreikių netenkina ir lytinio švietimo pamokos.

Apibendrinant galima teigti, jog vaikai turi galimybę užsiimti papildoma būreline veikla mokykloje bei veikla globos namuose pagal savo pomėgius, dalyvauti sveikos gyvensenos, savarankiško gyvenimo įgūdžių, darbinėje veikloje ir kt. programose. Matomos galimybės aktyvinti darbinę veiklą, daugiau dėmesio skirti vaikų pasirinktom teminėm paskaitom bei diskusijom ir lytinio švietimo pamokom. Veriasi niša vaiko poreikiams patenkinti.

„Į gyvenimo misiją įtrauktos mėgstamos veiklos sąvoka, garantuoja, jog kasdienis gyvenimas bus galbūt ne visada lengvas, bet visada malonus - juk užsiimsite mėgstama veikla, kuriai turite natūralų polinkį. Gyvenimo tikslų susiejimas su mėgstama veikla taip pat iš dalies garantuoja ir nuolatinį tobulėjimą. Juk jei sritis įdomi ir patinka, žmogus natūraliai stebi ir domisi naujienomis, pasiekimais toje srityje, jaučia jos pulsą ir turi norą gilinti savo žinias.“ [29]. Respondentai turėjo įvertinti ar jų globos namuose yra sudarytos sąlygos užsiimti mėgstama veikla. Atsakydami ugdytiniai galėjo pasirinkti vieną iš trijų atsakymo variantų: „ne“, „iš dalies“, „taip“. Kiek mažiau kaip pusė respondentų, 47,31 proc. teigia, kad turi palankias sąlygas užsiimti mėgstama veikla, 34,41 proc. sutinka, kad tik iš dalies. Likę 18,28 proc. negali užsiimti mėgstama veikla, nes tam jų nuomone nėra sudaryta sąlygų.

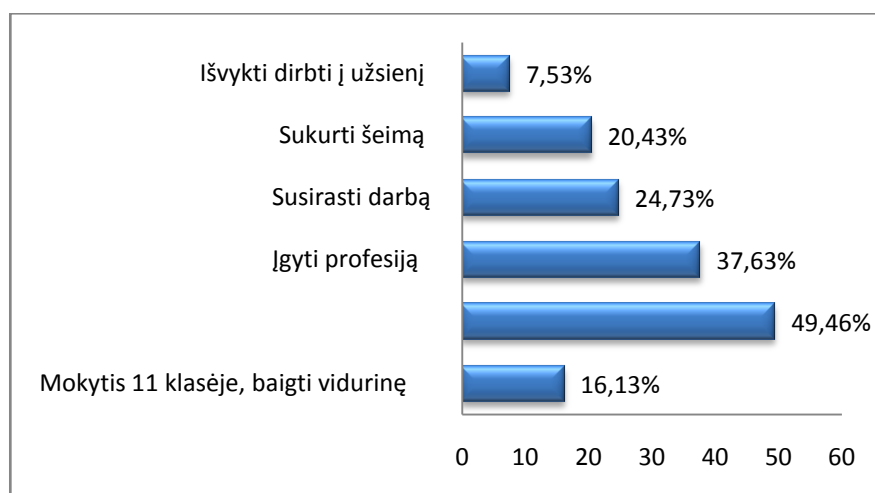


6 pav. **Sąlygų sudarymo užsiimti mėgstama veikla globos namuose vaikų vertinimas (N 93)**

Pasak Pileckaitės –Markovienės (2007), susidomėjimo gyvenimu jausmo intensyvumas, remiantis V.N. Oslon'u ir kitais autoriais (Oclon, 2001), priklauso nuo gyvenimo pozicijos, kurią užima žmogus. Ne šeimoje augantys vaikai dažniausiai užima pasyvią gyvenimo poziciją. Tą lemia nesaugus prisirišimas, suaugusiųjų nesugebėjimas besąlygiškai priimti vaiką, būtinybė nuolat taikytis prie bendraamžių, suaugusiųjų, nuolatinis bendravimas su jais. Pasyvi gyvenimo pozicija trikdo asmeninių gyvenimo vertybių, principų formavimą bei formuoja konformizmą, priklausomybę nuo kitų.“. M. Berns teigia, kad vaikai taip pat atlieka tam tikrą vaidmenį savo pačių socializacijoje. Pasak Samašonok (2010), globos namuose stebimas padidėjęs auklėtinių uždaramas, atsargumas užmezgant ir palaikant santykius su kitais žmonėmis, nepasitikėjimas jais bei polinkis vengti sunkumų ir problemų sprendimo.

Klausimu „kokių dar užsiėmimų norėtum, jei tam būtų sąlygos?“, siekta išsiaiškinti respondentų poreikį ir norą praplėsti akiratį, turimą patirtį, įgyti naujų statusų ir naujų vaidmenų, užmegzti naujus ir palaikyti esamus santykius, kad galėtų sėkmingai ateityje gyventi savarankiškai. Į šį klausimą ugdytiniai atsakė gana įvairiai. Sąlyginai jų atsakymus galima suskirstyti į penkis pogrupius: poreikį sportinei veiklai; poreikį meninei veiklai; poreikį pramoginei veiklai, būtinų įgūdžių ateičiai įgyjimo; bei kita išsakyta nuomonė. Vienas vaikas išsakė nuoširdžią savo nuomonę, kad „globos namuose nereikalingas užimtumas. Čia namai, o ne mokykla.“

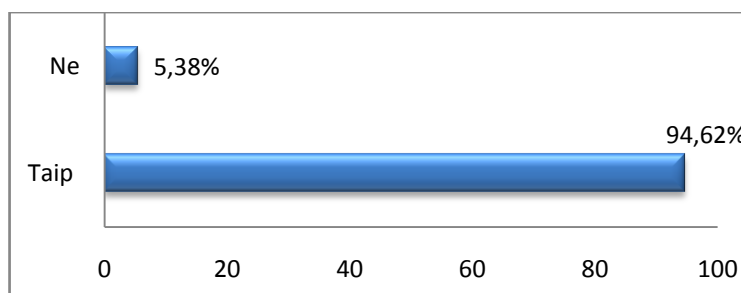
Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa siūlo skatinti vaikus planuoti savo savarankišką gyvenimą, su socialinio darbuotojo pagalba užsibrėžti gyvenimo tikslus ir jų siekti. Norint padėti, reikia žinoti vaikų nuomonę, ateities planus. Todėl respondentų buvo paprašyta pasidalinti ateities planais. Mokyti toliau 11 klasėje ir baigti vidurinę mokyklą planuoja 16,13 proc. respondentų. Beveik pusė respondentų, t.y. 49,46 proc. planuoja baigti 12 klasių ir kartu įgyti patinkamą profesiją. 37,63 proc. respondentų norėtų įgyti tik profesiją. 7,53 proc. norėtų niekur nesimokyti, išvykti dirbti į užsienį (žr.7 pav.).



7 pav. **Globos namų ugdytinių ateities planai (N 93)**

Šiuolaikinė profesinės aplinkos tendencija verčia žmones būti aktyvius ir atsakingus už savo profesinę karjerą. Būsimo darbuotojo sėkmė ir pasitenkinimas priklauso nuo to, kiek realus ir protingas yra profesinės karjeros pasirinkimas. Profesijos pasirinkimas rodo žmonių disponuojamas nuostatas ir pažymi įdėtas pastangas, mintis planuojant būsimą profesinę ateitį (Vaikų globos įstaigų auklėtinių profesinės karjeros planavimo mokymo metodai, 2012).

Keliamas ugdytinių suvokimo išsilavinimo ir profesijos įgijimo būtinumo jų tolimesniam gyvenimui klausimas. Dauguma, t.y. beveik visi tyrime dalyvavę (94,62 proc.) globos namų ugdytiniai mano, kad išsilavinimas, profesijos įgijimas būtinas sėkmingam tolimesniam jų gyvenimui. Tik nedidelė dalis (5,38 proc.) mano, kad tai nebūtina.

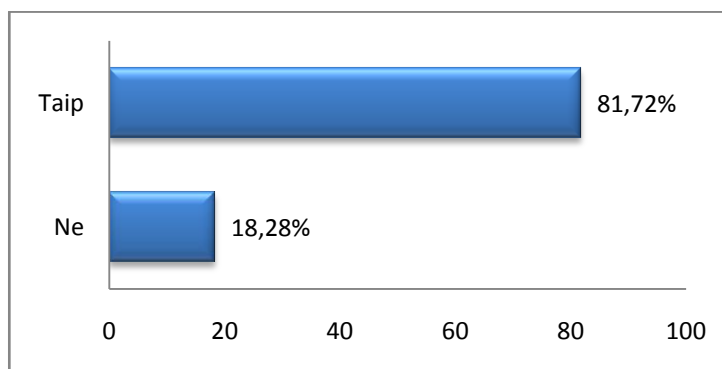


8 pav. **Išsilavinimo ir profesijos įgijimo svarba (N 93)**

Ne visada iš pirmo karto pasiseka susirasti tinkamą profesiją, darbą (visai kaip su mylimu žmogumi), kuris įtrauktų mus ir sužavėtų, priverstų tobulėti ir augti. Žvelgiant į ateities planus, kirba daug klausimų, bet vieni iš svarbiausių „ar man patiks?“ ir „ar aš sugebėsiu?“. Tai neatsitiktinai keliami klausimai – darbas nėra vien tik pragyvenimą užtikrinantis dalykas. Darbas tai savirealizacija – o kuo geriau „atskleisti“ save iš tiesų trokšta kiekvienas. Todėl tinkamai

pasirinkta specialybė, profesija, o vėliau darbas tampa kiekvieno žmogaus gyvenimo prasmės dalimi. Tinkamas profesijos pasirinkimas, labai svarbus vaikui išeinančiam iš globos namų.

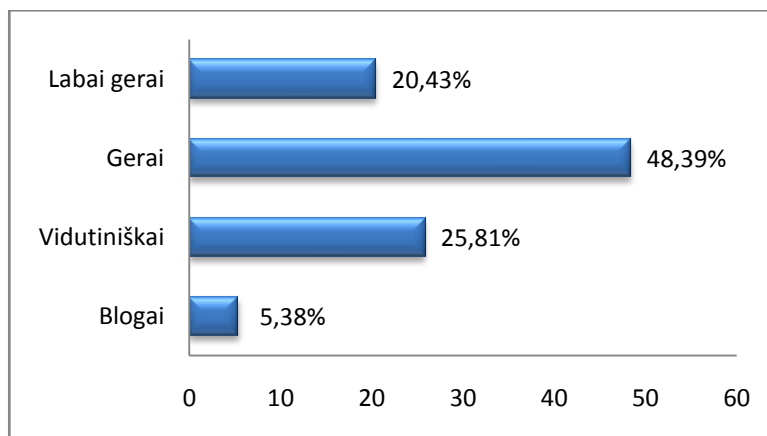
Nagrinėjant klausimą „Ar globos namuose supažindinama su profesijų pasirinkimu, galimybėmis studijuoti?“ pastebima, kad didžioji dauguma respondentų atsakė teigiamai (81,72 proc.), tik nedidelė dalis vaikų 18,28 proc. neigiamai (žiūr. 9 pav.).



9 pav. **Vaikų supažindinimas su profesijų pasirinkimu, galimybėmis studijuoti (N 93)**

Persikėlimas gyventi į globos namus - vaiko gyvenime yra didelis perversmas. Vaikas patiria ne tik atsiskyrimą nuo savo šeimos, jam taip pat tenka prisitaikyti prie naujų žmonių – auklėtojų, mokytojų, pasikeitusios aplinkos, kitos mokyklos, kitos vaikų grupės. Vaikas, atsiskirdamas nuo savo tėvų, patiria traumą, be to jam reikia adaptuotis naujoje socialinėje aplinkoje ir tai emociškai žaloja jį. Kartu vaikas yra veikiamas stabilesnės, ramesnės, saugesnės globos namų gyvenamosios aplinkos, kur jis turi didesnes bendravimo galimybes negu tėvų namų chaotiškoje aplinkoje. Globos namuose gyvenamoji aplinka kuriama pagal šeimai artimos aplinkos modelį – šeimynų (grupių) principu, kai broliai ir seserys gyvena kartu.

Respondentai turėjo įsivertinti kaip jie jaučiasi gyvendami vaikų globos namuose ir pasirinkti vieną iš keturių atsakymo variantų: nuo „blogai“ iki „labai gerai“. Dauguma 68,82 proc. vaikų sėkmingai pritapo ir įsiliejo į globos namų bendruomenę. Pusė respondentų 48,39 proc. nurodė, kad globos namuose jaučiasi gerai (žiūr. 10 pav.), 20,43 proc. labai gerai ir tik maža dalis tyrime dalyvavusių vaikų – 4,62 proc. globos namuose jaučiasi blogai, ketvirtadalis 25,81 proc. vaikų jaučiasi vidutiniškai.

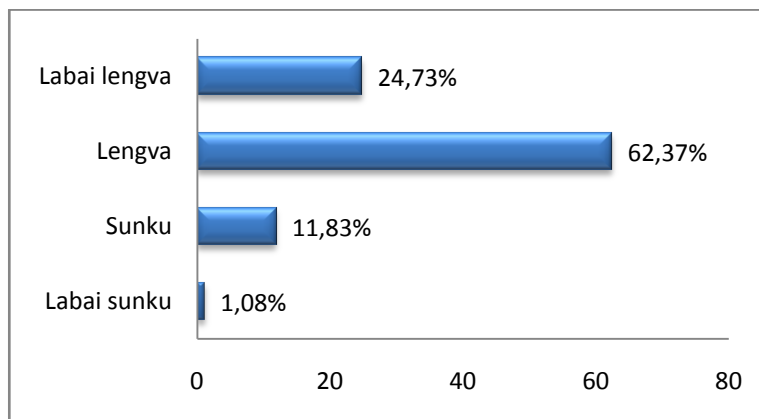


10 pav. **Vaikų savijauta globos namuose (N 93)**

Dinamika tarp bendravimo ir vienišumo apibūdina žmogaus harmoniją. Todėl suradus optimalią pusiausvyrą, gali augti ir stiprėti tiek kiekvieno asmeninis Aš, tiek santykiai su aplinkiniais. Buvimas su draugais yra ne tik saugumo bazė, bet ir asmenybės vystymosi, augimo ir savęs kaip žmogaus realizavimo pagrindas.

Bendravimas su bendraamžiais yra specifinis emocinio kontakto būdas. Suvokimas, kad priklausai grupei, draugų tarpusavio pagalba ne tik palengvina savarankiškumo formavimąsi, bet ir suteikia vaikui ypatingai svarbų emocinio pasitenkinimo bei pastovumo jausmą. Vaiko pagarba sau formuojasi pagal tai, kaip jis sugeba užsitarnauti sau lygių bendraamžių pagarbą bei meilę. Didelė dalis vaikų apie savo reikšmingumą sprendžia pagal aplinkinių santykių su jais ir yra priklausomi nuo jiems svarbių bendraamžių teigiamo vertinimo. Tik bendraujant išryškėja tikrasis vaiko santykis su kitais žmonėmis ir visuomene, su pačiu savimi, atsiskleidžia jo dorovinis pasaulis.

Tyrimo metu reikėjo atsakyti į klausimą „Ar tau lengva susirasti draugų?“. Respondentai galėjo rinktis vieną iš galimų keturių atsakymo variantų, išdėstytų nuo „*labai sunku*“ iki „*labai lengva*“.



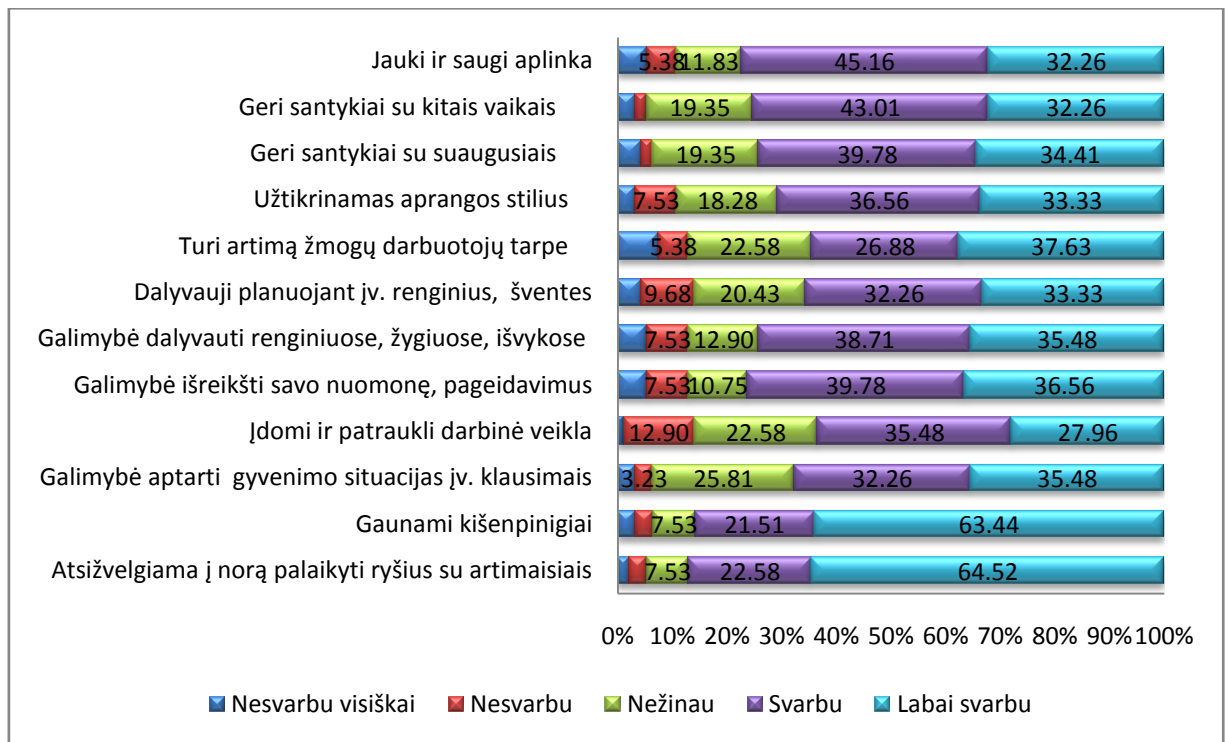
11 pav. **Vaikų gebėjimas susirasti draugų (N 93)**

Atsakymą „labai sunku“ pasirinko 1,08 proc. tiriamųjų, „sunku“ – 11,83 proc., „lengva“ – didesnė pusė – 62,37 proc. ir „labai lengva“ – 22,73 proc.

Apibendrinant galima teigti, jog gauti rezultatai nepatvirtina kitų autorių gautus rezultatus, kurie rodo, kad vaikams, gyvenantiems globos institucijose, būdingas menkas gebėjimas užmegzti santykius su aplinkiniais, žemas pažintinis aktyvumas, teigiamos patirties stoka santykiams palaikyti.

Vaikų globos namuose siekiama: vaikui sukurti ir užtikrinti jo poreikius atitinkančią sveiką, saugią aplinką; užtikrinti aplinką, pagrįstą abipusiu vaiko ir socialinės globos namų darbuotojų pasitikėjimu, pagarba ir meile, siekiama vaiką įgalinti ir jam padedama įgyti socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių, užtikrinamas vaiko socialinių ryšių su tėvais (globėju, rūpintoju), esant poreikiui, šeimos nariais ar artimaisiais giminaičiais, bendruomenės nariais ar institucijomis palaikymas ir stiprinimas (Socialinės globos norma, 2012)

Atsakant į klausimą „Kas labiausiai patinka globos namuose?“, tyrimieji kiekvieną teiginį turėjo įvertinti nuo „nesvarbu visiškai“ iki „labai svarbu“. Vaikų nuomonė pateikta 12 paveiksle, kas labiausiai patinka vaikams globos namuose, teiginių pasiskirstyme yra ženklių skirtumų. Kaip svarbiausia yra išskirta tai, kad atsižvelgiama į vaiko norą palaikyti ryšius su artimaisiais (64,52 proc.), labai svarbūs kas mėnesį gaunami kišenpinigiai (63,44 proc.). Kitus teiginius visi tirti ugdytiniai vertino beveik vienodai. Procentaliai svarbesni: turi artimą žmogų darbuotojų tarpe (37,65 proc.), tai darbuotojas, kuriam vaikas patiktų savo problemas ar paslaptis, o iš jo galėtų tikėtis visapusiškos paramos ir palaikymo. Galimybė išreikšti savo nuomonę, pageidavimus pažymėjo (36,56 proc.) vaikų, galimybė aptarti gyvenimo situacijas įvairiais klausimais svarbi (35,48 proc.) vaikų bei galimybė dalyvauti įvairiuose renginiuose, žygiuose, išvykose (35,48 proc.) vaikų. Įdomi ir patraukli darbinė veikla gavo mažiausiai įvertinimą kaip „labai svarbi“ (27,96 proc.).



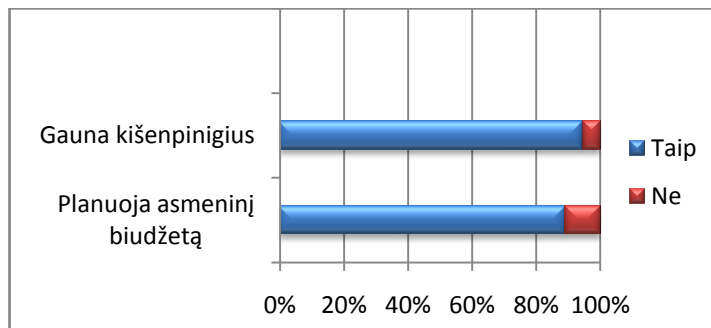
12 pav. Gyvenimo sąlygų globos namuose vaikų vertinimas (N 93)

Apibendrinant galima teigti, jog psichologinis globos namų mikroklimatas - vidinių ir išorinių veiksnių, kurie turi įtakos globotinio individualiam fizinės ir emocinės globos namų aplinkos suvokimui, visuma - vaiko atžvilgiu yra geras. Vaikas jaučiasi reikalingas ir gerbiamas, turi artimą žmogų darbuotojų tarpe, atsižvelgiama į norą palaikyti ryšius su artimaisiais, išklausiama jo nuomonė, pageidavimai, dalyvauja kuriant bendrus renginius, šventes, smulkioms išlaidoms gauna asmeninių pinigų – kišenpinigių.

„Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose“ 2006 metų tyrimo ataskaitoje rašoma: „Nors, siekiama, kad vaikas išmoktų gyventi savarankiškai, kita vertus, jam nesuteikiama galimybė mokytis naudotis pinigais, įgyti būtinųjų buitinių įgūdžių, prisiimti atsakomybę už savo sprendimus.

2007 metais patvirtintos Socialinės globos normos. Socialinės globos namai, siekdami padėti vaikui rengtis savarankiškam gyvenimui ir jo integracijos į visuomenę tikslu, kiekvieną mėnesį vaikui pagal jo amžių ir brandą užtikrina kišenpinigių smulkioms išlaidoms skyrimą. (Globos norma, 2012, 10.12). Savarankiškumas yra finansinės, psichologinės ir socialinės atsakomybės visuma. O bet kokiai aktyviai atsakomybei būtinas ne tik noras, bet ir atitinkamos žinios ir įgūdžiai pasirūpinti savimi ir kitais. (Legkauskas, 2008, p. 257). Keturiolikto ir penkiolikto klausimų tikslas, išsiaiškinti, ar šių dienų globos namų vaikai turi pinigų, t.y. ar gauna kišenpinigius ir ar tikslingai siekia juos panaudoti, planuodami savo biudžetą.

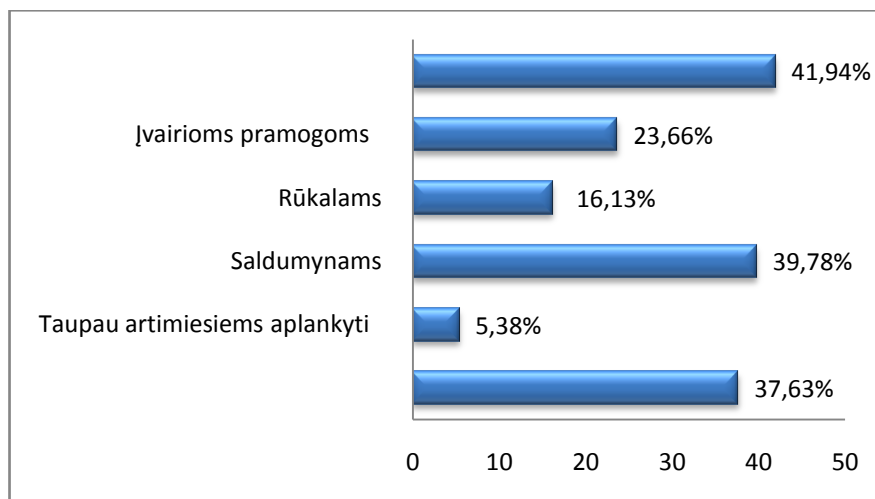
94,62 proc. respondentų patikino gaunantys kišenpinigius savo asmeninėms reikmėms ir 89,25 proc. respondentų patvirtino turintys galimybę valdyti gaunamus savo asmeninius pinigus, planuoti asmeninį biudžetą. Biudžeto neplanuoja 10,75 proc. tyrime dalyvavusių respondentų. (žiūr. 13 pav.).



13 pav. **Vaikų gaunami pinigai ir galimybė juos valdyti (N 93)**

Pinigai – turbūt daugiausiai emocijų sukeliantis žodis. Sunku rasti žmogų, kuriam nereikėtų pinigų arba kuris gyventų nesinaudodamas pinigais. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atliktoje situacijos analizėje apie vaikų globos institucijose susiklosčiusią kišenpinigių skyrimo vaikams praktiką, rašoma: „Didžioji dalis vaikų nuo 14 metų kišenpinigius gali išleisti savo nuožiūra pagal poreikius, pasitardami su auklėtojais, pedagogais ar socialiniais darbuotojais. Kai kuriuose vaikų globos namuose vaikų kišenpinigių panaudojimą kontroliuoja auklėtojai, vaikai kartu su jais planuoja išlaidas ir eina į parduotuves apsipirkti arba nusipirkę patys turi pateikti pirkinių čekius, žymėtis savo pajamas ir išlaidas užrašų knygutėje. Tokiu būdu vaikai skatinami planuoti išlaidas, numatyti, ką pirks ir susitaupyti brangesniam pirkiniui. (Dėl vaikų kišenpinigių praktikos 2006-08-19).

Respondentams buvo pateiktas klausimas: „Kur dažniausiai išleidi pinigus?“. Buvo pateikta keletas charakteringų atsakymų ir palikta vieta įrašyti savo nuomonei. Paskirstant gaunamus kišenpinigius, prioritetas skiriamas telefono, ausinių, mp3, kolonėlėms ir kitoms šiuolaikinėms technologijoms įsigyti (41,94 proc.) tiriamųjų, 39,78 proc. respondentų pinigus skiria saldumynams pirkti, 37,63 proc. tiriamųjų išleidžia būtiniausiems daiktams (rūbams, higienos priemonėms, kosmetikai ir kt) įsigyti, 23,65 proc. įvairioms pramogoms, 16,13 proc. pripažįsta turintys žalingų įpročių ir išleidžia pinigus rūkalams. 5,3 proc. taupo artimųjų aplankymui. Kaip kita buvo paminėta: „taupau“; „išleidžiu maistui“; „telefono remontui“. Paminėti tokie nuoširdūs atsakymai: „taupau sesės, brolių gimtadieniams“; „taupau sau ir šeimai Kalėdoms“.



14 pav. **Vaiko išleidžiamų pinigų santykis (N 93)**

Apibendrinant, galima teigti, kad šiai dienai situacija vaikų globos namuose pozityviai pakitusi ir nepatvirtina teiginio, kad vaikams globos namuose nesuteikiama galimybė mokytis naudotis pinigais, įgyti būtinųjų pirkimo gebėjimų, galimybės taupyti, įsigyti asmeninį daiktą, prisiimti atsakomybę už savo sprendimus. Vaikai leidžia kišenpinigius savo nuožiūra pagal poreikius.

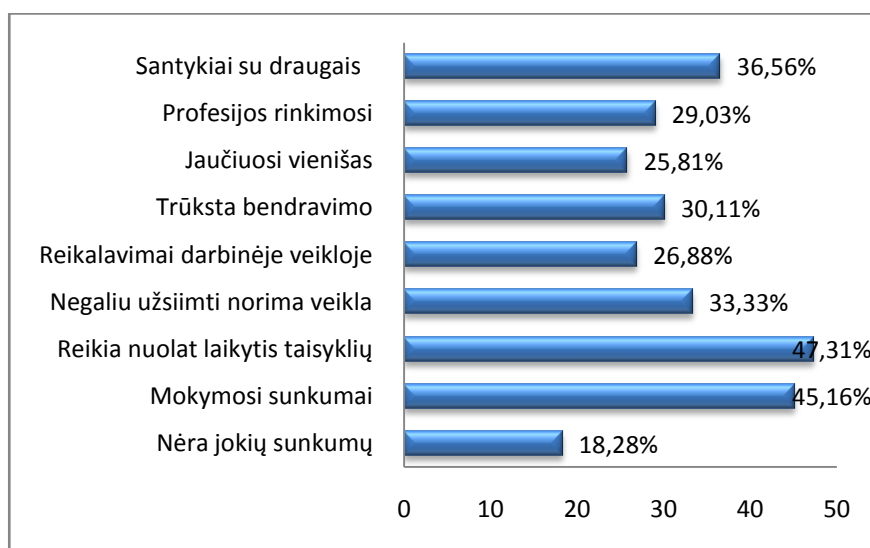
Į globos namus atvyko žmogutis. Atvyko ir atsivedė savo mamą, tėtį, „atsinešė“ visus savo namus – erdvę, kurioje augo, patyrė pirmuosius džiaugsmus ir rūpesčius, įgijo pirmąją bendravimo patirtį, išmoko norėti ir gauti. Visi su skirtinga gyvenimo patirtimi, asmeninėmis nuoskaudomis. Lengvai pažeidžiami, nepasitikintys savimi arba suaugusiais, todėl tokie sudėtingi. Vaikai surinkti iš asocialių, nedarnių arba nepilnų šeimų, patyrę psichologinę, fizinę prievartą. Visus juos vienija žmogiškas noras turėti saugius, jaukius namus, - mamą, tėtį,- juk taip gera, kai tave apkabina mylinčios rankos! Pasak Gray (2001), mes negalime pakeisti vaikų likimo, nei išspręsti jiems išskylančių problemų, tačiau esame pajėgūs padėti taip, kad vaikai nepalūžtų ištikus nelaimėi ir kad jiems vis labiau sektųsi. Jie turi klysti ir patirti nesėkmių. Jiems reikia problemų ir sunkumų, kad susiformuotų individualus jų charakteris ir išsiskleistų teigiamos savybės. Vaikai neužaugs stiprūs, jeigu viskas jiems klosis pernelyg lengvai.

Siekiant išsiaiškinti jų savijautą, požiūrį į gyvenimą vaikų globos namuose, t.y. kaip yra tenkinami jų poreikiai, domėtasi, su kokiais sunkumais dažniausiai susiduria vaikas gyvendamas globos namuose. Tyrimo dalyviai galėjo rinktis iš pateiktų charakteringų atsakymų ar parašyti savo nuomonę atskiroje eilutėje.

Dauguma apklaustų respondentų susidūrė su tam tikrais sunkumais ir pažymėjo, kad vienas iš sunkumų - vidaus tvarkos taisyklių laikymosi būtinumas – 47,31 proc., kad gyvenant vaikų globos namuose tenka susidurti ir su mokymosi sunkumais – 45,16 proc., taip pat santykiai su

draugais – 36,56 proc. tiriamųjų kelia rūpestį, trūksta bendravimo – 30,11 proc. respondentų, to pasekoje jaučiasi vienišas – 25,81 proc. tiriamųjų, kad negali užsiimti norima veikla – 33,33 proc. respondentų sukelia sunkumus, tinkamos profesijos rinkimasis - 29,03 proc. besiruošiančių savarankiškam gyvenimui ugdytinių virsta sunkumu, reikalavimai darbinėje veikloje – kaip sunkumus nurodo 26,88 proc. vaikų. Sunkumų gyvendami globos namuose neturi – 18,28 proc. respondentų (žiūr. 15 pav.)

Apibendrinus tyrimo rezultatus, pastebėta, kad į globos namus patenka vaikai, kuriems nuo mažens nebuvo tinkamai ugdomi gyvenimo ir socialiniai įgūdžiai bei neformuojamos pozityvios nuostatos. Todėl gyvenant globos namuose tenka išmokti daug naujų dalykų ir įveikti sunkumus.



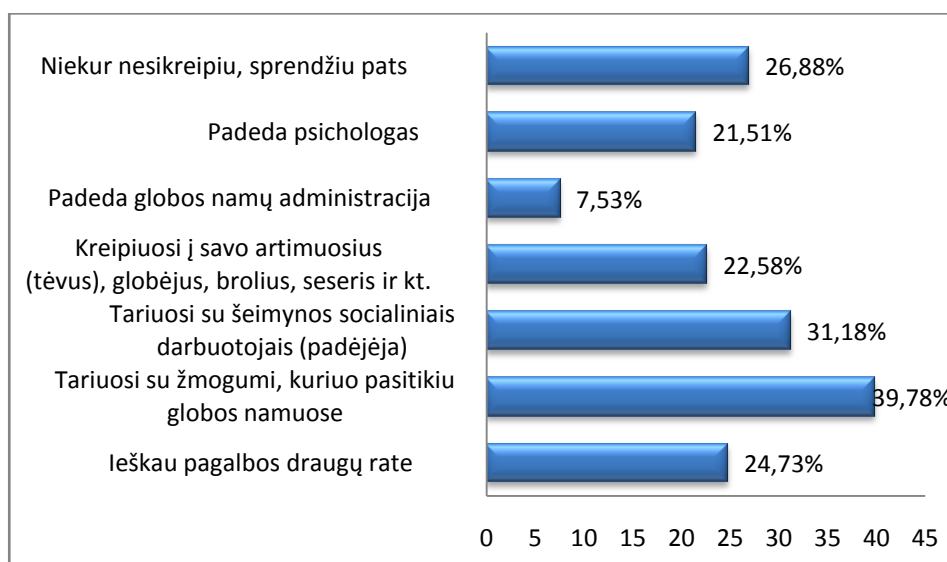
15 pav. Sunkumai su kuriais susiduria vaikai globos namuose (N 93)

Daugelis autorių teigia, kad globa turi vaikui suteikti: saugumą, gerovę, ramybę, saugią aplinką, kurioje jis galės jaustis ramus, aprūpintas, tinkamai fiziškai bei psichiškai vystytis, tačiau mažai užsimenama apie meilę, užuojautą vaikui, globėjų ir globotinių ypatingus ryšius, jų tęstinumą. Labiausiai globojamam vaikui reikia artimo žmogaus, kuris jį mylėtų, gerbtų, kuriuo vaikas galėtų pasitikėti ir jaustis reikalingu.

Anot M.Pileckaitės – Markovienės (2002), bandyti vienam įveikti sunkumus – sudėtinga. Vargu ar patartina taip elgtis. Mes gyvename tarp žmonių. Jie - mūsų vargas ir džiaugsmas. Jie traumuoja ir guodžia. Daugeliu atvejų mes be kitų žmonių neišsiverstume. Kreipiamės į atskirus žmones, organizacijas, valstybės institucijas, sulaukdami įvairaus atsako. Esama ir džiaugsmo ir kartėlio. Atskirais atvejais pakanka žinojimo, kad palaikantis žmogus yra netoliese, o kas, dar svarbiau – kad toks žmogus iš viso yra.

Siekiant išsiaiškinti pagalbos vaikui galimybes, klausėme vaikų: Kas dažniausiai padeda susidoroti su iškilusiomis problemomis globos namuose? Tyrimas parodė, kad vaikai sprenddami savo problemas dažniausiai – 39,78 proc., tariausi su žmogumi, kuriuo pasitiki globos namuose; jiems taip pat padeda šeimos socialinis darbuotojas (padėjėja) teigia – 31,18 proc. respondentų, kreipiasi į savo artimuosius, globėjus, brolius, seseris – 22,58 proc. vaikų. 24,73 proc. vaikų galvoja, kad geriausia problemas spręsti su draugais, bet gali padėti ir psichologas – 21,51 proc., padeda ir globos namų administracija – 7,53 proc., likę 26,88 proc. vaikų nenori dalintis savo problemomis ir visus sunkumus sprendžia patys, viską pergyvena savyje.

Apibendrinant galima teigti, jog kiekvienam vaikui ypač svarbu būti pastebėtam ir priimtam tokiu, koks yra. Kiekvienas vaikas reikalauja sau dėmesio, nori būti išklaustas ir suprastas. Dauguma vaikų, savo artimoje aplinkoje turi į ką kreiptis, sulaukti patarimo, užtarimo. Tačiau yra vaikų kuriems reikia padėti išmokti pasitikėti kitais ir savimi, siekiant pagalbos, problemų sprendimo (žiūr. 16 pav.).



16 pav. Vaikų įvardinti problemų sprendimo pagalbininkai (N 93)

Gyvendami įstaigoje vaikai dažniausiai neturi galimybių įgyti net paprasčiausių buitinių įgūdžių – maistas jiems yra patiekiamas valgyklose („restorano principas“), jį ruošia virėjos, o vaikas dažnai nė negali įeiti į virtuvės patalpas (Šalaševičiūtė ir kt., 2006, p.22).

Ar vaikų globos namuose vis dar veikia „restorano principas“ ar yra maža moderni virtuvėlė, priklauso nuo globos namuose atliktos renovacijos, modernizacijos, savivaldybės skiriamų lėšų ir kt. Globos namai, kuriuose vyko tyrimas yra dalinai ar pilnai renovuoti, šeimos turi virtuves. Kokią galimybę ruošti valgi turi vaikai, ir kiek dažnai tą galimybę išnaudoja paklausėme tyrimo dalyvių. Tyrimo rezultatai parodė, kad galimybę ruošti valgi turi

89,23 proc. respondentų. Turėdami galimybę ruošti valgį, patys ja pasinaudoja 80 proc. respondentų. Galimybių dažniai pavaizduoti 6 lentelėje.

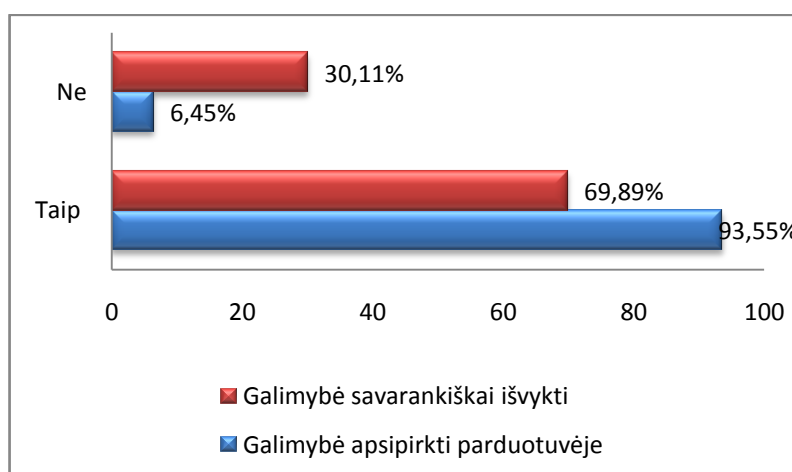
6 lentelė. **Galimybių ruošti maistą ir noro gaminti pačiam dažniai (%)**

	Kasdien	Kelis kartus per savaitę	Kelis kartus per mėnesį	Niekada
Galimybė ruošti valgį	27,95	36,56	26,88	8,60
Gamina maistą pats	5,37	30,11	48,39	16,13

Apibendrinant galima teigti, jog vaikai turi galimybę ruošti valgį, bet ja naudojasi nevisada, atitinkamai pagal poreikius, norus ir (ar) susidarytas galimybes.

Kaip ir auklėjimui apskritai, pinigų valdymo įgūdžiams reikia laiko ir kantrybės. Vaiką reikia mokyti apsipirkti. Kartu sudaryti reikiamų pirkinių sąrašą ir leisti vaikui apsipirkti vienam. Savarankiškas apsipirkimas jam bus puiki praktika pasitikrinti. Nes pasak Juodaitytės (2003, p.29), sėkminga yra ta socializacijos vaikystėje kryptis, kurios pagrindą sudaro vaikų laisvės ir savarankiškumo skatinimas.

Kiek vaikai yra savarankiški ir turi galimybių vieni apsipirkti ar savarankiškai išvykti parodė atsakymų rezultatai. Didžioji dauguma – 93,55 proc. vaikų teigia turintys galimybę apsipirkti parduotuvėje, susipažinti su kainomis, tik – 6,45 proc. atsakė neigiamai. Kiek daugiau kaip pusė teigia, taip pat turi galimybę savarankiškai išvykti iš globos namų (69,89 proc.). Negali išvykti 30,11 proc. respondentų. Vaikų požiūris į galimybes savarankiškai išvykti ir apsipirkti parduotuvėje pateiktas 17 pav. Darytina prielaida, kad vaikų savarankišką išvykimą iš globos namų riboja globos namų vidaus tvarkos taisyklės ir juridinis amžius.

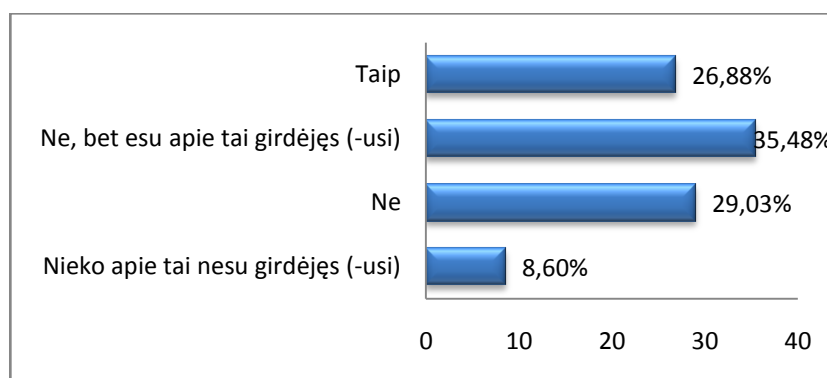


17 pav. **Vaikų galimybės globos namuose (N 93)**

Rengti vaiką savarankiškam gyvenimui, puoselėti jo dvasines, psichines ir fizines galias, diegti žmogiškąsias vertybes, ugdyti savarankišką, savo gyvenimą organizuoti ir vertinti gebantį žmogų.“ (Šalaševičiūtė ir kt., 2006, p.20).

Kai vyksta asmens tikslingas formavimas ir kai jį veikia įvairūs socialiniai veiksniai, asmuo perima socialinį patyrimą. Vaikui, augančiam globos institucijoje, svarbiausias socializacijos institutas yra vaikų globos namai. Todėl labai svarbu įvardyti veiksmus, siekiant užtikrinti vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui. Šiuo tikslu, nuo 2013 metų pagal vyriausybės patvirtintas socialinės globos normas, su vaiku turėtų būti sudaromas perėjimo prie savarankiško gyvenimo planas.

Respondentai atsakydami į klausimą „Ar esi sudaręs su darbuotojais perėjimo prie savarankiško gyvenimo planą?“ atsakė teigiamai (26,88 proc.), likusieji atsakė neigiamai. Tačiau 35,48 proc. atsakė nesudarantys, bet yra apie tai girdėję, kategoriškai „ne“ išsakė 29,03 proc. respondentų, maža dalis (8,6 proc.) teigia nieko apie tai negirdėjo. Vaikų nuomonė apie perėjimo prie savarankiško gyvenimo plano sudarymą pateikta 18 paveiksle.



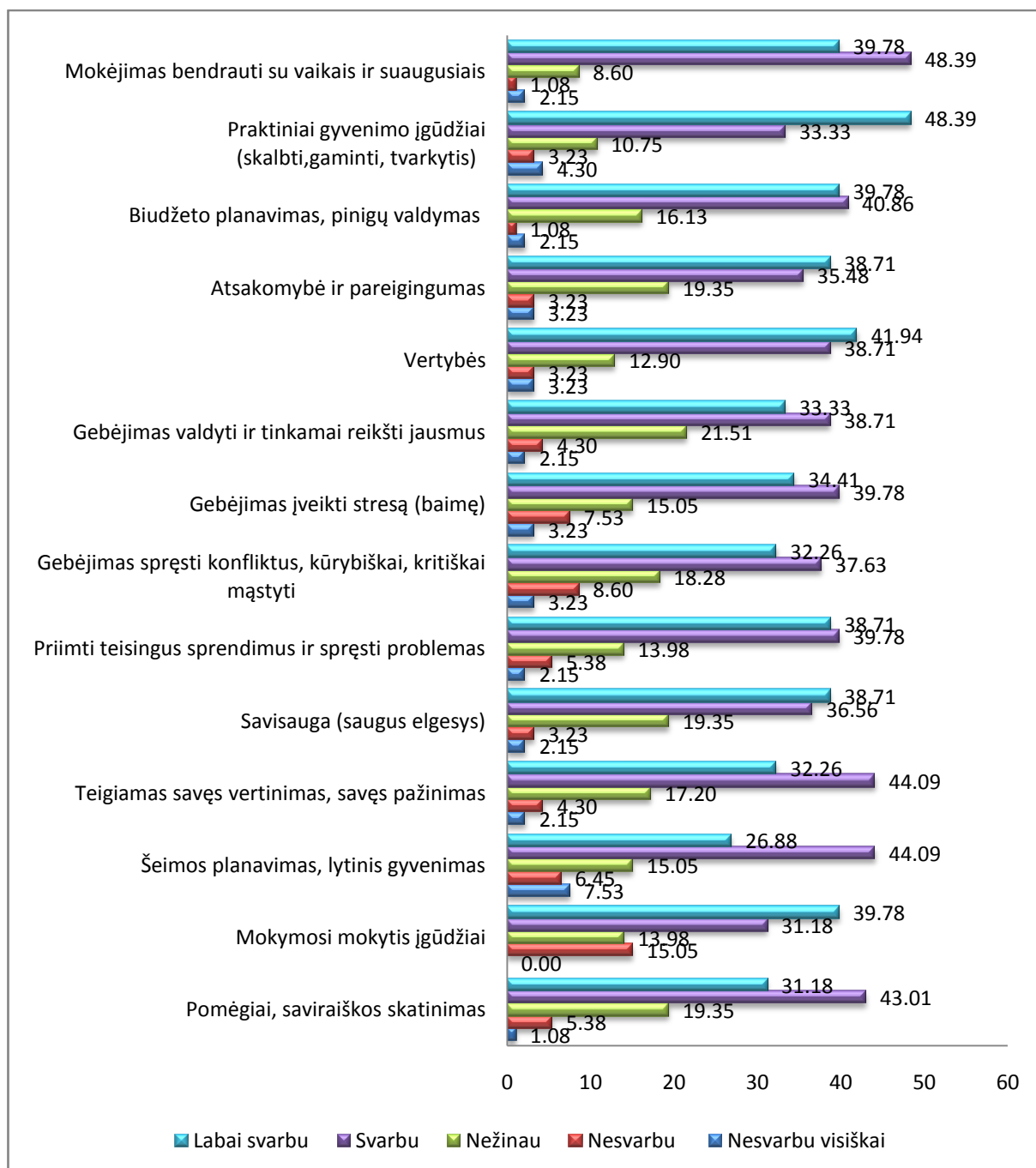
18 pav. Vaiko savarankiško gyvenimo plano sudarymas (N 93)

Apibendrinant galima teigti, kad globos namų socialiniai darbuotojai nespėja kartu su kintančiais reikalavimais, neturi pakankamai patirties ruošiant vaikus savarankiškam gyvenimui.

Aptardami globos namų ugdytinių rengimo savarankiškam gyvenimui globos namuose sąlygas, auklėtojai pripažįsta, kad ugdomoji veikla neturėtų apsiriboti vien tik pokalbiais, žinių informacijos teikimu. Svarbu vaikams demonstruoti pavyzdžius, analizuoti gyvenimiškas situacijas, teorines žinias pritaikyti praktikoje (Samašonok, 2013).

Siekiant įvertinti pagrindinius gebėjimus ugdomus globos namuose, tyrimieji kiekvieną teiginį turėjo įvertinti nuo „nesvarbu visiškai“ iki „labai svarbu“. Kaip pateikta 19 paveiksle, gebėjimai ugdomi globos namuose, teiginių pasiskirstyme ženklių skirtumų nėra. Kaip labai svarbu yra išskirti: praktiniai gyvenimo įgūdžiai (skalbti, gaminti valgį, tvarkytis ir kt.) – 48,39 proc., vertybės – svarbios 41,94 proc. respondentų. Trys teiginiai įvertinti vienodai po 39,78

proc.: tai: mokėjimas bendrauti su vaikais ir suaugusiais; biudžeto planavimas, pinigų valdymas; mokymosi mokyti įgūdžiai; ketvirtoje vietoje taip pat trys teiginiai po 38,71 proc. respondentų svarbi: atsakomybė ir pareiškimas; savisauga (saugus elgesys) bei gebėjimas priimti teisingus sprendimus ir spręsti problemas. Mažiausius įvertinimus „labai svarbu“ gavo šeimos planavimas, lytinis gyvenimas, tėvystės (motinystės įgūdžiai) – 26,88 proc., o kaip „nesvarbu visiškai“ didžiausius – 7,52 proc. Vaikų nuomonė apie gebėjimus ugdomus globos namuose pateikiama 19 paveiksle.



19 pav. Gebėjimai ugdomi globos namuose, vaiko nuomonė (N 93)

Visi norime, kad vaikai per pasaulį eitų iškelta galva – drąsiai, ryžtingai, su pasitikėjimu. Deja, kai kurie vaikai tampa užsidarę, baikštūs, kiti atvirkesniai – neklusnūs ir maištingi. Ir vieniems, ir kitiems atsiskleisti socialinėje aplinkoje trukdo viduje tūnantis nerimas. Nors vaikai gali bijoti įvairių dalykų, o jų baimės priežastys yra labai įvairios, svarbiausia į tai atkreipti dėmesį. Nerimas vaiką skatina ieškoti sprendimo, savarankiškai elgtis, tyrinėti naujas situacijas. Taip po truputį vaikas vis labiau pasitiki savimi, tampa savarankiškas.

Atviru klausimu tiriamieji buvo prašomi įvardyti priežastis trukdančias tapti savarankiškesniais. Jas turėjo įvardyti patys. Dvidešimt aštuoni apklaustieji iš viso jų neįvardijo. Gauti tyrimo rezultatai pateikti lentelėje. Charakteringiausi atsakymų variantai: „priežasčių nėra“; „nėra tokių“; „nėra“; „nežinau“; „dar mokausi“; „trukdo auklėtojai“; „auklėtojos“; „nežinojimas ateities“; „nepasitikėjimas, baimė“; „nepasitikėjimas aplinka“; „baimė“; „per griežtos globos namų taisyklės“; „savaržymai, taisyklės“ „patogu ramiai gyventi“; „nėra ko aš noriu“; „globos namų valdžia“, „jausmas kaip esi labai prispaustas ir jautiesi nejaukiai, ir sunku būti savarankišku“, „pinigų neturėjimas“ ir kt.

Kaip skirtingi patys vaikai, taip skirtingi ir jų atsakymai.

Svarbu, kad globos namuose ugdytas būtų siejamas su realiu gyvenimu, orientuojantis į tolesnę auklėtinių perspektyvą gyventi savarankiškai. D.Diujo (1997) teigimu, individas tobulėja tik sprenddamas realias problemas, todėl ypač svarbu skatinti ugdytinius pažinti dabartines sąlygas, mokyti spręsti socialines situacijas.

Atsakydami į klausimą „Ar žinai kur kreiptis dėl paramos ar socialinio būsto nuomos išėjus iš globos namų?“ kiek daugiau kaip pusė tiriamųjų nurodė, kad žino kur kreiptis dėl paramos ar socialinio būsto palikus globos namus (51,61 proc.), mažesnė pusė (48,39 proc.) tiriamųjų nežino. Tačiau jau didesnis procentas tyrimųjų žino, kas gali suteikti informaciją apie tai (79,57 proc.), kiti (20,43 proc.) tiriamieji nežino (žr. 7 lentelė).

7 lentelė. Vaikų nuomonė apie žinojimą kur kreiptis dėl paramos ar socialinio būsto nuomos, informacijos suteikimą (%)

	Ne	Taip
Žino kur kreiptis dėl paramos ar socialinio būsto nuomos išėjus iš globos namų	48,39	51,61
Žino kas gali suteikti informaciją apie tai	20,43	79,57

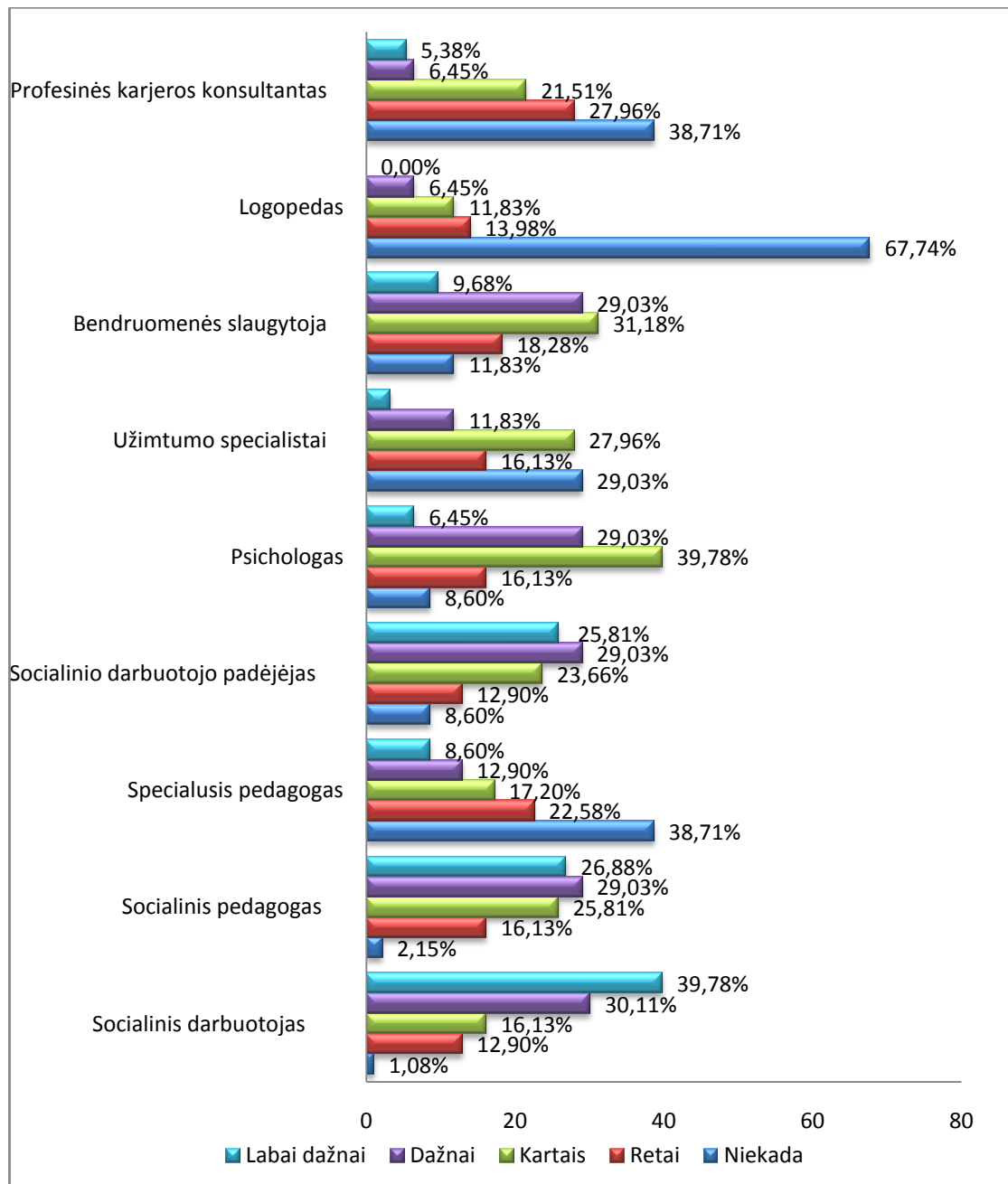
Apibendrinus galime teigti, kad didžioji dalis vaikų išėję iš globos namų, jei nežino kur kreiptis dėl paramos, tai žino, kas tą informaciją esant reikalui suteiks, ir paramą jis gaus.

Vaikų išgyvenimų supratimas juos be galo guodžia, nes leidžia peržengti vienatvės barjerus. Palankumas, dėmesys ir pripažinimas, nuoširdžiai reiškiama žodžiai vaikus ramina, guodžia ir atveria auklėtojų duris į vaiko pasaulį.

Auklėtojai ir kiti darbuotojai turi nuolat domėtis ugdytinių gyvenimu globos namuose. Nevalia palikti vaiko vieno su savo problemomis, kurios jam atrodo neišsprendžiamos, stiprinti jo savarankiškumą, tikėti juo, rodyti asmeninį pavyzdį įvairiose gyvenimo situacijose.

Vaikams gyvenantiems globos namuose, būdinga didesnė emocijų raiška. Jie dėl išsiskyrimo su tėvais nuolat išgyvena praradimo jausmus, todėl artumo jausmus siekia patenkinti betarpiškai bendraudami su bendraamžiais ar globos namuose dirbančiais darbuotojais. Pasak Gray (2001) dauguma jų smalsūs ir kupini didelių lūkesčių, baimių ir vilčių, kiekvienas atsineša asmeninę gyvenimo ir ugdymosi istoriją bei skirtingas savybes. Vienos auklėtojos jiems net ir neužteks.

Respondentai buvo paprašyti įvertinti, kaip dažnai tenka bendrauti su globos namų specialistais. Jie galėjo rinktis vieną iš galimų penkių atsakymų, išdėstytų nuo „*niekada*“ iki „*labai dažnai*“. Tyrimas atskleidė, kad „labai dažnai“, „dažnai“ respondentai bendrauja su socialiniais darbuotojais (69,89 proc.), socialiniais pedagogais (55,91 proc.) bei socialinio darbuotojo padėjėjais (54,84 proc.). Kategorijoje „*niekada*“, liko logopedas (67,74 proc.), bei profesinės karjeros specialistas (38,71 proc.). Bendruomenės slaugytojos ir psichologo paslaugų poreikis pasiskirstė po lygiai – „dažnai“ nurodė 29,03 proc. vaikų. Respondentų atsakymai apie bendravimo dažnį su globos namų specialistais pateikta 20 paveiksle. Apibendrinti anketinių duomenų rezultatai pagrindė anksčiau išsakytų teiginių esmę. Tėvų globos netekusiems vaikams reikalingas artumas bendraujant.



20 pav. **Vaikų nuomone bendravimo su specialistais dažniai (N 93)**

Kiekvienas žmogus turi motyvą formuoti nuoseklų ir rišlų pasaulio supratimą bei motyvą kontroliuoti aplinką, todėl pradeda priskirti kokiam nors įvykiui ar žmogui ketinimus, norus, atsakomybes ir sugebėjimus. Bendraudami su vaikais turime galvoti apie kiekvieno jų pasiekimo lygį ir apie galimybę kiekvienam patirti sėkmę, net jei tai būtų labai maži pasiekimai (Vaikų socializacijos stiprinimas ir integracijos į darbo rinką galimybių didinimas, 2009).

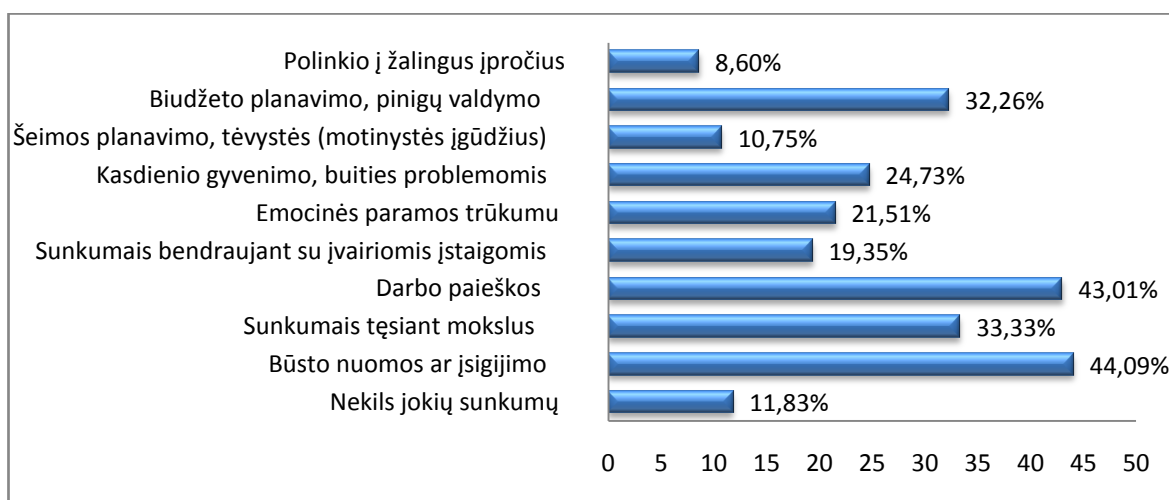
Tyrimo metu respondentų buvo paprašyta išskirti sunkumus, su kuriais jiems dažniausiai tenka susidurti. Paaikškėjo, kad ugdytiniai didžiausius sunkumus patiria kai reikia nuolat laikytis taisyklių; antroje vietoje – mokymosi sunkumai; santykiai su draugais.

1. Reikia nuolat laikytis taisyklių – 47,31 proc.
2. Mokymosi sunkumai – 45,16 proc.
3. Santykiai su draugais – 36,56 proc.
4. Negalio užsiimti norima veikla – 33,33 proc.
5. Profesijos rinkimosi – 29,03 proc.
6. Nėra jokių sunkumų – 18,03 proc.

Visiškai kitaip atrodo galimi sunkumai su kuriais reikės susidoroti išėjus iš globos namų. Vaikų nuomonė apie sunkumus, kuriuos galimai patirs išėję iš globos namų, pasiskirstė sekančiai:

1. Būsto nuomos ar įsigijimo – 44,09 proc.
2. Darbo paieškos – 43,01 proc.
3. Sunkumais tęsiant mokslus – 33,33 proc.
4. Biudžeto planavimo, pinigų valdymo – 32,26 proc.
5. Kasdienio gyvenimo, buitines problemas – 24,73 proc.
6. Nekils jokių sunkumų – 11,83 proc.

Vaikų nuomonė apie galimus sunkumus išėjus iš globos namų pateikiami 21 paveiksle. Tyrimas atskleidė, kad vaikai žvelgdami į ateitį jaučiasi dar nepasiruošę gyvenimo keliamiems uždaviniais. Todėl socialiniai darbuotojai turėtų atkreipti dėmesį į vaikų nurodytas kliūtis, galimus sunkumus pašalinti. Iš dalies galima sutikti su Leliūgienės teigimu (2002), kad vaikų globos namuose vis dar vyrauja vienpusiškas, formalus darbas, kuris dėl būtinų vidaus taisyklių tvarkos laikymosi trukdo tinkamai parengti vaikus susidurimui su realia buitimi. Neišsprendžia problemos ir gaunami kišenpinigiai, kurių dėka vaikai mokomi elgtis su pinigais, tinkamai juos panaudoti.



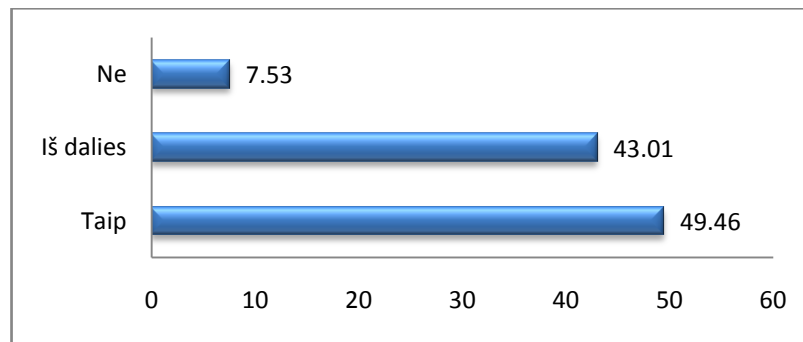
21 pav. Vaikų nuomone galimi sunkumai išėjus iš globos namų (N 93)

Gvaldaitė, Atas ir kt. (2012). Teigia: „Nors šie vaikai patiria skriaudų ir dramatiškų išgyvenimų, tėvai jiems yra nepakeičiami ir svarbesni už pačią geriausią globos namų auklėtoją...< o didžiausias įžeidimas – blogai kalbėti apie tėvus, laikyti juos netinkamais. Ne tik dėl to, kad nesmagu būti nevertų tėvų vaiku, bet pirmiausia dėl to, kad tėvai, šeima yra mūsų tapatumo dalis, mūsų ištakos, be kurių mes neegzistuojame. Praktika ir tyrimai atskleidžia vaikų ryšio su tėvais svarbą, net jei jo kokybė kelia abejonių“.

Tyrimo duomenys patvirtino, kad nepriklausomai nuo globos namuose praleistų metų, šeima lieka svarbi vaiko gyvenime ir išėjus iš globos namų. Pasitikėjimas auklėtojais, dirbusiais su jais ir palikusiais pėdsaką vaiko širdyje ir norą toliau bendrauti, jausti artimo žmogaus paramą, supratimą, taip pat didelis. Beveik po lygiai respondentų nurodė, kad ateityje norėtų bendrauti su savo šeima, artimaisiais, broliais, sesėmis; globos namų socialiniais darbuotojais (kuriuos vadino ir auklėtojais, ir mokytojais), „vyr. socialine“; globos namų administracija; liekančiais draugais mokykloje ir globos namuose. Yra ir nežinančių su kuo norėtų bendrauti ateityje, išėję iš globos namų. Kaip kita minėjo: „su suprantančiais“; „su gerais“; „su patikimais, nuoširdžiais“; vienas išskirtinis, nuoširdus vaiko pasakymas – „atvirai, norėčiau bendrauti su tais, kurie manimi rūpinosi, teiravosi, augino“.

Aukštas pasitikėjimas auklėtojais tik džiugina, nes galimybė kreiptis į savo „artimą žmogų“, ar vaikų globos namus paramos, nuo 2013 metų sausio 1 dienos apibrėžta socialinės globos normų 13.2. punktu: „Socialinės globos namai pagal galimybes, jei vaikas neprieštarauja ar kreipiasi pats, užtikrina, kad, vaikui pradėjus gyventi savarankiškai, globos namų darbuotojai (tai gali būti buvęs „savas asmuo“) pagal poreikį, bet ne ilgiau kaip trejus metus, suteiktų paramą ieškant darbo, kreiptųsi į įvairias institucijas, patartų ir konsultuotų savarankiško gyvenimo klausimais“. Išeinančiam vaikui tai pasitikėjimo, pagalbos garantas, kad jis nepaliktas vienas.

Savarankiškumas reikalingas asmeniui, siekiančiam prasmingo, kūrybingo ir socialiai kryptingo dalyvavimo bendruomenės gyvenime, asmeninių tikslų ir teisės pačiam tvarkytis. Į klausimą „Ar esi pasirengęs (usi) pradėti savarankišką gyvenimą?“, beveik pusė respondentų – 49,46 proc. tyrime dalyvavusių vaikų atsakė teigiamai, tik mažuma, t.y. 7,53 proc. vaikų – atsakė „ne“, likusi mažesnė pusė 43,01 proc. tiriamųjų nurodė, kad „iš dalies“. Vaikų nuomonė apie pasiruošimą pradėti savarankišką gyvenimą pateikiama 22pav.



22 pav. **Vaiko pasirengimo savarankiškam gyvenimui įvertinimas (N 93)**

Apibendrinant galima teigti, kad beveik pusė tyrime dalyvavusių vaikų yra pasirengę savarankiškam gyvenimui. Stebima pozityvi pokyčių dinamika, lyginant su 2008 metų ataskaita, kuomet tik „trečdalis tiek šeimoje, tiek globos namuose augančių vaikų teigė, kad jie jaučiasi pasirengę pradėti savarankišką gyvenimą. Daugiau kaip pusė visų vaikų teigė, kad nėra tam visiškai pasirengę. (Tėvų globos netekusių asmenų gyvenimo kokybės ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui įvertinimas. Tyrimo ataskaita. 2008).

3.3. Socialinių darbuotojų anketinės apklausos rezultatai ir jų analizė

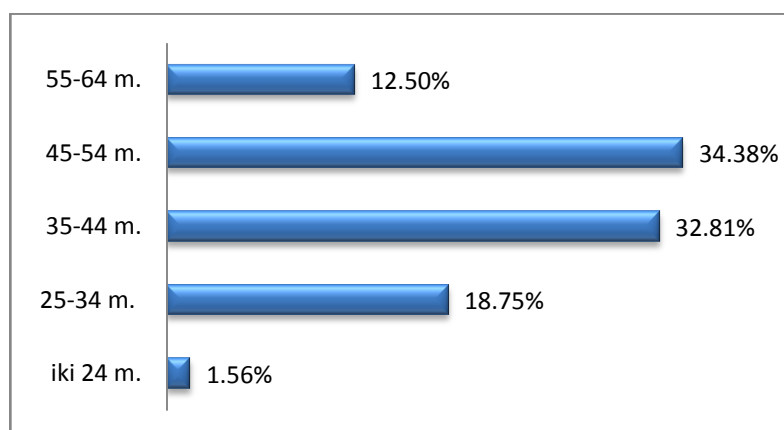
Turint omenyje, jog ugdytinis yra aktyvus aplinkos stebėtojas, galintis ją transformuoti (Rean, Kolominskij, 1999, cit. pgl. Juodaitytę, 2002) ir kad jis yra visavertis aplinkos dalyvis, ugdymo procese svarbu siekti ugdytinio savarankiškumo, be kurio ugdomasis poveikis tampa mažiau efektyvus, o tikslai sunkiau pasiekiami. Taigi ugdymo(si) procese vis dažniau pabrėžiamas asmens gebėjimas savarankiškai veikti, akcentuojami praktinio pobūdžio gebėjimai. Todėl tikslinga gilintis į globos namų auklėtinių ugdymą(si) iš praktiškai atliekamo darbo su globotiniais pozicijų. (Samašonok, 2010, p.313). Šiuo tikslu tyrime dalyvavo ir buvo apklausti 64 darbuotojai dirbantys įvairiuose Lietuvos rajonų vaikų globos namuose.

Charakterizuojant respondentus, akcentuojamas jų amžius, išsilavinimas, profesinė kvalifikacija, darbo globos namuose stažas.. Lyties požiūriu, didžiąją respondentų dalį (90,63 proc.) sudaro moterys ir tik 9,37 proc. vyrai. Išsamiau pagrindiniai demografiniai duomenys, apie respondentų lytį, amžių, darbo stažą globos namuose, išsilavinimą, užimamas pareigas pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. Tiriamųjų darbuotojų charakteristikos

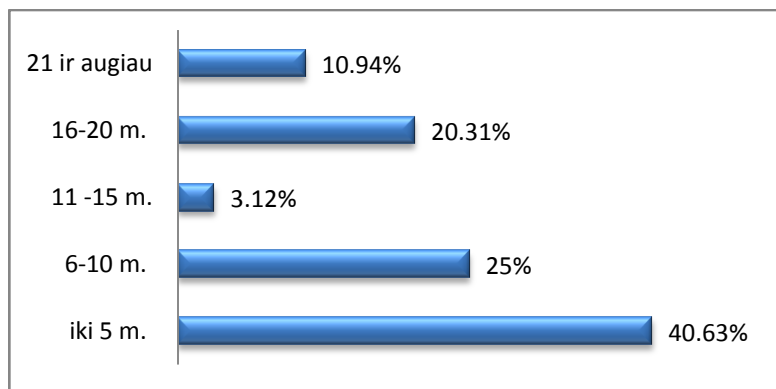
Demografiniai rodikliai		Absolūtus respondentų skaičius	Respondentų skaičius (proc.)
Lytis	Moterys	58	90,63
	Vyrai	6	9,37
Amžius	Iki 24 m.	1	1,56
	25-34 m.	12	18,75
	35-44 m.	21	32,81
	45-54 m.	22	34,38
	55-64 m.	8	12,5
Darbo stažas vaikų globos namuose	Iki 5m.	26	40,63
	6-10 m.	16	25,00
	11-15 m.	2	3,12
	16-20 m.	13	20,31
	21 ir daugiau	7	10,94
Išsilavinimas	Vidurinis	2	3,12
	Aukštesnysis	13	20,31
	Aukštasis	47	73,44
	Magistras	2	3,12
Pareigos	Soc. darbuotojas	40	62,50
	Vyr. soc. darbuotojas	1	1,56
	Soc. pedagogas	5	7,81
	Soc. darbuotojo padėjėjas	18	28,13

Globos namuose dirbančių darbuotojų apklausoje dalyvavo 64 skirtingo amžiaus ugdytojai. Didžioji dalis respondentų – brandaus amžiaus, įvairiapusės patirties sukaupę, socialiniai darbuotojai. Dauguma jų savo praktikoje perėjo visus globos namų kaitos procesus, ir galėjo pateikti subjektyvią ir objektyvią nuomonę bei pastabas duotaisiais klausimais. Darbuotojų pasiskirstymas pagal amžių pateikiamas 23 pav.



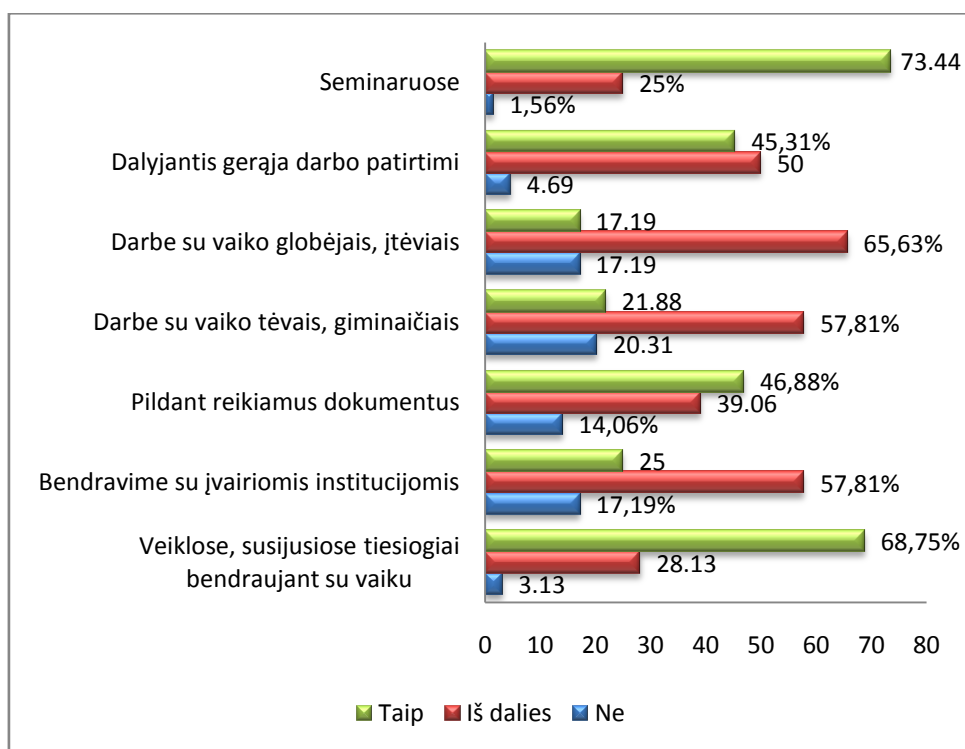
23 pav. Socialinių darbuotojų pasiskirstymas pagal amžių (N64)

Socialinių darbuotojų amžius nėra esminis rodiklis, garantuojantis aukštus ugdymo rezultatus. Šiuo atveju daug svarbesnis darbo stažas, įgyta kvalifikacija, išsilavinimo rodikliai. Į anketose pateiktus klausimus atsakė skirtingą darbo stažą globos namuose turintys socialiniai darbuotojai. Dauguma (40,63 proc.) darbuotojų neturintys penkių metų darbo stažo. Ketvirtadalis darbuotojų turi 6-10 metų darbo stažą ir yra patyrę specialistai. Galima daryti prielaidą, kad globos įstaigose nedidelė darbuotojų kaita, nes 59,37 proc. darbuotojų dirba šešis ir daugiau metų. Tai teigiamai veikia vaikų ugdymą (žr. 24 pav.).



24 pav. Socialinių darbuotojų pasiskirstymas pagal darbo stažą (N64)

Kaip ir kitų profesijų atstovai, socialiniai darbuotojai turi žengti koja kojon su atsirandančiomis naujomis žiniomis ir būti pasirengę jomis pasinaudoti nuolat tobulindami savo supratimą ir darbo įgūdžius. Nuolatinis mokymasis ir kvalifikacijos kėlimas tampa esmiu jų uždaviniu. Tačiau svarbu ne tik kiek, bet ir kokių žinių turi ir taiko savo profesinėje veikloje socialinis darbuotojas. Socialinių darbuotojų buvo prašyta įvertinti savo galimybes tobulinti kvalifikaciją. Vertinant įvairaus pobūdžio socialinio darbo žinių poreikį darbuotojo praktinėje veikloje, daugiau kaip pusė apklaustų socialinių darbuotojų mano, kad teorinių žinių jiems nestinga, tobulėja seminaruose (73,44 proc.). Tai yra puiku, nes socialinis darbuotojas praktiką grindžia būtent teorinėmis žiniomis, jas įvertina ir pritaiko tam tikromis specifinėmis situacijomis, veiklose, susijusiose tiesiogiai bendraujant su vaiku – pažymi 68,75 proc. darbuotojų, įvairios dokumentacijos pildymas (46,88 proc.) taip pat padeda tobulėti, patys darbuotojai susinteresuoti kvalifikacijos kėlimu, dalyjasi gerąją darbo patirtimi su kolegomis (45,31proc.). Tobulėjimą bendradarbiaujant su įvairiomis institucijomis nurodė - 25 proc., bei darbe su vaiko tėvais, giminaičiais, nurodo 21,88 proc. darbuotojų.



25 pav. Darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo galimybės (N 64)

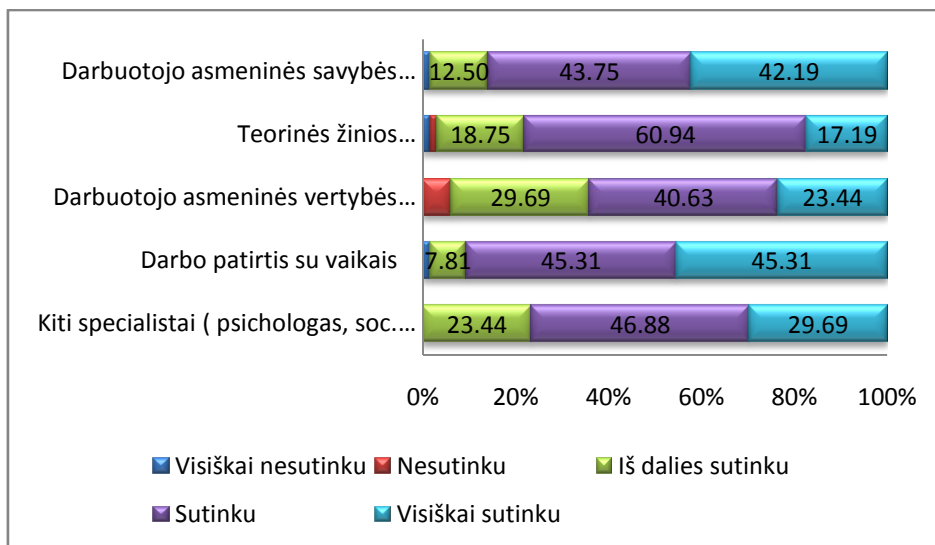
Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai darbuotojai turi kvalifikacijos tobulinimo galimybių, aktyviai ir motyvuotai kelia savo profesinę kvalifikaciją, dalyvauja seminaruose, kuriuose pagilina savo profesines žinias ar turi galimybę reikalingoms naujoms žinioms įgyti, patys suinteresuoti kvalifikacijos kėlimu, dalijasi darbo patirtimi su kolegomis, pildo reikiamus dokumentus, bendrauja su įvairiomis institucijomis.

„Bendravimas yra auklėtojų ir auklėtinių keitimasis vertybine informacija – žodiniiais ir nežodiniiais signalais, realios ir nerealios tikrovės reikšmėmis ir prasmėmis, išgyvenimais, elgesio patirtimi. Auklėtojų vidinis turinys, kultūra yra asimetriška auklėtinių dvasinei patirčiai. Toji asimetrija sunkina bendravimą, bet kartu traukia artėti. Įvairūs tikrovės faktai, įvykiai panaudojami auklėjimui. Auklėtojams tenka apgalvoti bendravimo stilių ir metodus. Vadinasi jis tobulėja.“ (Jovaiša, 2003, p.19-20).

Darbe su vaikais akcentuojama profesinio identiteto svarba. Mat, dirbant su vaikais, svarbu ne tik profesinis pasirengimas ir žinios, bet ir asmeninės savybės, gebėjimas bendrauti su vaikais. Kaip teigia Холостова (2006), socialinis darbas ne tiek profesija... tai – likimas, mūsų likimas, žmonių likimas, kuriems iš pareigos padedame. Tarpusavio bendravimas dažniausiai jau nebeutrūksta...Mes tarsi nebegalime nebendrauti, nepadėti vienas kitam, gyventi vieni be kitų.

Respondentų atsakymai į klausimą „Kas labiausiai padeda ugdyti vaiko savarankiškumą?“ parodė, kad beveik pusė jų kaip svarbiausius išskyrė darbo patirtį su vaikais (45,31 proc.), bei

asmenines savybes (empatija, išklausimas, nuoširdumas ir kt.) (42,19 proc.), trečioje vietoje – kitų specialistų pagalba (psichologas, soc. pedagogas, kt.), darbuotojo asmeninės vertybės (sveikata, šeima, draugai, laisvalaikis, kt.) (23,44 proc.), paskutinėje vietoje įvardintos teorinės žinios (psichologijos, sociologijos ir pan.) (17,19 proc.). Darbuotojo asmeninės vertybės netikėtai liko nuvertintos, net 6,35 proc. darbuotojų „nesutinka“, kad asmeninės vertybės padeda ugdyti vaiko savarankiškumą, 29,69 proc. „iš dalies sutinka“, 40,63 proc. „sutinka“ ir 23,44 proc. „visiškai sutinka“. Juk aukštesnės, dvasinės vertybės (meilė, pagarba, tikėjimas, viltis, gerumas ir t.t.) sąlygoja visą gyvenimą.



26 pav. Darbuotojų požiūris į aplinkybes padedančias vaiko ugdyme (N 64)

Pasak Leliūgienės (2003, p.39), kuomet vaikas auga globos namuose, turi būti taikomos specialios metodikos ir technologijos, padedančios vaikui formuoti būtinus socialinius įgūdžius, žinias, perteikiančios socialinę patirtį. Tokių vaikų socializacijai didelę reikšmę turi tėvai, giminaičiai, profesionalūs ugdytojai, kurie dirba su jais (pedagogai, medikai, psichologai). Nuo jų profesionalios veiklos priklauso vaiko ankstyvų socialinių žinių įgijimas ir įsitvirtinimas (Jovaiša, 2001).

Nagrinęjant klausimą „kokios socialinio darbuotojo funkcijos svarbiausios ruošiant vaikus savarankiškam gyvenimui?“ socialiniai darbuotojai galėjo nurodyti ne daugiau kaip penkis atsakymų variantus iš visų pateiktų.

Apibendrinus respondentų atsakymus, galima teigti, jog socialinis darbuotojas sprendžia labai įvairias ugdytinių socialinio funkcionavimo problemas, tad jis turi būti gerai pasirengęs tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu, t.y. privalo ne tik gerai išmanyti įstatymus ir norminius dokumentus, susijusius su globos nustatymu, jos peržiūra, išleidimo svečiuotis klausimais,

socialiniais klausimais ir socialinėmis paslaugomis, bet ir gebėti analizuoti padėtį, bei nustatyti veiklos strategiją ir ją vykdyti.

Respondentai kaip penkias pagrindines funkcijas dirbant vaikų globos namuose išskiria šias funkcijas:

- Konsultacinė – pažymi 73,44 proc. respondentų – tai - patarimų, korekcinių - ugdymo metodų, rekomendacijų parengimas;
- Švietėjiška – 70,31 proc. respondentų.

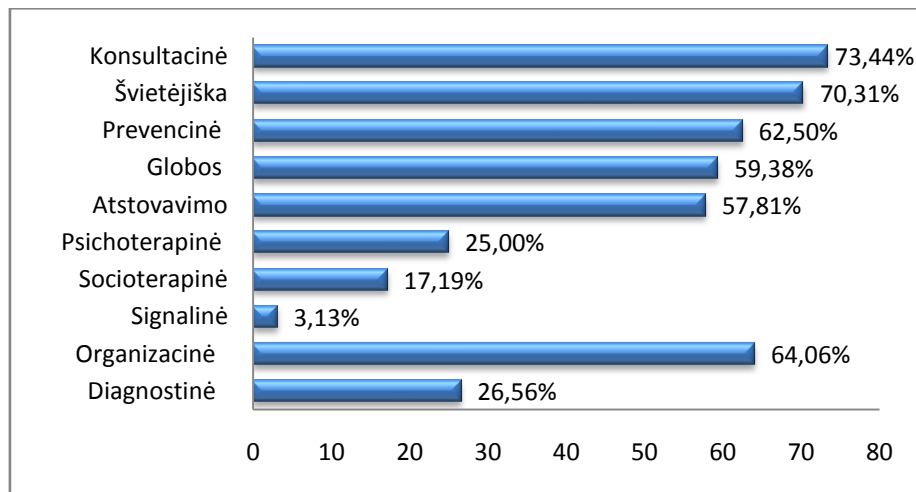
Švietėjiška socialinio darbuotojo veikla įgyvendinama šiomis kryptimis: ugdant vaikų atsakomybę ir sugebėjimą priimti racionalius sprendimus; vaikai turi jausti atsakomybę už priimtus sprendimus ir bandyti spręsti savo problemas patys; supažindinant globotinius su teisine, socialine, kita jiems naudinga informacija; diegiant humanišką, demokratišką bendravimo ir vaikų auklėjimo stilių ir konfliktų sprendimo taktiką; formuojant prosocialias vertybes – vaikai turi suvokti netinkamo elgesio žalą ir jo pasekmes.

- Organizacinė – pažymėjo 64,06 proc. respondentų. Atviroje aplinkoje socialiai reikšmingos veiklos vaikų laisvalaikio metu organizavimas. Šeimos ir visuomenės įtraukimas į edukacinį procesą.

- Prevencinė – teigė 62,50 proc. respondentų. R. V. Ovčarova (2001) pateikia tokį bendrosios prevencijos apibrėžimą: Prevencija yra mokliškai pagrįsta ir savalaikė veikla, užkertanti kelią galimai fizinei, psichologinei ar sociokultūrinei kolizijai tarp atskirų rizikos grupės individų: normalaus gyvenimo būdo išsaugojimas ir palaikymas bei žmonių sveikatos apsauga; pagalba jiems siekiant tikslų ir jų vidinių galių atskleidimas ("Энциклопедический словарь социальной работы", 1993, p.369-377) (cit.Leliūgienė, 2003, p. 211).

- Globos funkciją – nurodė 59,38 proc. darbuotojų. Globa yra pripažinimas, kad didžiausia meilė, kurią gali duoti kitam žmogui, yra ugdymas, perdavimas savo gyvenimo prasmės.

Visų respondentų nuomonė apie socialinio darbuotojo funkcijas, svarbiausias ruošiant vaikus savarankiškam gyvenimui pateikiama 27 paveiksle.



27 pav. Socialinio darbuotojo atliekamos funkcijos vaikų globos namuose (N 64)

Globos namų vienas iš tikslų, padėti vaikui suvokti priklausomybės šeimai reikšmę, plėtoti ir stiprinti stabilius tarpasmeninius vaiko ir biologinės šeimos ryšius, vaiko ryšius su artimaisiais giminaičiais, pagrįstus pagarba ir meile. Socialinės globos namuose broliai ir seserys neišskiriami, palaikomas ir skatinamas jų tarpusavio bendravimas ir tarpusavio ryšių stiprinimas, jei tai nežeidžia vaikų interesų (Socialinės globos normos, 2012, 11.1).

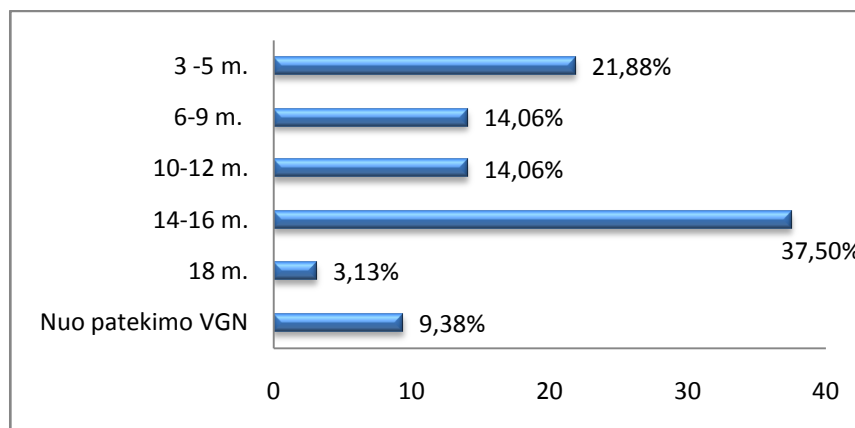
Respondentų buvo prašoma nurodyti koku principu vaikai gyvena jų globos namuose, kad galima būtų patvirtinti ar paneigti, ar vykdomas gyvenimas šeimynų principas. Taip pat buvo paprašyta apibūdinti šeimyną, kaip darinį.

Tyrimo rezultatų analizė rodo, kad be tėvų globos likę ar laikinai apgyvendinti vaikai, globos namuose gyvena šeimynų principu. Šeimyna (po 8-15 vaikų), kiekvienoje šeimynoje yra auklėtojos (t.y. nuolatini socialiniai darbuotojai ir padėjėjai), vaikai yra įvairaus amžiaus, skirtingų lyčių, vadovaujantis brolių ir seserų neišskyrimo principu. Galima išvelgti pozityvius pokyčius, siekiant gyvenimo sąlygas globos namuose priartinant prie „namų“ sąlygų: šeimynos sudaromos pagal giminytės ryšius, sudaroma galimybė globotiniams atlikti kuo įvairesnius socialinius vaidmenis (brolio/sesers), kuo įvairesnes veiklas savarankiškai.

Įsivaizduokime gyvenimą kaip namą. Praeitis yra pamatai, dabartis – vieta, kurioje gyvename, o ateitis – tai stogas, kuris laikysis tvirtai ir apsaugos mus nuo šiaurais vėjo ir negandų. Kalbėdami apie vaiką galime vadovautis tuo pačiu „namo“ principu. Mes turime padėti vaikui statyti tvirtus pamatus ir kurti aplinką, kurioje jis dabar gyvena, kad suaugęs galėtų be baimės savarankiškai kipti į gyvenimą ir kaip paukštis, pakėlęs tvirtus sparnus, išskristi iš mūsų jam sukurto saugaus lizdo.

Atsakant į klausimą, kokio amžiaus vaikai pradeda ruošti savarankiškam gyvenimui, respondentų nuomonės išsiskyrė. 37,50 proc. respondentų mano, kad 14-16 m. yra tinkamas

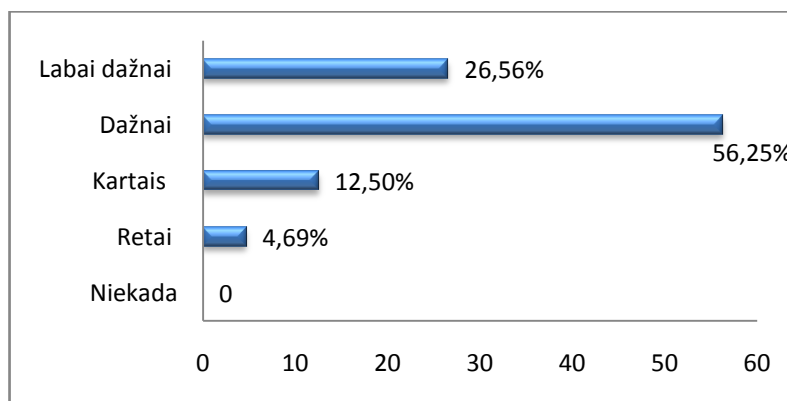
amžius pradėti vaiką ruošti savarankiškam gyvenimui. Kita grupė respondentų mano, kad tinkamiausias amžius yra 3-5 metai ar nuo patekimo į vaikų globos namus dienos (žr. 28 pav.).



28 pav. Darbuotojų nuomonė apie vaiko ruošimo savarankiškam gyvenimui amžių (N 64)

Socialinių įgūdžių kokybė daro didžiulį poveikį žmogaus asmeniniam ir visuomeniniam gyvenimui. Suformuoti įgūdžiai ne tik palengvina paties asmeninį gyvenimą, bet ir padeda būti kuo mažiau priklausomam nuo aplinkinių, savarankiškesniam, lengviau integruotis į visuomenę. Išstobulinęs savo socialinius įgūdžius asmuo gali daryti įtaką kitiems, užimti tam tikrą vietą įvairiose socialinėse grupėse, palaikyti pozityvius santykius.

Atsakant į klausimą „Kaip dažnai rengdami vaikus savarankiškam gyvenimui susiduriate su problemomis dėl ugdytinių įgūdžių stokos?“ ryškus atsakymų „dažnai“ ir „labai dažnai“ išsiskyrimas atsakymų „kartais“ ir „retai“ atžvilgiu. Atsakymą „dažnai“ pasirinko 56,25 proc. respondentų, „labai dažnai“ – 26,56 proc., „kartais“ -12,50 proc. ir „retai“, tik 4,69 proc. Darbuotojai, siekdami ugdyti savarankiškumą, orientuojasi į vaikų turimą socialinę patirtį ir aktyvina juos mokymo(si) procese, naudodami vaikams priimtinausius būdus ir strategijas, paskatindami ir nuolat praktikuodami socialinius įgūdžius tarpasmeninėse sąveikose, kad vaikas juos internalizuotų ir tokiu būdu didintų savąją socialinę kompetenciją.



29 pav. Darbuotojų nuomonė apie ugdytinių įgūdžių stokos pasireiškimo dažnį (N 64)

Braslauskienės nuomone (2000), gyvenantys ne šeimoje vaikai nepasitiki kitais, nemoka džiaugtis gyvenimu. Be to šių vaikų gyvenimas yra daug monotoniškesnis, jiems trūksta švenčių, pramogų, išvykų ir pan. Autorės teigimu, 57,31 proc. vaikų institucijose nėra įtraukti į kokią nors įdomią veiklą, kurią organizuotų suaugusieji arba patys vaikai.

Anot I. Leliūgienės (2003), vaikų globos namų sąlygomis auklėjami vaikai yra izoliuoti nuo išorinio pasaulio, jų veikla reglamentuojama vidaus tvarkos taisyklėmis, todėl nėra patenkinami jų socialiniai poreikiai, tokie kaip neformalus bendravimas, jiems trūksta socialinio ir emocinio pasitikėjimo, realaus gyvenimo įvaizdžio.

Samašonok savo darbuose pažymi stebimus nežymius pokyčius pozityvia kryptimi. Daugumos mokslininkų (G. Merkio ir kt. (2002), D. Snieškienės, K. Bumblauskaitės (2005) požiūriu, globos namų veiklos turinys ir filosofija, nepaisant poslinkių, tokių kaip globotinių integracija į bendrojo lavinimo mokyklas, „šeiminio“ tipo socialinės edukacinės aplinkos kūrimas, programų įgyvendinimas siekiant ugdyti šių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius pozityvia linkme, keičiasi nežymiai.

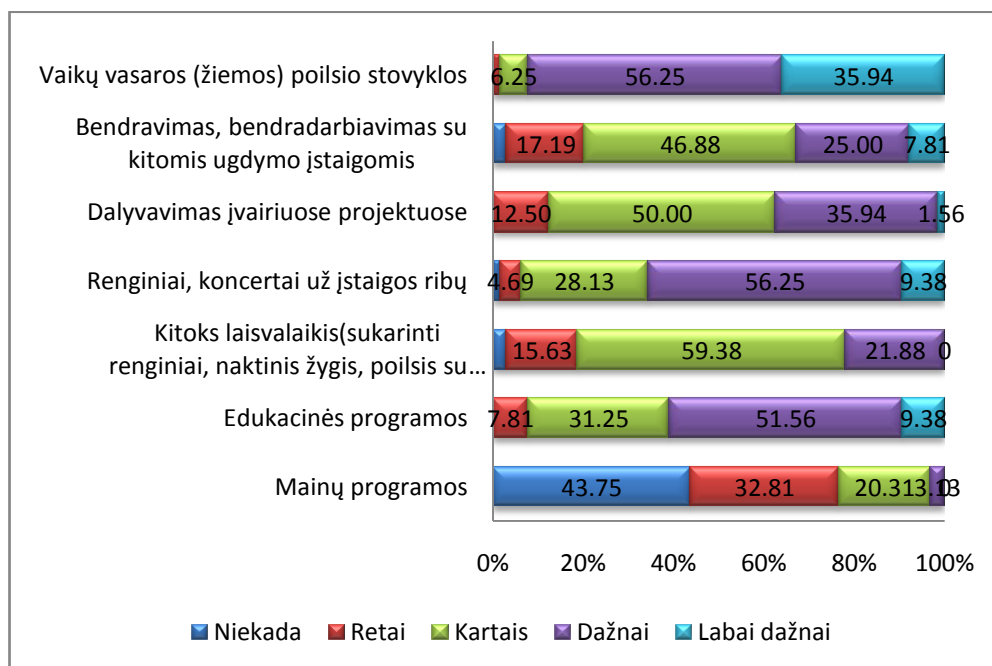
Klausimo „Kiek įvairi vykdoma vaikų ugdymo veikla?“ analizė nepatvirtina anksčiau išsakytų teiginių ir parodo vykdomos socioedukacinės veiklos įvairovę globos namuose. Respondentai išskyrė vaikų poilsį vasaros (žiemos) poilsio stovyklose. „Labai dažnai“ - 35,94 proc., „dažnai“ – 56,25 proc. darbuotojų. Stovyklose vaikai pakeičia savo kasdienybę, gali įgyti bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių, susirasti naujų draugų, dalyvauti įvairiuose renginiuose, konkursuose, varžybose, išvykose.

Antroje vietoje dvi veiklos: vykdomos edukacinės programos: „Labai dažnai“ – teigia 9,38 proc., „dažnai“ – 51,56 proc. darbuotojų. Edukaciniai užsiėmimai ugdo vaikų kūrybiškumą, padeda naujai pažvelgti į vieną ar kitą įvykį, reiškinį, objektą, siūlo išmėginti savo jėgas, lavina pastabumo, kalbos, skaitymo, analizės, vertinimo, kolektyvinio darbo įgūdžius ir gebėjimus, padeda sužinoti bei išmokti daug visokių įdomių dalykų iš mūsų šalies praeities, dabarties, ateities, sudaro galimybes eksperimentuoti, įgyti įvairiausio pobūdžio patirtį.

Šalaševičiūtė, Bedford, Blažys ir kt. (2006) vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariuose globos ir ugdymo įstaigose tyrimo ataskaitoje pažymi, kad institucija tampa vaikų namais, kur siekiama patenkinti visus pagrindinius jų poreikius, daug paslaugų suteikiama būtent jose. Tokiu būdu, dėl sąlyginio institucijos uždaro, ne tiek stiprinama socialinė integracija, kiek palaikoma socialinė izoliacija. Atlikto tyrimo rezultatai nepatvirtino anksčiau išsakytų teiginių ir rodo, kad kryptingai vykdomas įstaigos veiklos viešumas. Organizuojami renginiai, koncertai už įstaigos ribų siekiant sudaryti sąlygas ugdytinių saviraiškai ir saviugdai, socialinei integracijai.

Respondentai teigia, kad: „labai dažnai“ – 9,38 proc. ir „dažnai“ – 56,25 proc. „kartais“ – 28,13 proc., „retai“ – 4,69 proc. darbuotojų.

Trečioji vieta veiklų saraše tenka dalyvavimui įvairiuose projektuose. Ugdymo procesas reikalauja iš darbuotojų apgalvotai taikyti vaikų ugdymo metodus, siekiant ugdyti jų savarankiškumą. Projektų metodas skatina vaikus tiesioginei veiklai, veiklos procese spręsti iškilančias problemas, įsisavinti naują informaciją, lavinti pojūčius, gebėjimus bei taikyti jau turimas žinias – įgyti patirtį. Projektai taip pat yra gera priemonė ugdyti asmens socialumą, individualumą, atsakomybę, bei gebėjimą dirbti grupėse. Vaikai projektinėje veikloje dalyvauja „labai dažnai“ teigia – 1,56 proc., „dažnai“ – 35,94 proc. respondentų, „kartais“ – 50 proc. Mainų programos yra retai taikomos, dauguma respondentų pažymėjo – „niekada“ – 43,75 proc., „retai“ -32,81 proc. Tai ta sritis, kuri dar nepopuliari vaikų globos namų praktikoje ugdant vaikų savarankiškumą. Darbuotojų nuomonė apie vaikų ugdymo veiklos įvairovę pateikiama 30 pav. Apibendrinant gautus respondentų atsakymus, galima teigti, kad stebimi pozityvūs pokyčiai. Modernizuojamas ugdymo turinys, daugiau dėmesio skiriant dvasiniam doroviniam, socialiniam ir kultūriniam globotinių brendimui, atsižvelgiant į vaikų sugebėjimus ir jų sveikatos būklę.



30 pav. Darbuotojų nuomonė apie vaikų ugdymo veiklos įvairovę globos namuose (N 64)

Rengiant globos namuose gyvenančius vaikus savarankiškam gyvenimui būtina tikslingai organizuoti ugdymo procesą. Tinkamas ugdytinių užimtumas, savarankiškumo skatinimas, užsiėmimų įvairovė, popamokinės veiklos organizavimas sudaro prielaidą sėkmingam globotinių rengimui savarankiškam gyvenimui, įsitraukimui į visuomeninį gyvenimą (Samašonok, 2013).

Tėvų globos netekusio vaiko socialinei adaptacijai tiesioginę įtaką turi globos institucijos darbuotojų bendravimas su vaiku, jo nuoširdumas. Tiesiogiai su vaiku dirbantis specialistas turi žinoti, kad „į nekokybišką socializaciją įtrauktiems vaikams reikia papildomos socialinės pedagoginės pagalbos, papildomų socializacijos programų, prevencijos metodų ir papildomos intervencijos, kad jų socialinė raida vėl būtų visavertė“ (Kvieskienė, 2005, p.167).

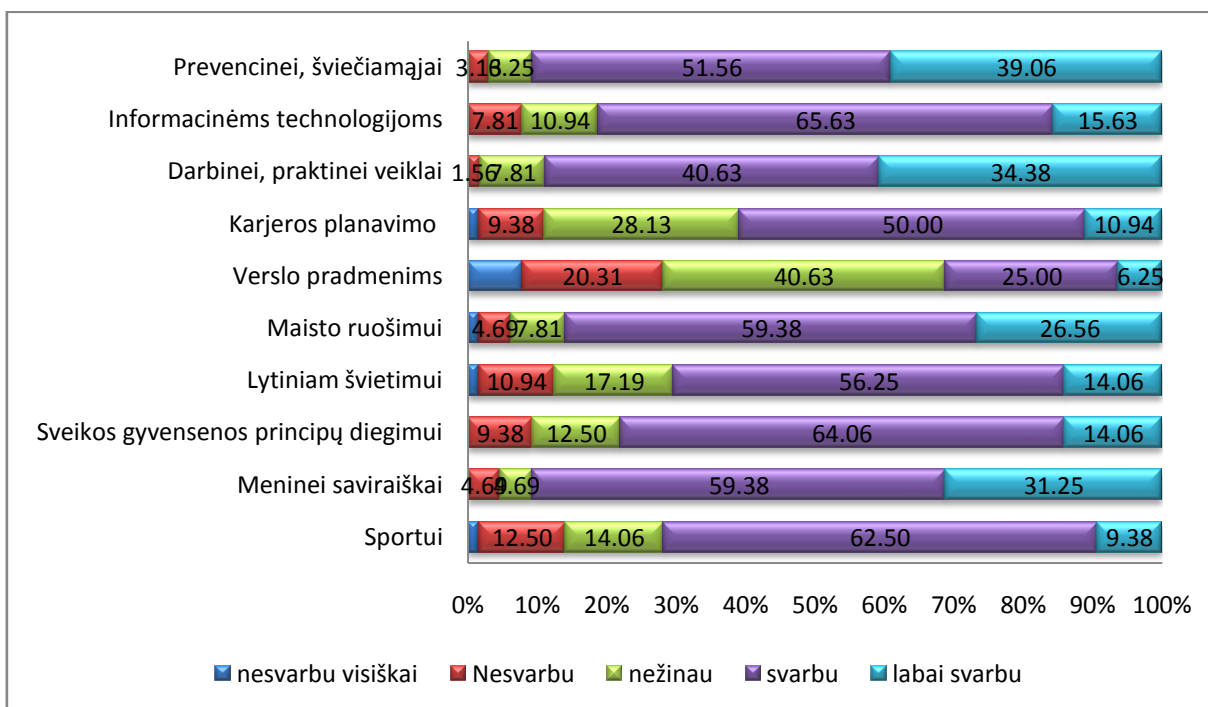
Atsakant į klausimą, kuriai veiklai globos namuose skiriamas ypatingas dėmesys, teiginiai pagal svarbą pasiskirstė sekančiai: ypatingas dėmesys skiriamas:

- Prevencinė, šviečiamoji veikla – „labai svarbu“ - 39,06 proc.; „svarbu“ – 51,56 proc.
- Darbinė, praktinė veikla – „labai svarbu“ - 34,38 proc.; „svarbu“ – 40,63 proc.
- Meninei saviraiškai – „labai svarbu“ - 31,25 proc.; „svarbu“ – 59,38 proc.
- Maisto ruošimui – „labai svarbu“ - 25,56 proc.; „svarbu“ – 59,38 proc.

Mažiau dėmesio skiriama:

- Karjeros planavimui - „labai svarbu“ - 10,94 proc., „svarbu“ – 50 proc.
- Verslo pradmenims - „labai svarbu“ - 6,25 proc., „svarbu“ -25 proc., „nesvarbu“ - 20,31 proc. respondentų.

Įvairių veiklų globos namuose svarbos pasiskirstymas darbuotojų nuomone, pavaizduotas 31 paveiksle.



31 pav. Darbuotojų nuomone ugdymo veiklų svarbumo pasiskirstymas globos namuose

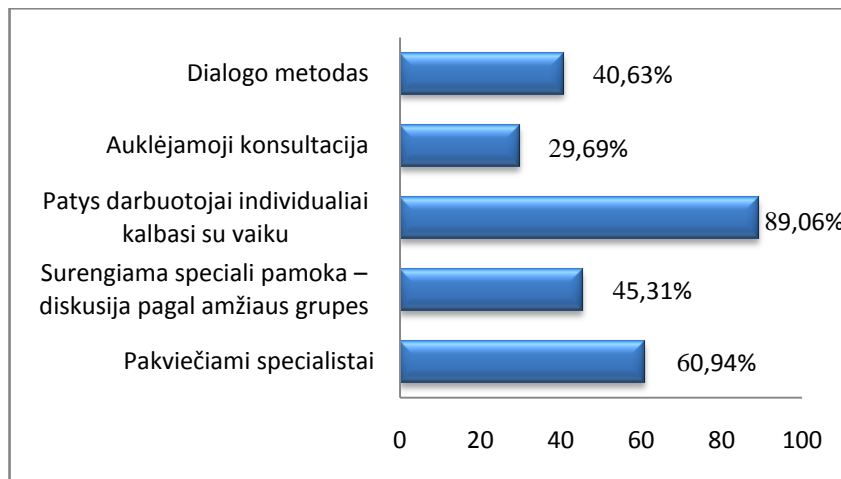
(N 64)

Šeima – pagrindinė institucija vaiko gyvenime. Ji teikia jam saugumą, tikrumą, globą ir auklėjimą. Čia išsirutulioja ilgalaikiai vaiko ryšiai su tėvais, broliais ir seserimis, kitais šeimos nariais bei draugais. Vaikas išmoksta, kas yra šeimos normos bei vertybės. Tačiau šiandieninė šeima įgyja bruožų, būdingų visoms išsivysčiusioms Vakarų šalims. Santuokos atidedamos vėliasiui laikui, daugėja vienišų žmonių, porų, gyvenančių neįregistruotoje santuokoje, mažėja vaikų gimstamumas. Didėja vaikų, gyvenančių nepilnoje šeimoje, skaičius. Lietuva išsiskiria regione didėjančiu socialiai pažeistų šeimų ir jose augančių vaikų skaičiais. Kaip rodo tyrimai tokiose šeimose vaikai dažnai įgyja negatyvios socializacijos įgūdžių, kuriuos koreguoti itin sunku (Kvieskienė, Indrašienė, 2008, p. 35p.).

Įgyvendinant vaiko ruošimo savarankiškam gyvenimui planą, vaikui pagal savo amžių ir brandą suteikiama žinių šeimos planavimo, lytinio gyvenimo, tėvystės (motinystės) įgūdžių klausimais. Šiam tikslui pasiekti socialiniai darbuotojai naudoja įvairius metodus. Vienokiais metodais naudojamas žodis kaip auklėjimo priemonė, kitokiais – veiksmas, pavyzdys. Nuo turinio sudėtingumo, nuo auklėtinių patirties priklauso metodų pasirinkimas ir jų taikymas (Jovaiša, 2003, p.23).

Pasak Braslauskienės (2001), sunkumų globos namuose gyvenantiems vaikams kelia ir tai, jog juose nėra vaidmenų modelių. Vaikai negali internalizuoti tiek sutuoktinių (vyro, žmonos), tiek motinos, tėvo vaidmenų modelio. Pasak Černeckienės (2007), tada vienintelė galimybė lieka šių modelių mokytis kognityviai per paskaitas, pokalbius, vaidmenų žaidimus, siekiant suformuoti tikrus įgūdžius ir žinias: pozityvią nuostatą kuriant šeimą; žinias apie šeimos vaidmenį visuomenėje ir žmogaus gyvenime, apie teisingas ir etines normas, reguliuojančias vedybinius – šeimyninius santykius, apie fiziologinius ir psichologinius lytinių santykių aspektus; racionaliai tvarkyti namų ūkį, prižiūrėti vaikus, juos auklėti, bendrauti

Siekta išsiaiškinti, kokiais būdais globos namuose vaikams yra suteikiamos žinios apie šeimos planavimą, lytinį gyvenimą, tėvystės (motinystės) įgūdžius. Anketinėje apklausoje dalyvavę globos namų darbuotojai nurodė, kad pagrindinis žinių perteikimas vyksta per individualų darbuotojo pokalbį su vaiku - 89,06 proc., kiti - 45,31 proc. darbuotojų nurodė, kad surengiama speciali pamoka - diskusija, atsižvelgiant į vaiko amžių. Taikomo dialogo metodo panaudojimą nurodė – 40,63 proc, auklėjamoji konsultacija – 29,69 proc. Kokybiškoms ugdymo paslaugoms užtikrinti į pagalbą kviečiami specialistai, teigė 60,94 proc. socialinių darbuotojų. Darbuotojų nuomonė apie šeimos planavimą, lytinį gyvenimą, tėvystės (motinystės) įgūdžių ugdymo būdus pateikta 32 paveiksle.



32 pav. Šeimos planavimo, lytinio gyvenimo, tėvystės (motinystės) įgūdžių ugdymo būdai globos namuose (N 64)

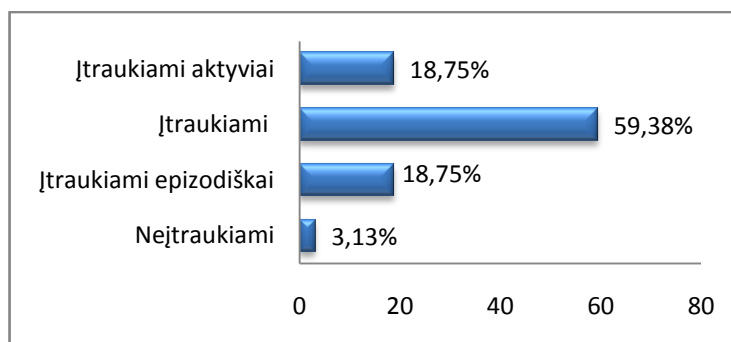
Projektinė veikla praplečia ugdymo erdvę, įtraukia įstaigos bendruomenę į aktyvesnį ugdymo problemų pažinimą ir sprendimą, lemia ugdymo plėtrą ir tęstinumą, daro įtaką ugdytinių gebėjimų raidai, savirealizacijai, atsparumui įvairioms priklausomybėms bei nusikaltimams. Visi globos namai vykdo projektinę veiklą, šeimynų bendruomenės bei socialiniai pedagogai rengia ir įgyvendina įvairius projektus vaikų socializacijos, psichoaktyvių medžiagų prevencijos, pilietinio ir tautinio ugdymo, vaikų vasaros užimtumo, tarpžinybinio bendradarbiavimo savivaldybėse, visuomenės sveikatos rėmimo ir kt. Respondentų buvo paprašyta išskirti jų globos namuose vykdomus projektus kaip geriausiai padedančius vaikams ugdyti savarankiškumą. 37,50 proc. apklaustųjų iš viso jų neįvardijo. Kitų 62,50 proc. respondentų dažniausiai minimi projektai: gyvenimo įgūdžių ugdymas; lytiškumo programos; sveikatinimo įvairūs projektai; darbinės ir praktinės veiklos ir projektai: „Kviečiu prie stalo“, miško sodinimo, dalyvavimas mugėse; gyvenimo kelio planavimas „Nuo 14 metų“; socialinio bendravimo programa; žygiai, stovyklos; kelionės po Lietuvą; prevencinių filmų peržiūros ir aptarimai; profesinio orientavimo, ir kt.

Apibendrinus gautus anketinės apklausos rezultatus galima daryti išvadą, kad vaikų globos namuose gana aktyviai vykdomi ne tik jiems siūlomi projektai už įstaigos ribų, bet atsižvelgdami į savo vaikų poreikius ir galimybes, dažnai patys organizuoja tikslią projektinę veiklą vaikams savo globos namuose.

Globos namų, kaip ugdymo institucijos veikla, grindžiama visų narių bendravimu ir bendradarbiavimu. Mes nuolat sąveikaujame vieni su kitais perduodami savo patirtį, jausmus, darydami įtaką vieni kitų mintims, veiksams. Siekiant efektyvaus vaikų ugdymo, labai svarbūs

yra socialinio darbuotojo ir ugdytinio santykiai. Taigi, galima teigti, kad ugdymo proceso kokybę lemia sąveika su ugdytiniais.

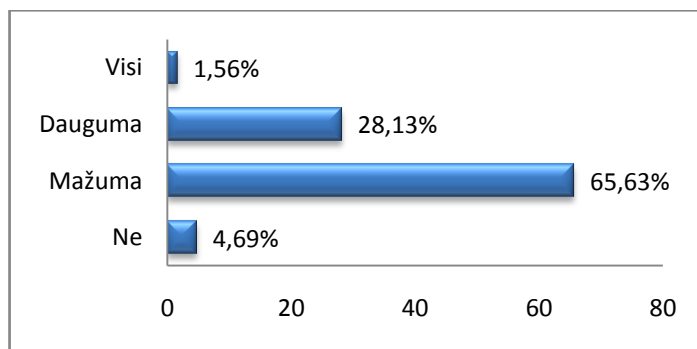
Klausimu „Jūsų manymu, ar vaikai pakankamai įtraukiami, ugdant savarankiškumą?“ siekta išsiaiškinti vaikų įtraukimo procesą. Jie galėjo rinktis vieną iš galimų keturių atsakymo variantų, išdėstytų nuo „*neįtraukiami*“ iki „*įtraukiami aktyviai*“. Daugiau kaip pusė (59,38 proc.) respondentų teigia, kad vaikai įtraukiami, 18,75 proc., nurodė, kad įtraukiami aktyviai. Maža dalis darbuotojų (3,13 proc.) teigė, kad vaikai neįtraukiami (žiūr. 33 pav.).



33 pav. **Vaikų įtraukimo ugdant savarankiškumą dažniai (N 64)**

Kai kuriems asmenims savarankiškas gyvenimas asocijuojasi tik su laisve ir neribotomis galimybėmis. Informacija apie įvairius rizikos veiksnius ir galinčius iškilti sunkumus yra selektyviai atmetama (Rekomendacijos, 2007, p. 16). Anot V.Viliūno (1986,1990) žmogaus motyvacija yra jo poreikių visuma. Poreikis yra priklausomybė nuo egzistavimo sąlygų, kurią apibrėžia (1) trūkumo būseną ir (2) konkretus tos būsenos aptikimo ir pašalinimo mechanizmas. Juo saugesnėje ir mažiau kinkančioje aplinkoje žmogus gyvena, juo labiau jis bus linkęs manyti, kad rytoj bus taip pat gerai, kaip šiandien arba dar geriau. Toks žmogus nematys reikalo kaupti. (cit.Legkauskas, 2008, p. 92,93).

„Padėk man viską atlikti pačiam“ - taip įprastai išreiškiamas savarankiškumo siekis. Pasak Samašonok (2013), globos namų auklėtinių sąmonė per ilgą laiką užfiksuoja išlaikytinio sampratą, nesistengiant ir nesugebant tinkamai spręsti kylančių problemų pačiam. Nuomonę apie pačių vaikų motyvaciją siekti savarankiškumo išsakė apklausoje dalyvavę darbuotojai. Klausimo analizė parodė, kad daugumos 65,63 proc. socialinių darbuotojų nuomone tik mažuma vaikų yra motyvuoti, kiti, 28,13 proc. darbuotojų mano, kad dauguma. Darbuotojų nuomonė apie vaikų motyvaciją siekti savarankiškumo pateikiama 34 paveiksle .

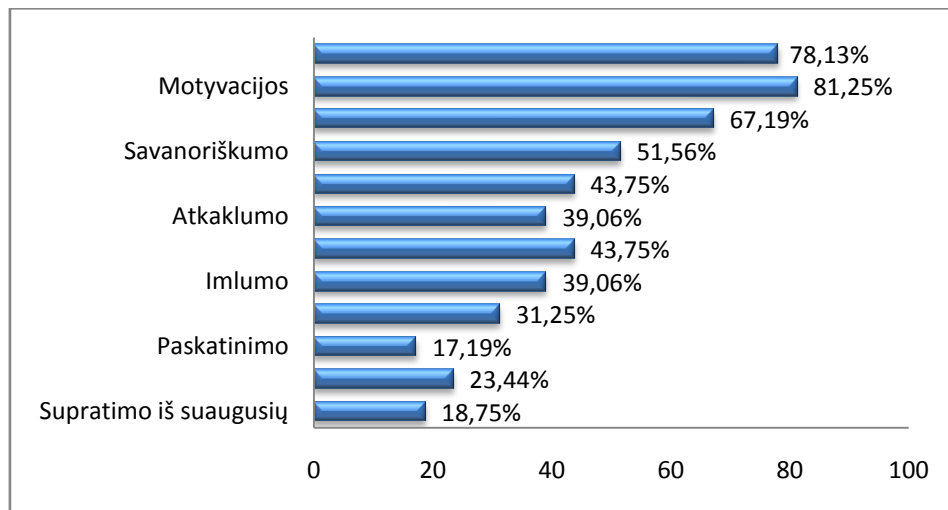


34 pav. Darbuotojų nuomonė apie vaikų motyvaciją siekti savarankiškumo (N 64)

Apibendrinus galima teigti, kad menka vaikų motyvacija siekti savarankiškumo gali būti sąlygota saugios ir mažai kintančios gyvenamosios aplinkos, kuomet jo poreikiai patenkinami ir jis iš tiesų tikisi, kad rytoj bus taip pat gerai, kaip šiandien arba dar geriau.

Pasak Gvaldaitės (2012) didžiausia kliūtis socialiniame darbe – išankstinė nuostata, išankstinis sprendimas, kad situacijoje viskas aišku ir ji nepasikeis. O kartais pasikeitimui reikia labai nedaug – priimančio ir apglėbiančio žvilgsnio, pripažinimo, paskatinimo, užtikrinimo, kad žmogus nepaliekamas vienas, kad dalį kelio su juo galės kartu nueiti kitas – socialinis darbuotojas ar bendruomenės atstovas.

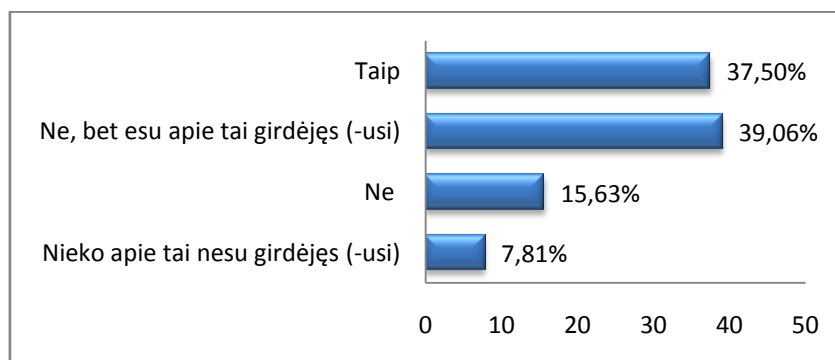
Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, kokie veiksniai apsunkina vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese, darbuotojų nuomone didžiausia problema yra ugdytinių atsinešta neigiama gyvenimiška patirtis augant šeimoje, socialinių įgūdžių stoka – pažymi 78,13 proc. respondentų. Praktikoje, remiantis statistika, dažniausiai pasitaikančios priežastys, dėl kurių vaikams nustatoma globa (rūpyba) ir vaikas paimamas iš šeimos, yra tėvų priklausomybės ligos, ligos (tėvai tampa neveiksnūs ar fiziškai nepajėgūs rūpintis savo vaikais), tėvų socialinių įgūdžių rūpintis vaiku praradimas ar stoka, netinkamas tėvų elgesys su vaiku, skurdas šeimoje, tėvų laisvės apribojimas, tėvų mirtis ir pan. Galima daryti prielaidą, kad vaikai, kuriems trūksta socialinių įgūdžių, yra patyrę materialinį, socialinį ir psichloginį apleistumą. To pasekoje išryškėja kiti veiksniai: motyvacijos stoką pažymi – 81,25 proc. darbuotojų, bei vertybių suvokimo trūkumą, pažymi – 67,19 proc. darbuotojų. Išskiriamas asmeninių savybių: savanoriškumo – 51,56 proc., gebėjimo bendrauti – 43,75 proc., atkaklumo – 39,06 proc., imlumo – 39,06 proc., žinių siekimo – 31,25 proc. trūkumas. Bei tarpasmeninių santykių dinamika: palaikymo – 23,44 proc., supratimo iš suaugusiųjų – 18,75 proc., paskatinimo - 17,19 proc. trūkumas. Darbuotojų nuomonė apie tai ko trūksta vaikams, kad jie gebėtų įgyti savarankiško gyvenimo įgūdžius pateikiama 35 pav.



35 pav. Darbuotojų nuomonė, ko trūksta vaikams, kad jie gebėtų įgyti savarankiško gyvenimo įgūdžius (N 64)

2012 m. gruodžio 11 d. priimtas Socialinės globos normų aprašas įsigaliojo nuo 2013 metų sausio 1 dienos. 12.2. punktas skelbia: „Likęs be tėvų globos vaikas ne vėliau kaip prieš 3 metus, iki jam sueis 18 metų, padedamas socialinio darbuotojo ir kitų specialistų, tampa pagrindiniu ISGP, kuriame akcentuojami jo pasirengimo savarankiškam gyvenimui etapai, sudarytoju. Planuojamos priemonės vaikui neprimetamos, bet suderinamos su vaiko nuomone ir pageidavimais, vaikas aktyviai skatinamas pats priimti sprendimus ir konsultuojamas. ISGP planuojamos praktinių gyvenimo įgūdžių formavimo, įgūdžių ir supratimo apie profesijos ar amato pagal vaiko pomėgius įsigijimo būtinumo, motyvacijos dirbti vasaros ar moksleivių atostogų metu, uždirbtų pinigų ar kišenpinigių taupymo ir pan. priemonės“.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti ar įsigaliojus naujai tvarkai, socialiniai darbuotojai pradėjo sudaryti kartu su vaikais perėjimo prie savarankiško gyvenimo planą. 37,50 proc. respondentų atsakė teigiamai, 39,06 proc. respondentų teigia, kad su vaiku nesudaro perėjimo prie savarankiško gyvenimo plano, bet yra apie tai girdėję, 7,81 proc. darbuotojų teigė nieko apie tai negirdėję (žr. 36 pav.).

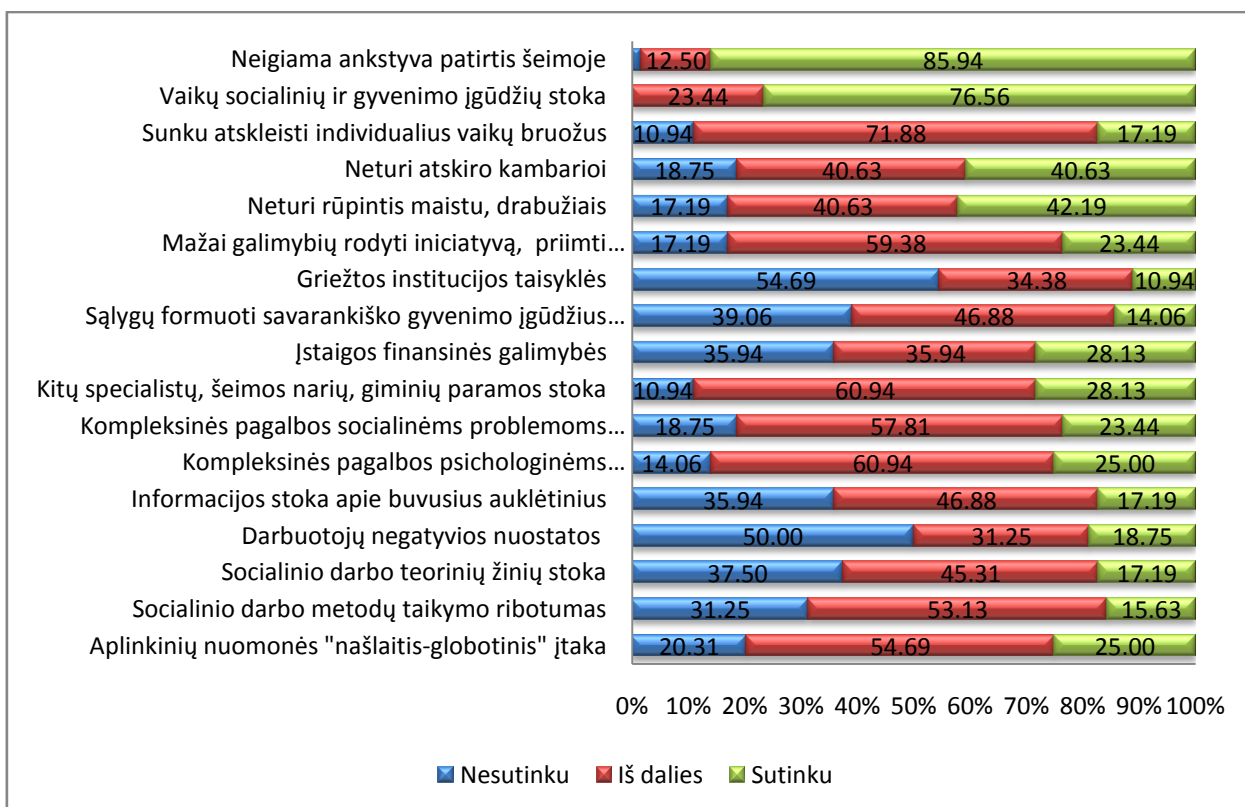


36 pav. Vaiko savarankiško gyvenimo plano sudarymas (N 64)

Kiekvienas vaikas yra unikali būtybė, todėl jo pažinimas yra sudėtingas procesas ir nemažas iššūkis jį ugdantiems globos įstaigų socialiniams darbuotojams, socialiniams pedagogams. Patys specialistai siekia išsiaiškinti vidines ir išorines priežastis, trukdančias užtikrinti sėkmingą vaikų savarankiškumo ugdymą ir elgesio koregavimą. Vaiko ugdymo(si) procese ypač svarbi yra šeimos įtaka vaiko patyrimui. Tai patvirtino respondentų atsakymai į 21 anketos teiginį. Anot jų (85,94 proc), neigiama ankstyva patirtis šeimoje tampa pagrindiniu veiksmiu apsunkinančiu vaikų savarankiškumo ugdymą globos namuose. Gyvenimo įgūdžiai, kuriuos jis įgijo tame „pirmame“ pasaulyje, įsitvirtino, rodos, amžiams. Patekę į vaikų globos namus, dar ilgai elgiasi taip, kaip įpratę. Nepasitikėjimas savimi, nesavarankiškumas, kaltės jausmas, nepilnavertiškumas, asocialus elgesys – tai pagrindinis „turtas“, kurį atsineša į vaikų globos instituciją vaikai iš savo ankstesnio gyvenimo. Socialinių ir gyvenimo įgūdžių trukumą pažymėjo 76,56 proc. darbuotojų, „iš dalies“ sutiko 23,44, nesutinkančių nėra. Būti savarankiškais taip pat trukdo vidinės institucijos priežastys, tai: vaikams patiems nereikia rūpintis maistu, drabužiais sutiko 42,19 proc. darbuotojų, iš dalies sutinka 40,63 proc. darbuotojų. 23,44 proc. darbuotojų nurodė per mažas galimybes vaikams rodyti iniciatyvą, patiems priimti sprendimus; 40,63 proc. darbuotojų nurodė, kad atskiro kambario, kuriame galėtų tvarkytis kaip nori neturėjimą.

Lietuvoje už vaikų globos ir specialaus ugdymo organizavimą atsakingos įvairių sričių valstybės ir savivaldos institucijos: kai kurios ministerijos (Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Sveikatos, Vidaus reikalų), apskričių socialinių reikalų, švietimo, sveikatos departamentai, savivaldybių vaikų teisių apsaugos skyriai. Šių institucijų funkcijų pasidalijimas, veiklos koordinavimas, bendradarbiavimo formos ir būdai nėra pakankamai įstatymiškai reglamentuoti, dėl to organizuojant vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą kyla sunkumų. Darbuotojai patvirtino ir vieningai nurodė apsunkinančius išorinius veiksnius: po 28,13 proc. darbuotojų nurodė įstaigos finansines galimybes, kitų specialistų, šeimos narių, giminių paramos stoką; kompleksinės pagalbos priemonių vaikų psichologinėms (25 proc.) ir (23,44 proc.) socialinėms problemoms spręsti; aplinkinių nuomonės „našlaitis – globotinis“ įtaką (25 proc.). Darbuotojai (54,69 proc.) nesutinka, kad griežtos institucijos taisyklės apsunkina vaikų savarankiškumo ugdymą, tai greičiau padeda. Pavyzdžiui, Davidson-Arad (2005) irgi pabrėžia tai, kad globojamų vaikų situacija pakinta teigiama linkme ne tik dėl jų atskyrimo nuo smurtaujančios ar neprižiūrinčios šeimos, bet ir dėl to, kad globos įstaigoje jiems sukuriama saugi, aiškiai struktūruota aplinka, geresnės sąlygos, jie gauna geresnę priežiūrą ir daugiau teigiamo dėmesio (Čepukienė, Pakrosnis, 2008). 50 proc. darbuotojų nesutinka, kad darbuotojai turi negatyvių nuostatų vaikų atžvilgiu, 37,50 proc. darbuotojų neigė socialinio darbo teorinių

žinių stoką, bei 31,25 proc. darbuotojų neigė – socialinio darbo metodų taikymo ribotumą kaip veiksnius apsunkinančius vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui. Iš dalies darbuotojai sutinka (71,88 proc.), kad sunku pažinti (atskleisti) individualius vaikų bruožus bei (46,88 proc.) informacijos stokos apie buvusius globotinius nebuvimas ir nepakankamas sąlygų globos namuose buvimas siekiant ugdyti savarankiškumo įgūdžius (46,88 proc.), apsunkina vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui. Darbuotojų nuomonė apie veiksnius apsunkinančius vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui pateikiama 37 pav.

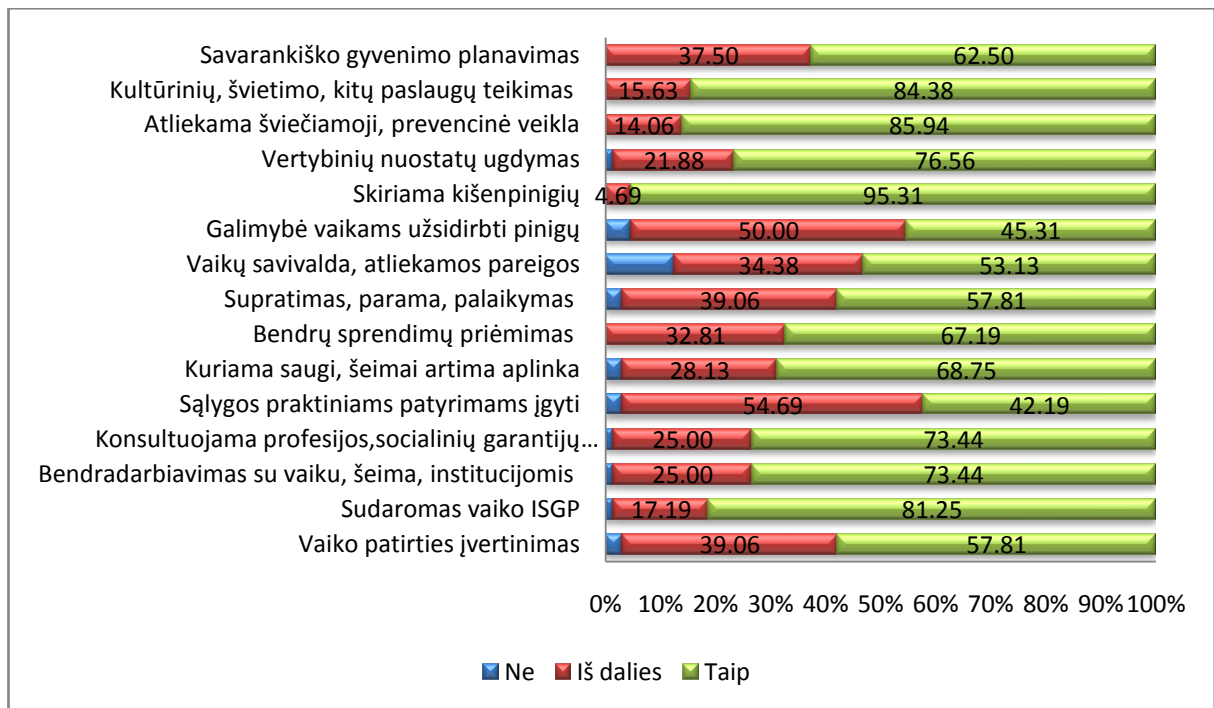


37 pav. **Veiksniai apsunkinantys vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui globos namuose**
(N 64)

Pripažindami „visuminių“ požiūrį į vaiką ir sutikdami, kad ugdymas ir kasdienis vaiko gyvenimas yra neatskiriama, turime ieškoti sąsajų tarp šių dalių. Pakitus ugdymo sampratai mes turime pažvelgti į vaiką kaip į unikalią, nepakartojamą asmenybę, kurio fizinės, psichinės brandos tempas, pasaulio pažinimo būdai, charakteris, temperamentas, turima patirtis ir kt. skiriasi nuo kitų vaikų. Pedagogas, gerai pažindamas vaiką, turėtų sudaryti maksimalią laisvę lavėti ir tobulėti vaiko fiziniams, psichiniams, socialiniams, pažintiniams ir kitiems gebėjimams,

o, vaikui pažįstant pasaulį ir save jame, naują patyrimą sieti su jau turima patirtimi (Braslauskienė, 2001, p. 62).

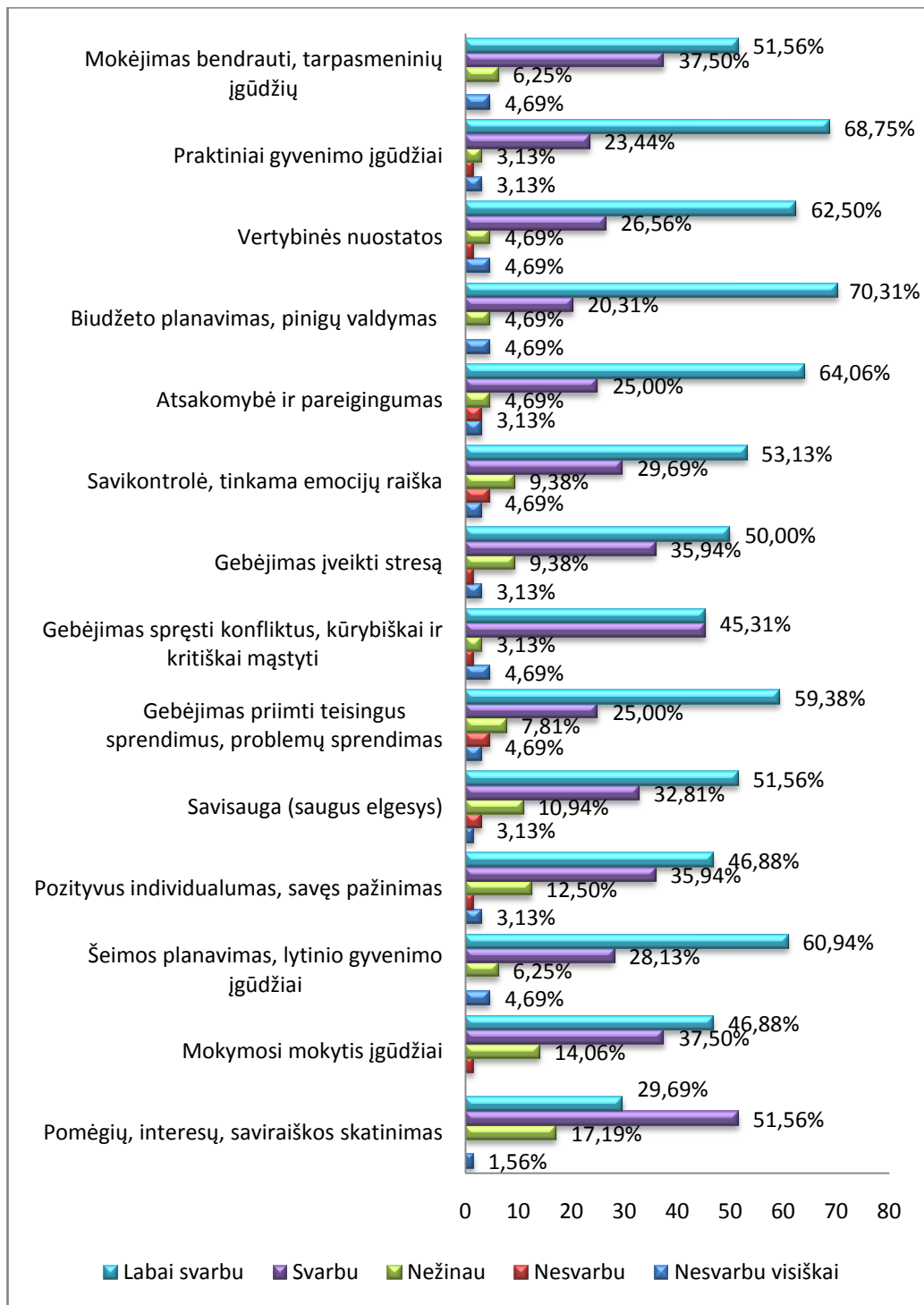
Kaip matyti iš 38 paveiksle pateiktų tyrimo duomenų, didžioji dauguma (95,31 proc.) respondentų mano, kad kišenpinigių skyrimas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, siekiant užtikrinti vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui, 4,69 proc. sutinka iš dalies, prieštaraujančių nėra. Kitas labai svarbus dalykas yra atliekama šviečiamoji, prevencinė veikla, su tuo sutinka 85,94 proc. respondentų, iš dalies sutinka 14,06 proc., nepritariančių nėra. Kad užtikrinami vaiko vystymosi poreikiai per organizuojamas kultūrinių, švietimo bei kitų reikalingų paslaugų teikimą (gimtadienių šventimą, kino filmų peržiūrą, išvykos, teminės paskaitos, konsultavimas ir pan.) sutinka 84,38 proc. darbuotojų, iš dalies sutinka 15,63 proc. 81,25 proc. respondentų sutinka, kad sudaromas vaiko individualus socialinės globos planas, kuriame atsispindi vaiko raidos, augimo ir vystymosi būklė, planuojamos priemonės vaiko savarankiškam gyvenimui užtikrinti, skiepijant paties vaiko atsakomybę yra svarbus veiksnys. Iš dalies sutinka 17,19 proc. respondentų. Pagal svarbą toliau respondentai nurodo vertybinių nuostatų ugdymas, 76,56 proc. sutinka, 21,88 proc. sutinka iš dalies. Respondentų nuomone bendradarbiavimas su vaiku, jo šeima, kitomis institucijomis, tiek pat svarbus kiek ir konsultacijos profesijos, darbo pasirinkimo, socialinių garantijų ir kitais klausimais, sutinka 73,44 proc., iš dalies sutinka 25 proc. tyrime dalyvavusių respondentų. Kad globos namuose kuriama saugi, šeimai artima aplinka sutinka 68,75 proc. darbuotojų, iš dalies sutinka 28,13 proc. bei bendrų sprendimų priėmimas (67,19 proc.) ženkliai prisideda prie vaikų ruošimo savarankiškam gyvenimui. Savarankiško gyvenimo planavimas dar nevyksta šimtaprocentinai, bet 62,50 proc. tyrimę dalyvavusių darbuotojų teigia planuojantys, 37,50 proc. darbuotojų teigė iš dalies, neigiamų atsakymų nėra. Bendroje veiksnių skalėje sąlygos praktiniams patyrimams įgyti ir galimybė vaikams užsidirbti pinigų yra nepakankamai sudaromos. Lyginant su kitomis veiklomis, tik 45,31 proc. respondentų atsakė teigiamai, „iš dalies“ 50 proc. Vaikų įtraukimą į savivaldą bei tam tikrų pareigų pavidimą apie pusę respondentų 53,13 proc. atsako „taip“ - svarbu, 34,38 proc. respondentų „sutinka iš dalies“, 12,49 proc. nesutinka, kad tai padeda užtikrinti vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui.



38 pav. darbuotojų nuomonė apie veiksmus, siekiant užtikrinti vaikų pasiruošimą savarankiškam gyvenimui (N 64)

Apibendrinus matyti, kad esant menkai galimybei vaikams užsidirbti pinigų, galimybė išmokti naudotis pinigais vaikai įgalinami, per gaunamus kišenpinigius, aktyviai atliekama šviečiamoji, prevencinė veikla, užtikrinamas vaikui socialinės globos tikslingumas, paremtas išsamiu ir visapusišku vaiko poreikiu vertinimu sudarant ISGP, vyksta bendradarbiavimas, bendrų sprendimų su vaiku priėmimas.

Pasak Šalaševičiūtės, Bedorf, Blažio ir kt. (2005), visi įstaigos darbuotojai, tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai dirbantys su vaikais, turi turėti vienodą ir aiškiai apibrėžtą supratimą apie įstaigos paskirtį, vadovautis tais pačiais vertybiniais principais ir geriausiais vaiko interesais. Darbuotojų nuomonė išsakyta anketinėje apklausoje parodė, jog svarbiausi įgūdžiai: biudžeto planavimo, pinigų valdymo, nurodė 70,31 proc., praktinių gyvenimo įgūdžių (68,75 proc.); atsakomybė ir pareigingumas 64,06 proc., vertybinės nuostatos 62,50 proc., šeimos planavimo, lytinio gyvenimo, tėvystės (motinystės įgūdžių) 60,94 proc. darbuotojų. Kaip svarbūs išskirti : pomėgių, interesų, saviraiškos skatinimas 51,56 proc. darbuotojų, gebėjimas spręsti konfliktus, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti 45,31 proc. darbuotojų, mokėjimas bendrauti, tarpasmeniniai įgūdžiai bei gebėjimas įveikti stresą po 37,50 proc. darbuotojų. Didžiausia darbuotojų nuomonių įvairovė dėl pozityvaus individualumo, savęs pažinimo; savisaugos (saugaus elgesio) ir mokymosi mokyti įgūdžių. Darbuotojų nuomonė apie svarbiausius įgūdžius jaunuoliui išeinant iš globos namų į savarankišką gyvenimą pateikiama 39 pav.

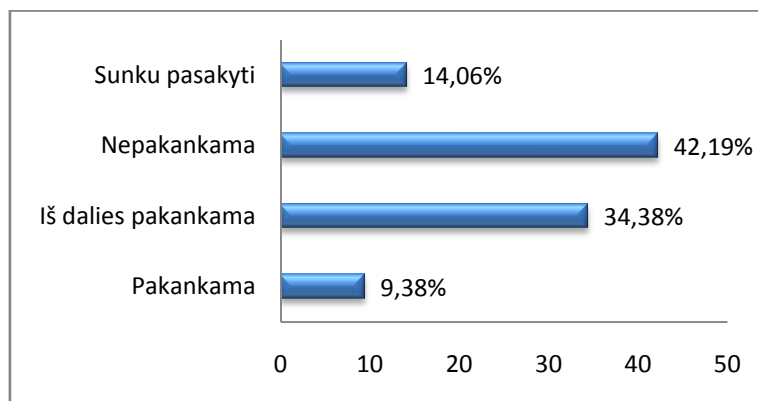


39 pav. Darbuotojų nuomonė apie svarbiausius įgūdžius jaunuoliui, kuris išeina iš globos namų į savarankišką gyvenimą (N 64)

Keletą metų Lietuvos vaikų globos įstaigų direktorių asociacija „kovoja“ dėl vaiko krepšelio įvedimo vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams, bet kol kas be jokio atgarsio. Jokie įstatyminiai aktai ar kiti dokumentai neapibrėžia, kodėl skiriasi išmokos už vaiką,

globojamą skirtingose institucijose ir šeimoje (šeimynoje (šeimyniniuose vaikų globos namuose) yra mokama 1040 Lt., o už vaiko nuolatinę globą šeimoje – 520 Lt.).

Respondentai paprašyti įvertinti valstybės teikiamos paramos ir palaikymo jaunuoliams išėjusiems iš globos namų efektyvumą vertina skirtingai. Dauguma darbuotojų 42,19 proc. vertina kaip nepakankama, ir dažniausiai nurodo tas pačias priežastis: „po 18 metų vaikai paliekami likimo valiai“, „nėra tęstinumo“, „nėra tolimesnio kontakto“, „per maža parama, mažas valstybės palaikymas“, „trūksta tiek finansinės, tiek moralinės paramos“ teigė 34,38 proc. darbuotojų; „iš dalies pakankama“ įvertino, nes: „vaikai gauna dalinę valstybės paramą“, bet stebi „testinumo nebuvimą“, „nėra pagalbos iš aplinkos“, „nėra pasitinkančio socialinio darbuotojo“, „nėra kur dėtis“, „gauna finansinę paramą, tolesnis gyvenimas priklauso nuo paties vaiko“ „per maža išmoka“, „mažai dėmesio skiriama būsto įsigijimui“, „ateitis priklauso nuo jaunuolio atsakomybės, pareiškimo“ ir kt. Tik nedidelė dalis respondentų vertina kaip „pakankama“, nes: „gauna valstybės finansinę paramą“, „atsižvelgiant į adekvačią pagalbą ne globos namų vaikams, valstybės parama pakankama“. Darbuotojų valstybės teikiamos paramos ir palaikymo jaunuoliams išėjus iš globos namų efektyvumo įvertinimai pateikiami 40 pav.

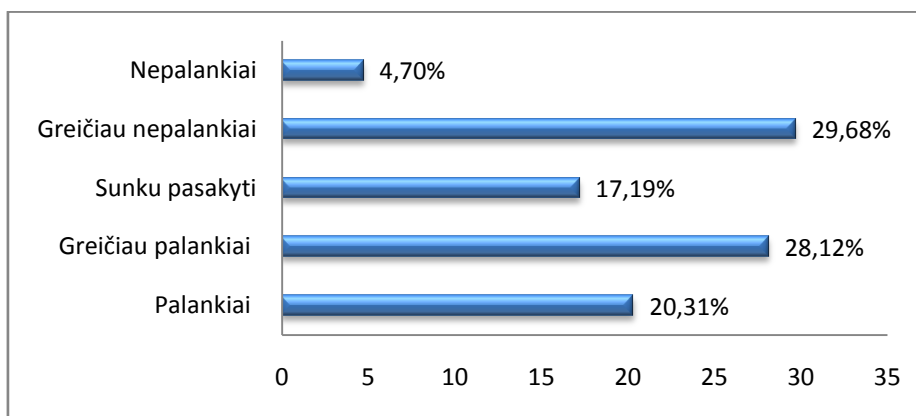


40 pav. Valstybės teikiamos paramos ir palaikymo efektyvumo vertinimas (N 64)

Pastaruosiu metu politikų akys nukrypusios į vaikų globos namus. Deinstitutionalizacijos programoje numatyta, kad 2030 metais Lietuvoje tokių įstaigų neliks – per 17 ateinančių metų pamažu turime pereiti prie neinstitucinės vaikų globos. Kol kas padėtis tik blogėja, o visuomenė tikrai dar nėra subrendusi svetimų vaikų globai. Niekada nesu girdėjęs, kad savivaldybėse būtų sąrašai žmonių, laukiančių, kol gaus globoti vaiką, teigia Liaudaitis, (2012).

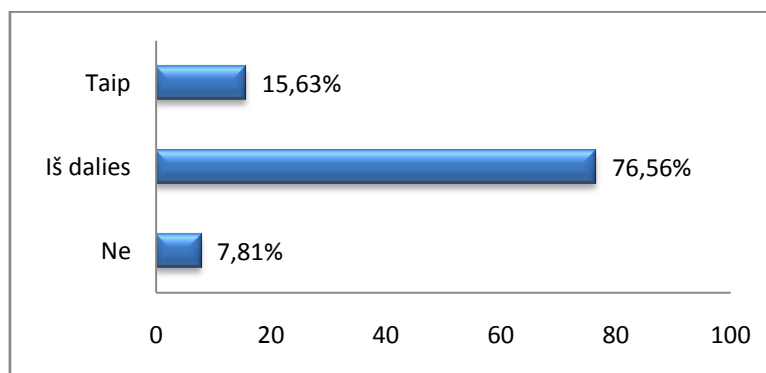
Globos namuose dirbantys socialiniai darbuotojai, socialinę globos namų auklėtinių padėtį Lietuvoje vertina labai skirtingai. Palankiai ir greičiau palankiai – viso 48,43 proc. darbuotojų: „nes gyvendami globos namuose vaikai yra saugesni nei gyvendami su tėvais“, „yra saugūs ir aprūpinti“, „gauna pakankamą savarankiško gyvenimo įgūdžių paketą“, „skiriama daug dėmesio

ne tik iš valstybės, bet ir eilinių žmonių“ „jei jaunuolis norės, pasieks savo tikslus, norus“ . Greičiau nepalankiai ir nepalankiai – viso 34,38 proc. respondentų, nes „išėję iš globos namų vaikai neturi kur glaustis, grįžta į savo buvusią šeimą ir nyksta“, „išėję paliekami likimo valiai“, „nedarbas, degradacija“, „per daug laisvės, mažai pareigų“. Darbuotojų socialinės globos namų auklėtinių padėties (apsaugos) Lietuvoje vertinimai pateikti 41 pav.



41 pav. Darbuotojų globos namų auklėtinių padėties Lietuvoje įvertinimai (N 64)

Globos namų socialiniai darbuotojai neabejingi ugdytinių sunkumams. Jie stebi situacijas, stebi bendravimą su kitais vaikais, santykius su suaugusiais, domisi jų pasiekimais ir kartu sprendžia sunkumus (Samašonok, 2010). Jie geriausiai žino, ar vaikai palikę globos namus geba būti savarankiški. Respondentų nuomonė vienareikšmiška. 76,56 proc. respondentų teigia, kad vaikai išėję iš globos namų geba būti savarankiški tik iš dalies. Kad geba būti savarankiški, teigia tik 15,63 proc. respondentų. Yra manančių, kad išėję iš globos namų vaikai negali būti savarankiški, jie sudaro 7,81 proc. visų tyrime dalyvavusių respondentų. Darbuotojų nuomonė apie vaikų gebėjimą būti savarankiškais išėjus iš globos namų pateikti 42 pav.



42 pav. Darbuotojų nuomonė apie vaikų gebėjimą būti savarankiškais išėjus iš globos namų (N 64)

3.4. Globos namų vaikų ir socialinių darbuotojų nuomonių į pasiruošimą savarankiškam gyvenimui apklausos analizė

Socialinių įgūdžių kokybė daro didžiulį poveikį žmogaus asmeniniam ir visuomeniniam gyvenimui. Suformuoti įgūdžiai ne tik palengvina paties vaiko asmeninį gyvenimą, bet ir padeda būti kuo mažiau priklausomam nuo aplinkinių, savarankiškesniam, lengviau integruotis į visuomenę. Išstobulinęs savo socialinius įgūdžius asmuo gali daryti įtaką kitiems, užimti tam tikrą vietą įvairiose socialinėse grupėse, palaikyti pozityvius santykius. Socialinis tobulėjimas pasireiškia mokėjimu bendradarbiauti, įsijausti į kito žmogaus būseną, sąveikauti.

Tai pasikeitimas nuomonėmis, nuotaikomis, norais, čia svarbus kalbėjimas ir išklausymas, sugebėjimas perfrazuoti, perpasakoti pašnekovo mintis savais žodžiais, nusakyti pašnekovo emocinę būseną ir kt. Tam, kad suprastume kitą žmogų, partnerį ar pašnekovą, reikia ne tik patirties, bet ir tam tikro psichologinio požiūrio į žmones: gebėjimo emocionaliai atsiliepti į kitų žmonių išgyvenimus (empatija), gebėjimo suprasti kito žmogaus vidinę būseną (identifikavimas), gebėjimą suprasti, kaip žmogus įsivaizduoja pašnekovo nuomonę apie save (refleksija).

Vaikų ir socialinių darbuotojų nuomonės apie globos namuose ugdomus įgūdžius ir pasirengimą savarankiškam gyvenimui skiriasi. Skirtumo tarp dviejų grupių statistiniam reikšmingumui įvertinti buvo taikomas Mann-Whitney U neparametrinis testas (žr. 5 priedą)., kuris patvirtino, kad darbuotojų ir vaikų nuomonių skirtumai yra statistiškai reikšmingi (žr. 4 priedą).

Galima daryti prielaidą, kad viena iš skirtumo priežasčių yra ta, kad, dar prieš patenkant į globos instituciją, vaiko patirtis buvo neigiama (nepalankios augimo sąlygos bei netinkamas auklėjimas, priežiūros stoka, socialinis apleistumas, asocialus tėvų elgesys, prosocialaus elgesio pavyzdžio trūkumas, prastas psichologinis mikroklimatas šeimoje, silpnas emocinis ryšys su tėvais ar jo nebuvimas, nesugebėjimas vaikui suteikti tinkamos paramos ir kt.), tuo daugiau vaikas turi išmokti, kad galėtų sėkmingai prisitaikyti: tuo daugiau socializacijos ir tuo daugiau patirties reikia šiam procesui.

Vaikui svarbu kiek jisai mato, kiek jam tai svarbu, tuo kampu jis vertina. Vaikas vertina žinojimą ir vertina kiek žino. Socialinis darbuotojas, brandi asmenybė, turinti asmeninės, gyvenimiškos ir profesinės patirties vertina vaiko pasiekimus per patyrimą, per matymą kaip vaikas suvokia, kiek žino. Susidaro nuomonių „žirklės“ tarp vaiko žinojimo ir darbuotojo stebimo to žinojimo vykdymo. Tos gaunamos nuomonių „žirklės“ yra vaiko galimybė kilti, tobulėti. O kilti jis turi visose srityse. O darbuotojui galimybė padėti vaikui pasitikėjimu, pagarba, bendradarbiavimu, atskleidžiant individualius vaiko poreikius, gebėjimus ir patirtį,

tinkamo pavyzdžio rodymas, ugdymo proceso aiškumas, struktūros, taisyklių ir ribų žinojimas, bendros vaikų ir darbuotojų veiklos. Vaikų ir darbuotojų nuomonės apie globos namuose ugdomus įgūdžius pateiktos 9 lentelėje.

9 lentelė **Vaikų ir darbuotojų nuomonės apie globos namuose ugdomus įgūdžius**

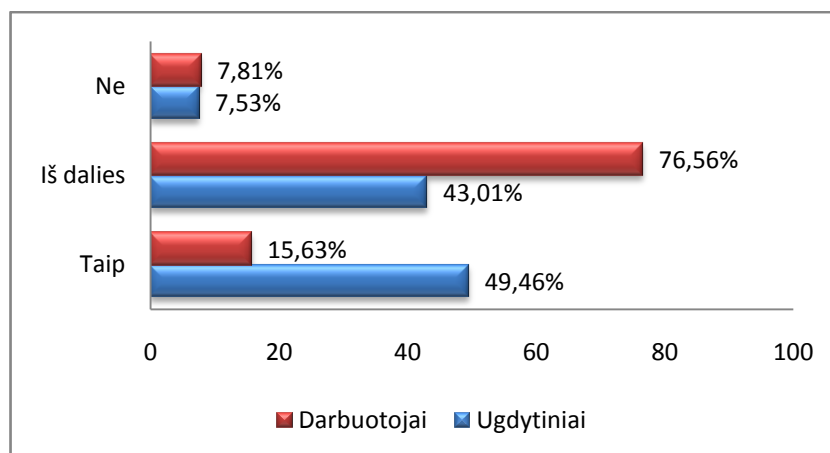
Teiginiai	Atsakymų variantai	Socialiniai darbuotojai (%)	Globos namų vaikai (%)
Mokėjimas bendrauti su vaikais ir suaugusiais	Nesvarbu visiškai	7,81	2,15
	Nesvarbu	6,25	1,08
	Nežinau	37,50	8,60
	Svarbu	34,38	48,39
	Labai svarbu	14,06	39,78
Praktiniai gyvenimo įgūdžiai (skalbti, gaminti valgį, tvarkytis ir kt.).	Nesvarbu visiškai	4,69	4,30
	Nesvarbu	3,13	3,23
	Nežinau	39,06	10,75
	Svarbu	39,06	33,33
	Labai svarbu	14,06	48,39
Biudžeto planavimas, pinigų valdymas	Nesvarbu visiškai	6,25	2,15
	Nesvarbu	10,94	1,08
	Nežinau	35,94	16,13
	Svarbu	28,13	40,86
	Labai svarbu	18,75	39,48
Atsakomybė ir pareiagingumas	Nesvarbu visiškai	7,81	3,23
	Nesvarbu	14,06	3,23
	Nežinau	32,81	19,35
	Svarbu	21,88	35,48
	Labai svarbu	23,44	38,71
Vertybės	Nesvarbu visiškai	3,13	3,23
	Nesvarbu	7,81	3,23
	Nežinau	32,81	12,90
	Svarbu	39,06	38,71
	Labai svarbu	17,19	41,94
Gebėjimas valdyti ir tinkamai reikšti jausmus	Nesvarbu visiškai	7,81	2,15
	Nesvarbu	7,81	4,30
	Nežinau	31,25	21,51
	Svarbu	34,38	38,71
	Labai svarbu	18,75	33,33
Gebėjimas įveikti stresą (baimę)	Nesvarbu visiškai	7,81	3,23
	Nesvarbu	9,38	7,53
	Nežinau	26,56	15,05
	Svarbu	35,94	39,78
	Labai svarbu	20,31	34,41
Gebėjimas spręsti konfliktus, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti	Nesvarbu visiškai	7,81	3,23
	Nesvarbu	6,25	8,60
	Nežinau	28,13	18,28
	Svarbu	45,31	37,63
	Labai svarbu	10,94	32,26

Priimti teisingus sprendimus ir spręsti problemas	Nesvarbu visiškai	7,81	2,15
	Nesvarbu	10,94	5,38
	Nežinau	31,25	13,98
	Svarbu	35,94	39,78
	Labai svarbu	10,06	38,71
Savisauga (saugus elgesys)	Nesvarbu visiškai	4,69	2,15
	Nesvarbu	18,75	3,23
	Nežinau	35,38	19,35
	Svarbu	31,25	36,56
	Labai svarbu	10,94	38,71
Teigiamas savęs vertinimas, savęs pažinimas	Nesvarbu visiškai	4,69	2,15
	Nesvarbu	9,38	4,30
	Nežinau	40,63	17,20
	Svarbu	25,00	44,09
	Labai svarbu	20,31	32,26
Šeimos planavimas, lytinis gyvenimas, tėvystės (motinystės įgūdžiai)	Nesvarbu visiškai	7,81	7,53
	Nesvarbu	7,81	6,45
	Nežinau	40,63	15,05
	Svarbu	28,13	44,09
	Labai svarbu	15,63	26,88
Mokymosi mokytis įgūdžiai	Nesvarbu visiškai	4,69	0,00
	Nesvarbu	15,63	15,05
	Nežinau	34,38	13,98
	Svarbu	32,81	31,18
	Labai svarbu	12,50	39,78
Pomėgiai, saviraiškos skatinimas	Nesvarbu visiškai	6,25	1,08
	Nesvarbu	12,50	5,38
	Nežinau	26,56	19,35
	Svarbu	43,75	43,01
	Labai svarbu	10,94	31,18

Didžioji dalis globos namų darbuotojų – brandžios asmenybės, įvairiapusės patirties sukaupę, iš auklėtojo pareigų tapo socialinio darbuotojo kvalifikacinę kategoriją turinčiais specialistais su aukštais išsilavinimo, darbo stažo rodykliais. Dauguma jų savo praktikoje perėjo visus globos namų kaitos procesus. Jie geriausiai žino, ar vaikai palikę globos namus geba būti savarankiški. Didžioji dauguma 76,56 proc. darbuotojų mano, kad tik iš dalies jaunuoliai pasiruošę savarankiškam gyvenimui. Tik 43,01 proc. vaikų sutinka, kad pasiruošę iš dalies. Kiti 49,46 proc. mano, kad yra pasirengę pradėti savarankišką gyvenimą, su jų nuomone sutinka tik 15,63 proc. darbuotojų. Nepasiruošusių savarankiškam gyvenimui skaičių abi grupės nurodė vienodai, po 7,81 darbuotojai ir 7,53 proc. vaikų. Vaikų ir darbuotojų nuomonės apie pasirengimą savarankiškam gyvenimui pateiktos 43 pav.

Stebima pozityvi pokyčių dinamika, lyginant su 2008 metų ataskaita, kuomet tik „trečdalis tiek šeimoje, tiek globos namuose augančių vaikų teigė, kad jie jaučiasi pasirengę pradėti

savarankišką gyvenimą. Daugiau kaip pusė visų vaikų teigė, kad nėra tam visiškai pasirengę. (Tėvų globos netekusių asmenų gyvenimo kokybės ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui įvertinimas. Tyrimo ataskaita. 2008).



43 pav. Vaikų ir darbuotojų nuomonės apie pasirengimą savarankiškam gyvenimui.

IŠVADOS

1. Globa yra pripažinimas, kad didžiausia meilė, kurią gali duoti kitam žmogui, yra ugdymas, perdavimas jam savo gyvenimo prasmės. Vaiko globa apima daugelį socioedukacinės veiklos funkcijų: vaiko išlaikymas, auginimas, jo sveikatos apsauga, auklėjimas, apsauga nuo išnaudojimo bei sunkaus darbo, jo turto interesų apsauga ir kitų jam tinkamai fiziškai ir dvasiškai bręsti sąlygų sudarymas bei palaikymas, tobulinantis bendravimas ir bendradarbiavimas su aplinka; asmenybės savikūra, sąveikaujant su kultūros vertybėmis; veikla, orientuota į pilietiškumo, tautiškumo, demokratiškumo ugdymą; įgalinimas, atsakomybės ugdymas, kritinio mąstymo, socialinės integracijos problemų sprendimą.
2. Stebima vaiko globos sistemos koncepsijos kaita teigiama linkme. Priimta eilė teisės aktų, reglamentuojančių vaiko globą, jos tikslus ir uždavinius, rūšis ir formas, vaiko globos nustatymo ir pasibaigimo pagrindus, globėjo skyrimo tvarką, globos organizavimo mechanizmą, globos namų nuostatus, apibrėžtos socialinės paslaugos, jų turinys, socialinių paslaugų skyrimas, socialinės globos normos, apibrėžti minimalūs vaikui teikiamų socialinių paslaugų kokybės reikalavimai, rėmimo ir integravimo į visuomenę procesai, valstybės teikiama parama, sveikatos saugos reikalavimai, kvalifikaciniai reikalavimai specialistams, Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijas ir jos įgyvendinimo priemonės, Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa bei programos įgyvendinimo rekomendacijos. Jų įgyvendinimas iš esmės priklauso nuo valstybės ekonominio išsivystymo, kintančios socialinės politikos vaiko gerovės klausimais, specialistų kvalifikacijos, vaiko globos sistemos reorganizavimo mechanizmo, kuris pastaraisiais metais yra nuolat kintantis ir tobulinamas.
3. Nė viena profesija neturi tiek daug sąlyčio taškų su žmogaus likimu, kaip socialinis darbas. Jis nuolat būna šalia vaiko. Ir per socialinius, psichologinius, pedagoginius vaiko ugdymo ypatumus pažįsta vaiką, jo vidinį pasaulį, leidžia vaikui pajusti save kaip asmenybę, ugdo sampratą apie ateitį, savarankiškumą, bendruomenės svarbą, nes tai greta visuomenės laikoma „svarbiausiu gyvenimo ir visuomenės veiksmu“. Jo veikla orientuota į vaiko poreikių vertinimą bei tinklo tų poreikių tenkinimui sukūrimą, ryšių su biologine šeima palaikymą (bendradarbiaujant su seniūnijų socialiniais darbuotojais, dirbančiais su socialinės rizikos šeimomis, vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojais, o taip pat sveikatos priežiūros, švietimo ir kitomis institucijomis bei jų darbuotojais), vaiko ruošimą savarankiškam gyvenimui (kasdienių poreikių tenkinimo įgūdžiai (buitiniai), pilietinių pareigų ir atsakomybės formavimas – kad vaikas suprastų, jog savimi turi pasirūpinti pats),

profesijos pasirinkimo, saugumo, laisvalaikio, užimtumo problemų, paramos teikimo, konsultavimo, tarpininkavimo, patarimo šeimos kūrimo, bendravimo su aplinka klausimais, ryšio su vaiku palaikymą jam išėjus iš globos namų (1-2 metus).

4. Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad kinta globos namų ugdymo turinys. Siekiant priartinti globos namų veiklą prie šeimos aplinkos ir užtikrinti globojamo vaiko interesus bei individualius poreikius, visa veikla orientuota į bendruomenės, saugios, šeimyniškos atmosferos ir santykių kūrimą, šeimynose broliai ir seserys neišskiriami, palaikomas ir skatinamas jų tarpusavio bendravimas ir tarpusavio ryšių stiprinimas, atsižvelgiama į norą palaikyti ryšius su artimaisiais. Planinis globos namų vietų skaičius po truputį mažinamas, dalis globos namų atnaujinama savo infrastuktūrą (prie gyvenamųjų kambarių įrengia mini virtuvėles, skalbyklas ir kt.), planuojamos vaiko palydėjimo į savarankišką gyvenimą priemonės. Pagrindiniai globos namuose augančių vaikų ugdytojai ir motyvatoriai – vaikų globos namų socialiniai darbuotojai/specialistai.
5. Vaikų anketinių duomenų analizė parodė, koks svarbus yra ugdymo(si) procese yra dėmesys vaiko patiriamams sunkumams. Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad gyvenant globos namuose vaikams sunku įveikti mokymosi sunkumus, bijo to ir ateityje, išėjus iš globos namų. Reikia nuolat laikytis taisyklių globos namuose koreliuoja su numanomomis kasdienio gyvenimo, buities problemomis. Santykiai su draugais, bendravimo, pasitikėjimo savimi trukumas gyvenant globos namuose persipina su baiminimusi ateityje susidurti su darbo paieškos problemomis. Neturi jokių sunkumų dabar globos namuose, mano kad ir ateityje jų nekils.
6. Tyrimas atskleidė, kad vaikų savarankiškumas ugdomas bendradarbiaujant su vaiku, jo šeima, sudarant vaiko individualius socialinės globos planus, vaikas turi artimą žmogų darbuotojų tarpe, kuriuo gali pasitikėti, aptarti gyvenimo situacijas įvairiais klausimais, ir ateityje su juo bendrauti, konsultuotis profesijos, darbo pasirinkimo, socialinių garantijų ir kitais klausimais, pavedamos tam tikros pareigos, skiriami kišenpinigiai, sudaromos sąlygos darbinei, praktinei, ugdomajai veiklai, užimtumui, šviečiamajai, prevencinei veiklai, kuriama saugi, aiškiai struktūruota aplinka, pozityvus požiūris bendravime.
7. Vaikų globos namai – tai vientisa sistema, kurioje pagalbos vaikui sėkmė priklauso tiek nuo efektyvių paslaugų pačiam vaikui, tiek nuo globos namų darbuotojų profesinių žinių, turimų kompetencijų. Darbuotojų anketinių duomenų analizė parodė, kad vaikai patys nemotyvuoti siekti savarankiškumo, stebima neigiama ankstyva patirtis šeimoje, socialinių ir gyvenimo įgūdžių, savanoriškumo, atkaklumo, žinių, vertybių suvokimo stoka.

Savarankiškam gyvenimui būtini įgūdžiai pradedami formuoti per vėlai, dažniausiai apie 14 – 16 metus.

Įstaigos finansinės galimybės, kompleksinės pagalbos priemonių vaikų socialinėms, psichologinėms problemom spręsti, aplinkinių nuomonės „našlaitis – globotinis“ įtaka, nereikia rūpintis maistu, drabužiais, mažai galimybių rodyti iniciatyvą, pačiam priimti sprendimus, pagrindiniai veiksniai apsunkinantys vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui.

8. Didinant vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybes, kartu su vaiku sudaromas pasiruošimo savarankiškam gyvenimui planas, remiantis vaiko patirties įvertinimu bei individualiu vaiko socialinės globos planu, įtraukiant ir motyvuojant patį vaiką, jo šeimą, globėjus siekti savarankiškumo.
9. Darbo pradžioje išsikelta hipotezė pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

1. Prieš patekdami į globos namus vaikai gyveno savo tėvų šeimose, būtent ten formavosi jų reagavimo į socialinę aplinką įgūdžiai, jų vidinės nuostatos. Todėl norėdami kalbėti apie vaikų savijautą adaptuojantis globos namuose, įgalinimą tinkamai pasiruošti savarankiškam gyvenimui, privalu turėti maksimalias žinias apie ankstesnio vaikų gyvenimo sąlygas, patirtus išgyvenimus.

2. Kai vaikas netenka tėvų globos ir yra apgyvendinamas globos namuose, pagrindinis socialinio edukacinio darbo tikslas – vaikų rengimas savarankiškam gyvenimui. Globos namų darbuotojams reikėtų aktyvinti globėjų paieškas, kad nors savaitgaliais ir atostogų metu vaikai galėtų gyventi šeimose, matydami šeimos modelį ugdytūsi kasdienio gyvenimo įgūdžius. Globėjai taptų pagalbos vaikui ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius dalimi, lygiateisiu nariu priimant sprendimus dėl vaiko ateities, padėtų išėjus iš globos namų.

3. Vaikų globos namuose kiekvienas vaikas turi turėti jam artimą žmogų, kuriuo galėtų pasitikėti ir sulaukti įvairiapusės pagalbos jam išėjus iš globos namų. Rengimo savarankiškam gyvenimui procesas neturėtų pasibaigti jam sulaukus 18 metų ar išėjus iš globos namų. Būtinai laipsniškas perėjimas, kad vaikas jaustųsi saugus, galėtų pasitikėti savimi ir staiga pakitusia aplinka.

4. Į vaikų ruošimą savarankiškam gyvenimui įtraukti savanoriais buvusius vaikų globos namų augdytinius, kurie pasidalintu savo patirtimi, gautą patirtį perduodant kitiems.

5. Įvertinant tai, kad vaikų globos įstaigose, kaip specialistai daugumoje dirba moterys, pagal galimybes inicijuoti specialistų – vyrų skaičiaus didėjimą.

LITERATŪRA

1. Ambrasė N. (2012). *Pedagogo veiklos tobulinimas: vaikų globos namų auklėtinių rengimas šeimai*. Kaunas: „Technologija“.
2. Aramavičiūtė V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: „Gimtas žodis“.
3. Aramavičiūtė V. (1998). *Ugdymo samprata*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Astapovičienė E., Liaudanskienė V., Vilūnienė A. (2003). *Savarankiškumo formavimas buityje. Darbo patirtis*. Vilnius.
5. Barkauskaitė M., Griepėdienė V. (1998). *Vaikų globos ir rūpybos Lietuvoje istorinės pedagoginės raidos apžvalga*. Vilnius.
6. Berns R.M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. UAB „Poligrafija ir informatika“.
7. Birbilaitė A. (2012). *Darbo rinkoje sunkiausia adaptuotis vaikų namų auklėtiniams*. [Žiūrėta 2013-10-12]. Prieiga per internetą: <<http://sociumas.delfi.lt/integruokis/darbo-rinkoje-sunkiausia-adaptuotis-vaiku-namu-aukletiniams.d?id=57650915>>
8. Bitinas B. (1995). Socialinis darbas: pagrindinės sąvokos. *Socialinis darbuotojas*, 1995, nr. 1, p. 10.
9. Bitinas B. (2004). *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologijos*. Vilnius: Kronta.
10. Bitinas B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
11. Braslauskienė R. (2002). Bešeimių vaikų socialinis – kognityvinis patyrimas globos institucijose. *Tiltai*. Nr. 11. P. 11–16.
12. Braslauskienė R. (2002). *Vaikų globos namų auklėtinių socialinis – kognityvinis patyrimas: problemos, sunkumai, sprendimai*. [Žiūrėta 2013 -10-10]. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/>>
13. Butvilas T. (2008). *Šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
14. Czisch F. (2009). *Vaikai gali daugiau*. UAB „Kronta“.
15. Černeckienė J. (2007). *Socialinė pedagogika*. Marijampolės kolegijos leidybos centras.
16. Čepukienė V., Pakrošnis R. (2008). Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės sąvybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. *Specialusis ugdymas* Nr.2 (19).

17. Daugiavaikė šeima: stereotipai, plusai ir minusai. (2011). *Vakarų ekspresas*. [Žiūrėta 2013-12-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/visuomene/sociumas/daugiavaike-seima-stereotipai-plusai>>
18. Daukilas S. (2001). Profesinės pedagogikos sąvokų problema profesinio rengimo standartuose. *Mokslo darbai. Pedagogika*. ISSN 1392 – 0340. 2001, Nr. 48.
19. Gauthier L. (2001). *Trečiojo tūkstanmečio vaikai*. Vilnius: Presvika.
20. Gray J. (2001). *Vaikai kilę iš dangaus*. Vilnius: „Alma littera“.
21. Gudonis V, Butkutė I, Samašonok K. (2008). Globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių pilnose šeimose adaptacijos ypatumai. *Specialusis ugdymas*. Nr.2 (19), 8– 21.
22. Gudžinskienė V. (2010). Socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, bendrųjų gebėjimų įsivertinimas. *Socialinis ugdymas*. NR. 13 (24) 5-13p.
23. Gudžinskienė V. (2011). *Konstruktivizmo ištakos Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius*. [Žiūrėta 2013-12-20]. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2011/103/gud38-44.pdf>
24. Gvaldaitė L., Atas A., Giknienė N. ir kt. *Šeima: problemų šaltinis ar ištekliai? 2012*. Sotas.
25. Jovaiša L. (2003). *Hodegetika*. Vilnius: „Agora“, 16p.
26. Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas.
27. Jovaiša L. (2001). *Edukologijos pradmenys*. Šiaulių universiteto biblioteka.
28. Juodaitytė A. (2003). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“.
29. Juodaitytė A. (2007). Vaikystė kaip socialinė negalė: mitologizuoto diskurso konstravimas ir sklaida socialinėje, pedagoginėje realybėje. *Socialinis darbas*. Nr. 6(1), 105p.
30. Kardelis K. (1997). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija.
31. Konferencija „*Vaiko dalyvavimas priimant sprendimus*“. (2007). [Žiūrėta 2013-12-03]. Prieiga per internetą: <<https://www.mruni.eu/lt/naujienos/detail.php?el=21566>>
32. Kovalenkovienė J., Leliūgienė I. (2005). *Buvusių vaikų globos įstaigų auklėtinių socialinė adaptacija profesinėje mokykloje*. [Žiūrėta 2013-11-15] Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1392_5644.N_5_59.PG_41-53/DS.002.0.01.ARTIC>
33. Kvieskienė G., Indrašienė V. (2008). *Socialinio darbo ypatumai vaikų globos namuose*. Vilnius.
34. Kvieskienė G., Varanavičiūtė J. (2001). Palankių elgsenos prielaidų žalingoms priklausomybėms susiformavimo analizė. *Socialinis ugdymas IV*. Vilnius.

35. Kvieskienė G. (1999). Prevencinės pedagogikos metmenys. *Socialinis ugdymas I*. Vilnius.
36. Laužackas R., Pukelis K. (2000). *Kvalifikacija ir kompetencija: samprata, santykis bei struktūra profesijos mokytojo veiklos kontekste*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Kaunas.
37. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: „Technologija“.
38. Liaudaitis A. (2011). *Globos namų auklėtinių sėkmingos socialinės adaptacijos prielaidos*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas.
39. Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenys. [Žiūrėta 2013-11-10]. Prieiga per internetą: www.stat.gov.lt/home;jsessionid
40. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. 2004. Vilnius: ŠCA.
41. Legkauskas V. (2008). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga .
42. Lukoševičienė I. (1996). *Profesinio socialinio darbo pagrindai*. Kaunas.
43. Mielke U. (1997). *Geriau supraskime sunkius vaikus*. Vilnius.
44. Mikelėnas V., Keserauskas Š., Smirnovienė Z. (2002). *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė*. Vilnius.
45. Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
46. Montvilaitė S. (2005). *Vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, socialinė adaptacija*. Magistro darbas. Kaunas: KTU
47. Pabedinskienė R. (2004). *Vaiko globos teoriniai matmenys*. [Žiūrėta 2013-10-14]. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2004/73/Pabedinskiene.pdf>.
48. Pileckaitė -Markovienė, M., Lazdauskas T. (2007). *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius.
49. Projektas „vaikų globos namų auklėtinių integracija į darbo rinką, sudarant sąlygas aktyviai dalyvauti pozityvioje veikloje“. (2009) . VŠĮ "Actio Catholica Patria".
50. Prakapas R. (2007). Socialinių darbuotojų santykiai su klientais: vertybinis aspektas. *Socialinis darbas*. Nr. 6(1), 63-64p.
51. Roteris J.B., (1999). *Socialinio išmokymo modelis. II Psichologai apie žmogaus raidą iš XX a. Lietuvos ir užsienio psichologijos*. (Antologija). Kaunas.
52. Rupkuvienė S., Pociutė A. (2008). *Vaikų globos namų ugdytinių vertybinės orientacijos*. /Empiriniai socioeducaciniai tyrimai. Vilnius.
53. Ruzgienė A., Petružienė S. (2005). *Vaikas ir aplinka*. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.

54. Sagatys G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
55. Samašonok K., Vytautas Gudonis. (2007). Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose. *Specialusis ugdymas*. Nr. 1 (16), 54–67.
56. Samašonok K. (2013). Globos namuose gyvenančių vaikų ir paauglių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas: pasiekimai, sunkumai, sprendimai. *Pedagogika*.
57. Spierts M. (2003). *Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas*. Vilnius: VU, 160 p.
58. Snieškienė D. (2001). *Vaikus globojančios šeimos samprata*. [Žiūrėta 2013-10-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-45.pdf>>
59. Snieškienė D., Bumblauskaitė K. (2005). Globos įstaigoje augančių jaunuolių pasiruošimas savarankiškam gyvenimui. *Specialusis ugdymas. Mokslo darbai*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, Nr 3, psl. 111-12
60. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2013). *Spalis – įmonių mėnuo vaikams, augantiems vaikų globos namuose*. [Žiūrėta 2013-11-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?2014454>>
61. Staskevičienė V., Bankauskienė N. (2012). *Pedagogo veiklos tobulinimas: darbas su globojamu vaiku ir jo šeima*. Kaunas: Technologija.
62. Siūlymų dėl vaikų globos organizavimo valstybinėse ir nevyriausybinėse vaikų globos institucijose sistemos reorganizavimo parengimas. (2003). Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
63. Šalaševičiūtė R., Bedorf A., Blažys V. ir kt. (2006). *Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariuose globos ir ugdymo įstaigose. Tyrimo ataskaita*. Vilnius.
64. Šalčiūtė I. (2010). *Tarptautinė parama paskatino vaikų globos namų renovaciją*. [Žiūrėta 2013-10-28]. Prieiga per internetą: <http://www.cpva.lt/lt/naujienos_29/eee-ir-norvegijos-hhjf/p10/tarptautine-parama-paskatino-hq2x.html>
65. *Tarptautinių žodžių žodynas*. (1985). Vilnius. Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
66. Tidikis R. (2002). Etiniai socialinio darbo orientyrai. *Socialinis darbas: mokslo darbai*. 2002. Nr. 1(1). P. 25–34.
67. Vareikytė A., Bagdonas A. (2003). *Socialinių darbuotojų Kvalifikacijos tobulinimo sistemos plėtojimo kryptys (tyrimo ataskaita)*. Vilnius: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
68. Vaičekauskaitė R. (2006). Auklėjimo sistema šeimoje, kai auginamas neįgalus vaikas: vaiko savarankiškumo aspektas. *Specialusis ugdymas*, 2 (15) 2006.P.88 - 97. {53}

69. Vaičekauskaitė R. (2008). *Vaiko su negale savarankiškumo ugdymo šeimoje diskursas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
70. *Vaikas, gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir tėviams*. (2013). Rengėjas Viešoji įstaiga „Pagalbos paaugliams iniciatyva“. [Žiūrėta 2013-12-03]. Prieiga per internetą: <http://www.ppi.lt/files/leidiniai/Vaikas_gimes_musu_sirdyse.pdf>
71. *Vaikų socializacijos stiprinimas ir integracijos į darbo rinką galimybių didinimas*. (2009). VšĮ Šeimos Santykių Institutas. Kaunas.
72. *Vaikų globos įstaigų auklėtinių profesinės karjeros planavimo mokymo metodai*. (2012). Vilnius. [Žiūrėta 2013-11-28]. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Profesine_karjera>
73. *Valdymas, atitinkantis vaiko poreikius*. Vaiko teisių konvencijos bendrųjų priemonių įgyvendinimas Lietuvoje nacionaliniu ir vietos lygiu. (2011). Prieiga per internetą: <http://europe.savethechildren.se/Global/scs/EUROPE/Our%20focus/Gov_for_children/>
74. Vasiliauskas R. (2006). *Lietuvių liaudies pedagogika – jaunosios kartos socializacijos fenomenas*. Vilnius.
75. Vitkauskaitė D. (2001). *Teoriniai socialinio darbo modeliai*. Šiauliai: ŠU leidykla.
76. Vitkauskas K. (2010). Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 31, p. 133-146.
77. Vosylienė E. (2009). *Socioeducacinis darbas su vaiku*. Baltos lankos.
78. Žalimienė L. (2007). *Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas*. Vilnius.
79. Žvirdauskas D. *Į vaiką orientuotas ugdymas ir praktika*. [Žiūrėta 2014-01-03] Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/projektai/pletra/Konferencija/I%20darbo%20grupe/>>
80. Холостова Е.И. (2006). *Практикум по социальной работе*. Москва: Издательство – торговая корпорация „Дашков и К“.
81. Холостова Е.И. (2006). *Профессионализм в социальной работе*. Москва: Издательство – торговая корпорация „Дашков и К“.

Dokumentai

1. *Lietuvos respublikos Konstitucija*. (Žin., 1992, Nr. 33-1014). [Žiūrėta 2013-11-03]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>
2. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo (Žin., 1995, Nr. 60-1501).

3. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. 1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1234, Vilnius. (Žin., 1996, Nr. 33-807).
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. (2000). Vilnius. [Žiūrėta 2013-12-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.vaikai.info/index.php/kodeksai/1010-lietuvos-respublikos-civilinis-kodeksas>>
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405. „Dėl vaiko globos (rūpybos) organizavimo nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 35-1275).
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 194 „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“ (Žin., 2003, Nr. 15-611, 2004, Nr.140-5111).
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. „Dėl našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005-2008 metų programos patvirtinimo“. 2004 m. spalio 13 d. Nr. 1279.
8. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. „Dėl bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų patvirtinimo“ 2005 m. kovo 3 d. Nr. A1-68 (Žin., 2005-03-10, Nr. 33-1079). [Žiūrėta 2013-12-18]. Prieiga per internetą:http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=252085&p_query=&
9. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-4932006. (Žin., 2006, Nr. 17-589).
10. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. 2006 m. balandžio 5 d. Nr. A1-93, Vilnius. „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ (Žin., 2006-04-20, Nr. 43-1570).
11. Dėl vaikų kišen pinigų praktikos. 2006-08-19. [Žiūrėta 2013-12-27]. Prieiga per internetą: <www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/321.doc>
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 31 d. nutarimas Nr. 1193. „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 118-4817).
13. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 28 d. įsakymas Nr. A1-145 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 61-2360).
14. Lietuvos higienos norma HN 124:2004 „Vaikų globos įstaigos. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ (Žin., 2004, Nr. 45-1492), Lietuvos higienos norma HN 124:2009 „Vaikų globos įstaigos. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ (Žin., 2009, Nr.: 107 - 4494). [Žiūrėta 2013-11-05]. Prieiga per internetą:

- <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=1C01B3DE-3E9B-43FB-94BA-1BA964C860FF>>
15. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Rekomendacijos dėl vaikų globos įstaigų auklėtojų pareigybės pakeitimo. 2009-05-19 Nr.(12.5-33) SD-4210.
 16. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Rekomendacijos dėl vaikų globos namų socialinių darbuotojų pareigybių aprašymų. 2009-12-16 Nr. (19.5-33). [Žiūrėta 2013-12-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.svietimoprofsajunga.lt/images/default/source/attachments/ist1.pdf>>
 17. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. A1-559. „Dėl institucijoje globojamo (rūpinamo) vaiko išleidimo laikinai svečiuotis tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr.: 1 -17).
 18. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierius Pažyma dėl tyrimo vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva dėl socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo socialinės rizikos šeimoms problemų bei įtakos vaiko teisių apsaugos užtikrinimui. 2012-09-11 Nr. (6.3.-2011-25)-PR-192. [Žiūrėta 2013-11-05]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/QMNVGEHW.PDF>>
 19. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. „Dėl vaiko gerovės 2013-2018 m. programos patvirtinimo“. 2012 m. gruodžio 3 d. Nr. A1-547. (Žin. 2012-12-05, Nr. 140-7208). [Žiūrėta 2013-11-03]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=438640&p_query=&p_tr2=2>
 20. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas. Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija. (1998). Vilnius. [Žiūrėta 2013-11-10]. Prieiga per internetą: http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/socialinio_darbo_katedra/Lietuvos_socialiniu_darbuotoju_etikos_kodeksas/17socialiniu_darb_etik_kod.doc
 21. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. „Dėl socialinių darbuotojų išsilavinimo“. 2011-04-20 Nr. (19.7-33). [Žiūrėta 2013-12-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?22626890>>
 22. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. 2012 metų veiklos ataskaita. (2013). Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www.vaikoteises.lt/media/file/2012mataskaitaGalutine.pdf>
 23. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20d. įsakymo Nr. A1-46 „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“ pakeitimo. 2012 m. gruodžio 11d. Nr. A1-566 redakcija (Žin., 2012, Nr.148, Publ. Nr.: 7602).

24. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. 2007 m. spalio 11 d. Nr. A1-282. „Dėl vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo plano patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 107-4385). [Žiūrėta 2013-11-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.infolex.lt/lite/ta/87683>>
25. Panevėžio rajono vaikų globos namų direktoriaus 2010 m. sausio 25 d. įsakymas Nr. V-2. Socialinio darbuotojo (dirbančio šeimynoje) pareigybės aprašas.
26. Socialiniai demografiniai rodykliai. [Žiūrėta 2013-10-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?1262538155>>
27. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Socialinis pranešimas. 2012-2013. Vilnius. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-154298081>>
28. Tėvų globos netekusių asmenų gyvenimo kokybės ir pasirengimo savarankiškam gyvenimui įvertinimas. Tyrimo ataskaita. (2008). Kaunas. Prieiga per internetą : <<http://www.socmin.lt/index.php?-1440690131>>
29. Vaiko poreikių vertinimas. Vaiko teisių konvencijos bendrųjų priemonių įgyvendinimas Lietuvoje nacionaliniu ir vietos lygiu. [Žiūrėta 2013-11-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.lspa.lt/uploads/files/ce1766286e.pdf>>
30. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2011 metų veiklos ataskaita. [Žiūrėta 2013-11-29]. Prieiga per internetą: <www.vaikoteises.lt/veikla/ataskaitos>
31. Visuomeninė organizacija „Gelbėkit vaikus“ veiklos ataskaita 2011. Prieiga per internetą: <<http://gelbvaik.lt/wp-content/uploads/2012/07/Metin%C4%97-ataskaita-2011.pdf>>
32. Globa. Prieiga per internet: <http://www.delfi.lt/gyvenimas/namai_ir_seima/vaiko-globa-seimoje-gyvenimo-skonio-pajautimas.d?id=55278797#ixzz2lYxgIZqu>
33. Dėl vaikų, likusių be tėvų globos, apsaugos. Rekomendacijos/*Parengta pagal Jungtinių Tautų gairių projektą ir Tarptautinės Socialinės Tarnybos informacinius biuletenius*. [Žiūrėta 2013-12-18]. Prieiga per internetą: <www.ivaikinimas.lt/document_db/tfiles/361.doc>
34. Vaiko gerovės 2013 – 2018 metų programa. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. gruodžio 3 d. įsakymu Nr. A1-547 (Žin., 2012, Nr. 140-7208). [Žiūrėta 2013-11-04]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=438640&p_query=&p_tr2=2>

PRIEDAI